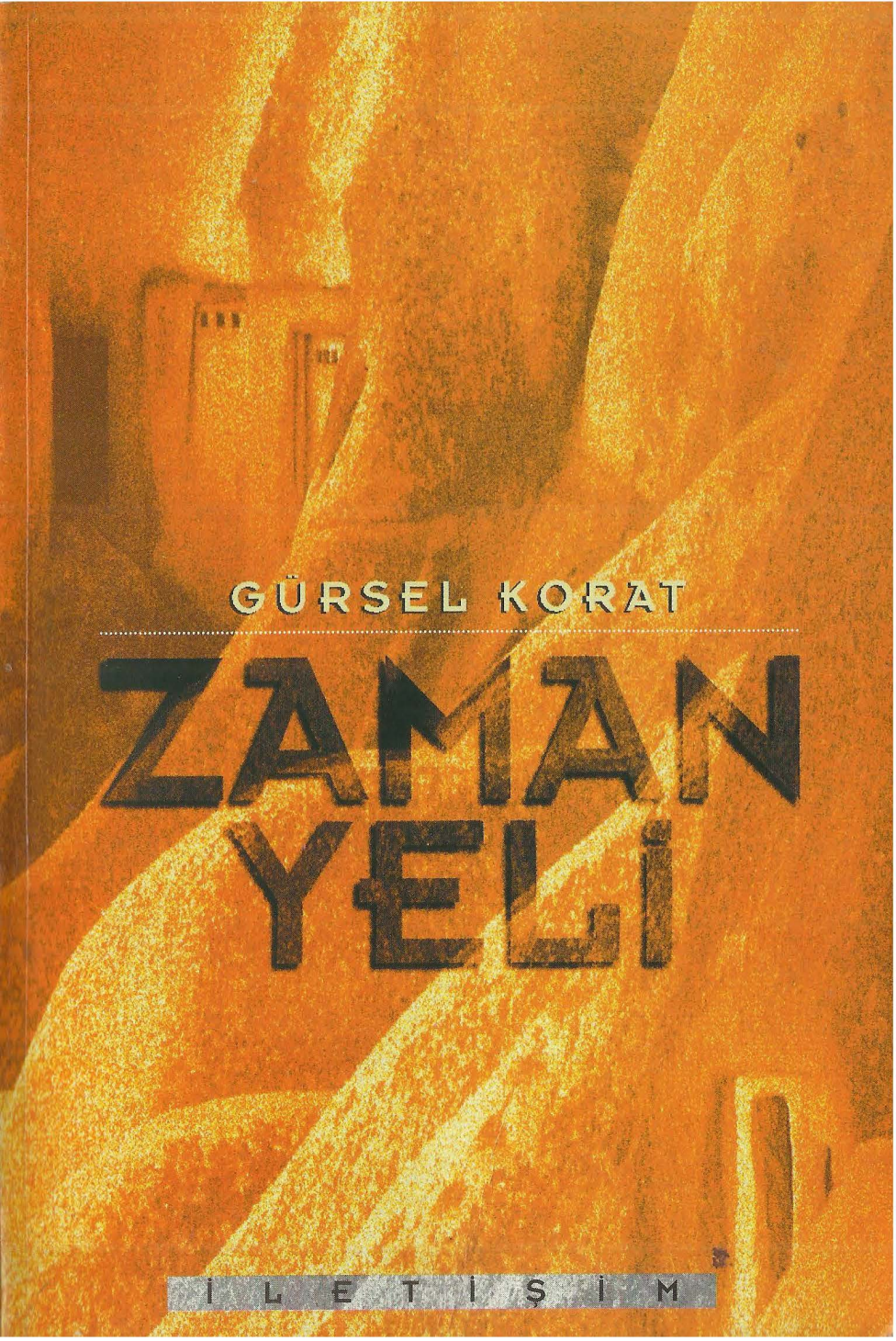

GÜRSEL KORAT
ZAMAN YELİ
İLETİŞİM

GÜRSEL KORAT SAĞLAMÖZ 1960'ta Kayseri'de doğdu.

İletişim Yayınları 321 • Çağdaş Türkçe Edebiyat 31
ISBN 975-470-456-2

1. BASKI ©İletişim Yayıncılık A. Ş. Ocak 1994

KAPAK Ümit Kıvanç
DİZGİ Remzi Abbas
UYGULAMA Hüsnü Abbas
DÜZELTİ Talât Akın
KAPAK BASKISI Sena Ofset
İÇ BASKI ve CİLT Şefik Matbaası

İletişim Yayınları
Klodfarer Cad. İletişim Han No. 7 Cağaloğlu 34400 İstanbul
Tel: 212.516 22 60-61-62 • Fax: 212.516 12 58

GÜRSEL KORAT

Zaman Yeli

iletişim

Bütün büyük olayların,
büyük düşüncelerin
önemsiz bir başlangıcı vardır

ALBERT CAMUS

I

Kör adam sağırı dürttü: **Bir ses duydum nedir o?** Sağırın duymadığını bile bile konuşuyordu, çünkü konuşmak yalnızlığını gideriyordu. Üzerinde oturduğu eşeğin ayak sesleri ve sağırın arasıra anlattığı şeyler dışında kendi sözlerinin bu yol arkadaşına işlemediğini bilmiyor değildi.

Sağır adamın adı Dimitrius'du; söyleneni işitmese de durumun ne olduğunu anlıyordu. Körün bir ses duyduğu belliydi, sağır çevresini şöyle bir süzdü ve *aldırma* dedi *kuş sesidir herhalde, görünürde bir şey yok.*

Dimitri inandırıcı değildi, bunu biliyordu, ancak görünürde ses çıkartacak hiçbir şey görmeden ne söyleyebilirdi? Ayı mı homurdandı, tilki mi geçti, ne bilsindi? Kulaklarının sese kapalı olması yüzünden yalnızca gözleriyle izlediği dış dünya canlı bir resim gibi görünüyordu gözüne. *Bir resim ancak görüntüdür, sesli resim olmaz.* Belki de sağırlığı, onun iç dünyasını işine, ressamlığa epeyce elverişli bir duruma getirmiş sayılabilirdi. Dimitri yaklaşık bir yıldır sesle alışveriş yapmadığı iki boyutlu bir evrende yaşıyordu.

Kör adam, Leon, eşeğin ayak seslerinden ağaçlık bir yerden geçtiklerini düşlüyordu: ***Bu ses düz ovanın sesi değil.*** Gerçekten de düz ovada değildiler: Dimitri, peribacalarının arasından, üzüm bağlarının ve kayısı ağaçlarının yanından geçtiklerini görüyordu. Önlerinde uzanan ve toprağı kızıla çalan vâdinin derinliklerinde sanki sayısız kızıl insan taşlaşmış ve öylece kalakalmış gibiydi. Burada her yerde yerleşik bir yaşamın izi olmakla birlikte, köy gibi açık seçik bir yerin göze çarpmayışı insana huzursuzluk veriyordu.

Körün işitiği ses ise giderek seçilir duruma geldi: bu, dörtnala yaklaşan atların ayak sesleriydi. Leon: **atlılar geliyor** dedi. Dimitri bu uyarıyı farketmedi, nal sesleri Leon'a yaklaşıyor, Dimitri'ye görünmüyordu. Sonunda sağır da atlıları gördü.

Gelenlerin en önünde sakallı, beyaz kaftanlı ve beyaz sarıklı bir adam vardı. Bir bey ya da komutan olmalıydı. Onu izleyen on kadar asker zaten bu adamın önemine açık bir işaretti.

Dimitri ve Leon'un görünümü gelenlerin çok tuhafına gitmiş olmalı ki, bu garipliğe ta uzaktan gözlerini diktikleri belli oluyordu. Atların yerleri titreterek yaklaştığını gören, ancak sesleri işitemeyen Dimitri, durup kendilerini selâmlayan sarıklının dudaklarını okudu: "selâmünaleyküm."

Müslüman bu. Ve aleyküm selâm.

Oysa bir Hıristiyanla karşılaşmayı ne çok isterdi şimdi. *Haleluya. Aziz Gregorius'un topraklarında, şimdi bu yalnızlıkta haleluya. Sarı benizli Moğol böceklerinin istila ettikleri bu eşsiz topraklarda insanın içini ısıtan bu sesi duymayı ne çok isterdim.*

Ben sağırım efendi. Ne
diyecekseniz bu kör adama
deyin.

Dimitri elini körün omzuna koyup *konuş* anlamında onu sarstı. Kör anlamsız sırıttı. Kötü bir Türkçeyle **sağırdır hc**, dedi. **Moğollar kulaklarını kırdılar.**

Omzunu tutup sarsan kişinin kim olduğunu göremeyen Leon, onu biraz önceki uzak nal seslerinden ötürü Latin ordusundan tanıdığı bir arkadaşının yüzüyle düşledi. Tanıdık bir yüz.

Atlı adam bu tuhaf ikiliye acıyarak baktı. Atından inerken şaşkın bir durumda olduğu da söylenebilirdi; kötü bir biçimde anadilini konuşan *kızılbaş* hiç görmemişti. Leon'un başındaki kızıl külah ve üstündeki siyah aba onun bir Türkmen olduğunu gösteriyordu. Sarıklı adam körün omuzunu tutup sordu: "Nerelisiniz? Hangi boydansınız? Ulaş mı, Salur mu, Çepni mi?"

Kör adam ileri geri sallanıp güldü:

Men Latin askeriyem. Gözlerime isyancılar mil çekmiştir.

"Hangi isyancılar?"

Baba İshak âsileri.

Dimitri sarıklı adamı süzüyordu. Adamın boynundaki haç gözüne iliştiğinde bunu bir şaka sandı, sarığın üzerindeki sorguç da âdetâ Hıristiyanlığı işâret eden bir görünümdeydi.

Sarıklı adam Dimitri'ye döndü. Tam bir şey soracakken Dimitri tez davranıp Elen diliyle sordu:

Bana adınızı
lütfeder misiniz
efendim?

Garip bir çul içinde gezinen bu sakallı adamın konuştuğu dilden hayrete düşen sarıklı, herhalde şeytâni bir düş

içinde olduğunu sandığından ötürü istavroz çıkardı, gözleriyle tanrıya yakardı ve sonra da gülümseyerek elini Dimitri'nin omzuna koyup dostça sordu: "Benim adım Vasili'dir, Uçhisar Emiriyim, Ya sen kimsin, ey yolcu?"

Dimitri adamın dudaklarını okudu: *Vasili*. Hemen istavroz çıkarıp yere diz çöktü.

Vasili Dimitri'nin omuzuna dokundu, "Kalk" dedi, "kalk da konuşalım." Dimitri doğruldu, gözlerinden boşanan yaşlar sakalları arasına doğru iz yapmıştı.

Benim adım Dimitrius'dur.
Nikaea'lı fresko ustası
Dimitrius.

Vasili'nin yüzü, dostlarını yıllardır göremeyen kişilerin buluşma ânındaki yüzleri gibi al al oldu ve sağırı candan kucakladı. Artık hıçkıra hıçkıra ağlamaya başlayan Dimitri, ilk defa geldiği bu yerlerdeki ününden hoşnut, kendi değerinden emin ve aylardır yitirdiği kimliğini bulmaktan ötürü de heyecanlı iç gerilimler içindeydi. Vasili, "Dedeniz Anastas ben çocukken buralarda çok resim yapmıştı" dedi ve ekledi: "anneannemin hayrına yapılan kiliseyi de o boyamıştı."

Bir sağırla konuşmanın güçlüğünü bilmeyen Vasili, ona tane tane bir anlatımla, dedesini tanıdığını yeniden anlattı; Dimitri adamın dudaklarını okuyarak ne söylediğini anlayabiliyordu. Dedesinin yaptığı resimleri göreceği için ağlaması uzun sürmedi.

Konuğunu Türklerin geleneğine uygun bir saygıyla atına bindiren Vasili, başka bir ata bindi ve konuğun atına eşlik ederek, onu konağına götürdü. Yolda çevresini sevinçle, ama dikkatle izleyen Dimitri sanki bir düş âleminden geçtiğini sandı. Sürekli alçalıp yükselen küçük tepelere, sürekli

değişen toprak rengine bakarken tanrının burayı özenerek yarattığını düşündü. Bir mantar gibi şapkalı kayalar, tanrının istediği zaman insanı taş haline getireceğinin açık bir örneği gibiydiler. Bu taşlaşmış insanlar sanki gelen gideni büyük bir acıyla izliyor, gelen gidene örnek oluyor, belki de canları sıkıldığında yer değşitirip biraz da yeni yerlerinde çile dolduruyorlardı.

Emir Vasili'nin konağı Maçcan'daydı. Kocaman bir kaya kütlesine göz göz oyulmuş odacıklardan oluşan bir konaktı bu. Çevresindeki askerler konağın önemini daha da belirginleştiriyordu. Bir vâdi içinde sivri külahlı evlerin oluşturduğu bu köy, Korama-Uçhisar-Venessa üçgeninin orta noktasında durmakla garnizon işlevi taşıdığını açıkça gösteriyordu. Emir Hristos Vasili sülalesinin çok eskiye dayanan egemenliklerinin izlerini taşıyan ve Vasil Deresi'nden Uçhisar'a doğru uzanan vâdide, güvercinlikler arasında, en az üç yüz atı ve askeri barındıran ağıllar dizisi vardı. Maçcan bu nedenle olmalı, Dimitri'nin bir süredir hiçbir yerde gözüne çarpmayan Hıristiyan egemenliğini ele veriyordu. Zelve köyünde de Emîr'in ikiyüz askeri bulunduğuna göre Vasili'nin bölgedeki gücü ve önemi anlaşılır bir şeydi.

Aynı günün akşamüstünde, Korama'daki Manastır'a doğru gezintiye çıkan Vasili, Dimitri ve Leon arasıra durup bir çiçek kokluyor, bazen badem çağlası kopartıyor, bahar aylarının insanı coşturan esrikliğini yaşıyorlardı. Çiçeklerin üzerinde uçuşan arıların sesini duyamayan Dimitri, neden coşkuyla ağlamak istediğini seçemiyordu; insanın içinde saklı duran çocukluk, belki de yakınlarından birine ait bir iz bulacağını anlayan insanda belirgin hâle geliyor olmalıydı. İşte dedesi Anastas'ın da geçtiği yollar, dedesi anlattığı zaman başka türlü düşlediği yollar. Büyük Anastas! Sevgili dedeciğim.

Dimitri Manastırı uzaktan gördüğü vakit yüreği genişle-

di; çünkü rahip giysileri içindeki insanları aylar var ki görmüyordu. Emir Vasili Dimitri'ye, dedesinin resim yaptığı küçük bir kiliseyi gösterdiği zaman sağırın tamamen çocuklaşmasının nedenini kavrayamadı. Koşarak kilisecikten içeri dalan Dimitri, bildiği bir resmin biçemine, bildiği bir resme bakıyordu şimdi. Dedesinin benzerlerini çok çizdiği, ancak Kappadokia'nın yerel istekleriyle kimi yerde farklı hâle gelmiş süslemeler gördü. Bunu ancak bir ressam gözü görebilirdi, çünkü bir resimde ayrıntılar ve süslerin yapılış biçimi çoğu kez sembolikti ve özel anlamları vardı; bunları yapmadınız mı resim genellikle kabul görmezdi. Resim ve günah arasında kurulmuş olan çok eski ilişkinin hâlâ geçerliliğini koruduğu böylesi bir dünyada; ressam olmanın günahkârlığa en yakın kişi olmak anlamını taşıdığı bir zamanda, dedesinin resim yaparken en çok nerelerde zorlandığını, resmin nerelerini zorâki yaptığını anlamaya çalışan Dimitri pek çok şey gördü. Bir kere kompozisyon olarak dağ motifini kullanmayan dedesinin, dağın üzerine süslü Bizantik işlemelerle bitki motifleri yaptığını görüp güldü. Dedesi böyle bir şeyi, ev resmi yaptığında ya da sadece bir resmi çerçeveye aldığında motif olarak kullanırdı. İsa'nın arkasında görülen dev beyaz küre ve bu küreden fışkıran altı ışın çizgisi resmi ısmarlayanın abartısı olmalıydı. Tanrıyı ışık sembolü olarak anlatmaya karşı olan dedesi bu noktada çok zorlanmış olmalıydı, çünkü her bir ışın bir havâriye saplanıyor ve onlar da tanrıdan aldıkları görevi yerine getirmek üzere sağa sola dağılıyorlardı.

Gene de resmi mutlulukla izleyen Dimitri, akşam yemeğine kadar vâdide girip çıkmadığı delik bırakmadı. Bir ara Leon'un görmeyen gözlerine -şifâ verir umuduyla- güvercin boku sürdü. Atla gezintiye çıktı, tepelerden Erkiyos dağına baktı, Kızılırmak çevresindeki ormanlık arazide, Venessa'da geyikler gördü, bir pumayla gözgöze geldi, onunla

konuştu, hayvan **deli mi ne** der gibi sağır adama baktı, sessizce uzaklaşıp gitti, Dimitri güldü, *Hey geyikler kaçın!* diye haykırdı. Geyikler onu anlamış olmalılar, kaçıp gittiler.

Vasili ve Leon'la birlikte vâdinin en büyük kilisesinde akşam yemeğinden sonra yapılan âyine katılan Dimitri kendisinden nezâketen bir resim isteneceğini biliyordu. Çünkü kendisi yaşayan en büyük resim ustalarından biriydi ve işte şimdi Kappadokia metropolitinin huzurunda gördüğü saygı da tam bu durumu gösteriyordu.

Dimitri yemekte, başından geçenleri anlattı.

Ben Büyük Anastas'ın torunu
Dimitri, büyük imparatorumuz
Ioannes Vatatzes'in kulu. Râb onu
Kutsal Roma'nın başından eksik etmesin.
Ben, kardeşiniz Pamfiliya'da, Galatya'da,
Trapezon'da pek çok freskonun yapıcısı
bir ailenin üyesi olarak, burası kadar
insanı insan yapan bir yer görmüş
değilim. Dedem, -Râb onu her daim sevgili
kulları arasında tutacaktır- bana çocukken
burada bir resim yapmanın ne demek
olduğunu anlatmıştı, benim için burası
bir resim ustasının azizlik mertebesine
ulaştığı yer anlamına gelmektedir.
Râb beni bu şereften alıkoymasın.
Çoktandır gelmek istediğim bu kutsal
topraklara geçen Sonbahar'da
Trapezon'dan yola çıkıp
üç kardeşimle birlikte gelirken, Cırlavuk
derler bir köy vardır, Kayseriyye
yakınındadır, orada Moğol sürülerinin
eline düştük. Hepsinin de kılıcı salladıkça

uzuyordu ve atları minikti, al atlardı,
pençeleri vardı ve köpek
dişlerine benzeyen dişleriyle ısırıyorlardı.
Moğolların başlarında boynuzlar gördüm,
babamız şeytanı bu surette yaratmış
olmalıdır; yüzleri sarı gözleri kırmızıdır.
Kara bir çuha giyerler, çadırları karadır;
şeytanı örten karanlıklar gibidirler.
Ellerindeki kargılar üç çatallı olup,
bu adamlar iğrenç bir kara kuyruk
taşırlar ki, yalnızca saldırırken, insanı
öldürürken çıkan kuyrukları kadar,
haykırırken yılan gibi kıvrılan çatallı
bir dilleri olduğu görülür.
Üç kılıç darbesi yedim, babamızın
başmeleği Mikael'in yüzünü görür
gibi oldum, bir taş gibi yuvarlanarak
yanıma düşen kardeşlerimin kelleleri
ağlıyorlar; bana da ölmüş gibi yapmamı
söylüyorlardı. Bunlar benim bu hayatta
işitebildiğim en son sözler olmuşlardır,
çünkü Moğollar resim tüleklerimizi
kırıp kesik başlarımızın üstünde tepindiler
ve bunları kimimizin gözüne kimimizin
kulağına sapladılar.
Kendimi Kayseriyye kentinin surları
içinde bulduğumda günlerdir baygın
yattığımı anlattılar. Konuşulanları
duyamıyordum: bunun ne demek
olduğunu -kardeşlerim- anlatmak çok
zordur. Neyse ki dudak okumayı becerdim,
şimdi biraz rahatım.
Gevher Nesibe Hatun Külliyesi derler,

bu külliyenin şifâhiyesinde öyle hekimler gördüm ki, elleri kutsal ruhun elleri değmiş gibi şifâlıdır.

(Leon bu sözler söylenirken
Sulucakarahüyük
dergâhını düşünüyor.
Kayseri'yi hiç görmediğinden ötürü de
Kayseriyye denince gözünün
önünde Sulucakarahöyük beliriyor.)

İşte bu kör adam da şifâ aramak için oradaydı, bana kendisini tanıttıkları zaman üç yıldır, kimsesiz olduğu için şifâhiyede kalıyor, hizmetkârlık yapıyormuş. Ben eğer bana eşlik ederse, İznik'e kadar yanımda gelirse kendisine ömür boyu bakacağımı söyledim. Çünkü kardeşlerim, kulağım duymuyor bir hayvanın saldırısına uğrasam ne oldu diyene kadar ölür giderim. Param yok ki at alayım, seyis tutayım. .

Leon, bir zamanlar Karahüyük'te gördüğü uçsuz bucaksız tarlaları, tepeleri süsleyen çam ormanlarını düşünüyordu. Kulağında Türkmen ilâhileri yankılanıyordu. Söze karıştı:

Hekimler der idi ki eğger men gâvur olarak doğmasaymışım gözlerimi açarlarınış.

Bu sözler Leon'un Müslüman olduğunu mu gösteriyordu, belirsizdi. Çünkü biraz önce kilisedeki âyinde istavroz çıkartmıştı. Beldi de körken Müslüman olan Leon'a göre bir şey değişmiyordu.

Dimitri, Leon tarafından sözünün kesildiğini anlamadan bir süre konuşup da, topluluğun kendisine değil de Leon'a baktığını görünce sustu, başlar kendisine doğru dönünce konuşmayı sürdürmesi gerektiğini anladı.

Bu adam Babaîlere karşı kiralanmış Frank askerlerinden biridir. Babaîlere tutsak düşünce gözüne mil çekmişler.

Leon ileri geri sallanarak güldü. Her türlü davranışına süvâri alışkanlıklarına bağlı zevke düşkünlük ve kaba sabalık sinmiş olan Leon'un patavatsızlığı papazlar topluluğunu tedirgin etmişti, Leon bunu görmüyordu, hattâ papaz topluluğunu Konstantinoupolis'te *Şovalyeler Hanı*'ndaki arkadaşları gibi canlı, istekli, sakınımsız düşlüyordu. Gözlerinin önünde anavatanı Bretagne ormanlarının barbarlığına karışmış ışıltılı bir İstanbul vardı. Burası kör gözleri yüzünden coğrafi bağıntısı ve uzaklık kavramını yitirmiş bir insanın, çocukluğundaki yemyeşil günlere denk bir ülkeydi. Her kör gibi dil yetenekleri açısından şaşırtıcı olan Leon, kaba ve sert hareketlerle konuşurken körlük-öncesi yaşamının çizgilerini de taşıyordu:

kappadokia'nın yiğgit erenleri bilesüz, men bir latin askeriydim ki süvâri ve dahi gıyâsüddin efendimiz hünkârın kölesi. kızıl külahları ve çul çuhâlarıynan şahin donunda gezen âsi babalılar üzerine yürüdük, suluca-

karahüyükte haralambos türbesidir,
ehlibeyt erenleri oturur içinde, gözlerim
görmez olaydı, görmez oldu, üçyüz
yâran çesedi saydım,
malya ovasına ağır zırhlarımızla giderken
selçukileri
birkaç hafta içinde perişân eden
babalılar
bizi ne edecekti bilmiyordum
her savaşçı gibi bundan da kurtulurum
umuduyla gidiyordum.
ilk saldırıdan sonra
babalıların arasında kalan kırk bahadır
gibi ya mağfiret dileyip kör edilecektim
ya öldürülecektim,
kör edildim.

derler ki baba ilyasla paparisol
geyiklerle konuşur, atların donunda gezer,
şahinlerle bir olur uçar.
beni tarlaların ortasında gözümün
çukurlarında iki cehennem bırakıp
gittiklerinden sonra börtü böcük nedir
onlarla nasıl yaşanır anladım. otların
dili nasıl konuşulur bilir oldum.
bir gün anlamadığım bir dille,
sığırcıkların dili olmalı,
şimdi konuştuğum dille konuşan
bülbül donunda bir kadın sesi
meni kolumdan tutup götürdü.
erkek sesleri, köpek havları
deve tınları ile gezdim.
çairlarda yaşadım koyun sütü sağdım

manga yakığlar tütdürdüler
kubuzlarla ünlenen ırlar didirttiler
bilmediğim tilcikler kubuzlardılar
cascavlak itdikleri gafama börk geçürüb
meni haralambos ocağına koyup
gedüptüler. üç yüz ölü saymıştım,
görmez olaydım, görmez oldum
üçyüz gün çileye durdum
bir gün manga buyurdularkine
gayseriye şârına gedüp bir
şifâ ocağında hizmet edecekmişim.
bu sağırı getürdüklerinde
gulağından tülekleri men söktüm
ne söktüğümü görmüyordum
hekimler bu işleri körlere yapdurur
ne yapduğnu görürsen yapamazsın
pis işdir, kötü işdir.

Metropolit birden ayağa kalktı. Emir Vasili ve çevresindekiler hemen saygıyla doğruldular ve metropolit dışarı çıkarken Vasili'ye el işâreti yapıp gelmesini buyurdu. Bu apansız kalkıştan ötürü Dimitri kesin bir huzursuzluk duydu. Çünkü bütün kutsal fresko ve ikona ressamlarına nasıl davranıldığını bilen ressamın başına böylesi bir durum ilk kez geliyordu. Bir efendinin himâyesi altında ısmarlanan resmi çizmek için yaşanan olayların ilk halkası tamamdı ama şimdi bu halkada ilk kopuş yaşanıyordu.

Kör, nihâyet sustu. Çünkü tuhaf
bir duygu değişimi yaşandığını
sezmişti.

Belli ki Vasili ile hayır sâhibi bir adam olarak, ısmarlaya-

cağı resim hakkında konuşuluyordu. Ancak bir tuhaflık olduğu Metropolitin gidişinden belliydi, çünkü vedâ ettiğini gösterir bir şekilde konuklara elini uzatmamış, öptürmemişti.

Vasili'nin konağına döndüklerinde kimsenin ağzını bıçak açmıyordu. Vasili metropolitin söylediklerini düşünüyordu:

"Bu mu Büyük Anastas'ın torunu Dimitri? Nereden buldun bu Bogomilleri? Ne zaman kâfir olmuşlar? Bu adamlar atalarının kemiklerini sızlatarak nasıl Müslüman çapulcuları ile bizi bir sayarlar? Ya o dini donu belirsiz kör kâfir de neci? Niye ressam yamağı olmuş? Ömrümde ilk kez bir körü ressam yamağı olarak görüyorum. Kutsal ruh adına, bu şeytanları buradan def et!"

Metropolite itiraz edecek gibi olan Vasili nasıl susturulduğunu anımsadı:

"Bu kişilerin yaptığı resim kutsal amaca hizmet edemez. Bunlar aziz diye Muhammed'in, havâri diye Giyâseddin'in resmini çizerler. Böyle adamların yaptığı resmi men ediyorum! Bizi her yıl haraca bağlayanlar şimdi Moğolların elinde inledikleri için daha az suçlu değiller. Moğollar şimdi bize onlardan daha dost, daha yakındır."

Dimitri gecenin ileri bir vaktinde, konağın kandille aydınlatılmış bir kovuğundan dışarıyı seyrediyordu. *"Burası tanrının insanları zevkten ya da kederden çıldırtmak için yarattığı bir yer olmalı"* diye düşündü. Kendini dinledi: kederliydi. *"Sanki geceleyin upuzun kara çarşaflarıyla gezen devler ülkesi. Göz alabildiğine uzayıp giden bu kayalıklarda hangi uğursuz kuş ötmektedir şimdi, kim bilir?"*

Leon uyumuştu. Serin bir ilkyaz gecesinde insanın duyabileceği güzel seslere kulağı kapalı kalmanın acısı ve bura-

da gördüğü metropolit kabalığı nedeniyle Dimitri'yi uyku tutmuyordu.

"Beni istemediler. Vasili kibar bir adam, söyleyemedi. Söylemenin bir yolunu arıyor, onun işini kolaylaştırmalıyım."

Elini çenesine koyup Trapezon'daki günlerini düşündü. Sumela'nın yüksek tepelerini terk ederken dört kardeşin de başına gelecekleri tanrı neden rüyâ yoluyla da olsa ima etmemişti? *Kardeşini seymeyen bizden değildir* diyen İncil, kardeş sevgisini ölümle sınayan bir tanrının kitabı olarak insanı çıldırtabilirdi.

"Çıldıracağım!" diye pofladı.

"Neden çıldıracaksın?" diye soran bir sesi değil ama, omuzuna konan bir eli hissedip başını geriye çeviren Dimitri, Vasili'yi gecelikli ve uykusuz bir yüzle kendisine bakarken gördü. Onu gördüğü için şaşırmış değildi, sabahleyin de görse aynı yüz anlatımıyla karşılaşacağını biliyordu. Adamcağızı sıkıntıdan kurtarmaya karar verdiği için rahatça *"beni istemediler, biliyorum"* dedi: *"ancak, niye istemediklerini anlayabilmiş değilim."* Vasili bu soru karşısında kalacağını epeyce düşünmüş olmalıydı. Tane tane konuştu: "Se-ni i-yi bir Hı-ris-ti-yan o-la-rak gör-me-di-ler" Dimitri öfkeyle *"Nasıl?"* diye parladı. Sağırlara özgü yüksek sesi Leon'u homurdandırdı, Vasili onun çenesini kapattı: "Yavaş! Her-ke-si u-yan-dı-ra-cak-sın!"

"Peki saygıdeğer efendim, siz beni nasıl buluyorsunuz?"

"Doğ-ru-su sen çok gez-miş bi-ri-sin. An-cak be-nim Hı-ris-ti-yan i-nan-cı-ma uy-gun ol-mayan dü-şün-ce-le-rin var."

"Haklısınız. Ben sizler gibi Bazilit mezhebinden değilim. Ancak ne yazık ki üstünüzdeki giysi de sizi bir Müslümandan farklı yapmıyor. Siz de bir Müslüman gibisiniz."

"Bu bir res-mi giy-si-dir. Bu giy-si-le-ri çı-ka-rıp at-tık mı is-yan sa-yı-lır. Bu-ra-da Müs-lü-man bey-ler de var. Her

bi-ri-nin gö-zü ü-ze-ri-miz-de-dir. A-ma e-min ol, bu giysi-le-ri çı-ka-rıp, ger-çek bir Hı-ris-ti-yan gi-bi gi-yin-di-ği-miz gün-ler de ge-le-cek."

"Şeklin önemi yok" dedi Dimitri. *"Ben ne câmiler gördüm ki bir yanında Hıristiyanlar da ilâhiler okur. Onların da kutsal kitabı bizimkine benzer. Câmilerini yapan taş ustaları Ermenidir, nice sultanın validesi Hıristiyandır."*

"Bu söz-ler bir Rum Or-to-dok-su-nun söz-le-ri de-ğil. San-ki sen bir Bo-go-mil gi-bi ko-nu-şu-yor-sun."

"Hayır, ben Ortodoksum, ancak Müslümanlar da eziliyorsa oh olsun diyen cinsten değilim."

"Bir Hı-ris-ti-ya-nı kö-le ya-pan-lar, biz-den ver-gi a-lan-lar da Müs-lü-man-sa.."

Dimitri bu cümleleri kavrayamadı, Vasili'nin sözlerini bitti sanarak ekledi: *"Ben bir hiçbir Müslümanla bir Hıristiyanın çektiği çilenin şu sırada farklı olduğunu düşünmüyorum. Bizim kaderimiz bu Mogol şeytanları karşısında ortak olmuştur. Bu adamlar Ermeni, Elen, Yahudi, Selçuki demeden herkesi öldürüp cezaya boğuyor. Bunun dinle imanla bir ilgisi yok. Eğer olsaydı, bize ölümcül kötülükler yapan din kardeşimiz Latinlerin davranışını anlayamazdık, bu bir. Bizi kutsal Konstantinoupol'ün dışına Selçuklular değil Latinler attılar, bu iki. Moğollar da savunmasız kalan halkı kesip biçiyor, bu üç."*

Vasili parmaklarıyla kanıtlarını sayan ve sesini yükselten Dimitri'ye yavaş konuşması için işâret parmağını ağzına götürerek uyarıda bulundu. İznik İmparatoru ile Moğolların gizli anlaşmasını anlatmak istedi, vazgeçti; çünkü Moğolların Hıristiyanlara değil İznik'e zarar vermediğinin kanıtlanması bir şeyi değiştirmeyecekti. Dimitri için siyaset kendi anladığı siyasetle bir değildi. Selçuklularla işbirliği yapan Ermenilerin, İznik ve Moğol ikilisine duyduğu kini Dimitri'ye hangi Hıristiyanlıkla açıklayabilirdi?

Vasili, "Sultan Keyhüsrev'in kitâbelere yazdırdığı lâkabı nedir bilir misin?" dedi. Ancak hızlı konuştuğunu anlayıp hece hece: "Sul-tan Key-hüs-rev di-yo-rum: a-da-mın lâ-ka-bı şu-dur: *katl'el ke-fe-re vel müş-ri-kîn.*"

"Anlamadım?"

"Ya-ni kâ-fir-le-ri ve müş-rik-le-ri öl-dü-ren ki-şi demek."

Vasili güldü ve itiraz etti: *"İyi ama Baba İshak Müslüman değil miydi? Selçuklular Hıristiyan tebâdan çok niçin Türkmenleri öldürürler?"* Dönüp ağzı açık uyuyan Leon'u gösteren Dimitri, *"Bakın şu köre,"* dedi. *"Bu bir Hıristiyan askeriydi, Selçuk ordusunda İshak âsilerini öldürmek için görevliydi."*

Vasili birden karar verip doğruldu, "bekle" anlamında bir el işâreti yaptı, içeri gitti. Dimitri can sıkıntısıyla dizlerini titretti, ağzı açık uyuyan Leon'un horladığını düşündü, şimdi odada ve dışarıda ne gibi sesler olabileceğini kurgulamaya çalıştı; nedense aklından Ağustosböceği sesleri geçiyordu.

Vasili odaya yeniden döndüğünde elinde bir papirüs tomarı vardı, içinden birini seçip çıkardı: "Bak bu Sul-tan Alâ-ed-din'in o-tuz yıl ka-dar ön-ce La-tin-ler-le yap-tı-ğı anlaş-ma-nın İz-nik'e gön-de-ri-len bir kop-ya-sı-dır. O-ku ba-ka-lım ne ya-zı-yor."

Dimitri, yazıyı iyice görebilmek için kâğıdı kandil ışığına doğru çevirdi ve Latince bir yazının başlığında şunları gördü: *"Alatinus Magnus Soldanus İconii et Potestas omnium terrarum per orientem et Septentrionalem Plagam existentum et Magnae Cappadocciae"*

Dimitri izin verilse okuyacaktı ama, ancak Vasili'nin dudaklarını okumak zorunda kaldı: "Gör-dün-mü?"

"Neyi?"

"Bak, Kap-pa-do-kia'nın hâ-ki-mi o-la-rak La-tin-ler-le

an-la-şan-lar şim-di bi-ze muh-taç. Ya-rın bi-zi ge-ne sa-tar-lar. Mo-ğol-lar bi-ze sal-dır-sa on-lar-la bir-lik-te ge-lir-ler hem-de."

Sustular. Anlaşamayacaklarını anlamışlardı. Dimitri bir Selçuklu elçisiymiş gibi yorumlanmaktan sıkılmıştı, "her türlü kutsallığı yerle bir eden" Moğollar'ın Müslümanlarla bir sayılmasını anlayamıyordu.

Vasili Dimitri'nin derin suskunluğundan ötürü üzülerek onun omzuna dostça elini koydu: "Bi-li-yo-rum sen i-yi bir Hı-ris-ti-yan-sın," dedi, "an-cak bâ-tıl o-la-nı da hak sa-yı-yor-sun."

Dimitri "hayret" anlamında çarpık ve alaycı bir yüzle güldü. Vasili, cebinden önceden yazdığı belli olan mühürlü bir rulo çıkardı, Ihlara'da Peristrama Emiri Manuel'e gitmesini, onun vâdide Kadarak denilen bir yerde kilise oydurduğunu ve Dimitri'den hoşlanacağından emin olduğunu söyledi.

Sabah yola çıkacaklardı.

***

Kapadokya sabahını gören her insan gibi yaşamın sonsuzluğu yanılsamasına kapılan Dimitri, uğramış olduğu yenilgilerin tümünü unutmuştu. Artık iki eşekleri vardı; Vasili çok hoşlandığı Dimitri'ye bir kese Selçuklu altını ve bir de eşek vermişti. Gördüğü bu cömertlikten ötürü dertlerini unutan Dimitri körün oturduğu eşeğin yularını çekerek yürümekten kurtulmuş, onun eşeğini kendi eşeğine bağlamıştı. Vasil Deresi'nden iki eşekle birlikte Uçhisar'a doğru tırmanırken, Leon kokularıyla kendini şaşkına çeviren doğaya, kuş seslerine övgüler düzüyor, anadilinde şarkılar söylüyordu. Dimitri ise gördüklerinden ötürü hayretler içindeydi: bu taşları tanrı niye böyle yaratmıştı, bu tuhaf

kumlu toprak, yer yer sararan, beyazlaşan, kırmızılaşan arazi tanrının bir ressam gözüyle baktığını mı kanıtlıyordu? Ye o uzaklarda kaldıkça insanın hep özleyeceği yüce dağa ne demeli? Nice dağ görmüştür ki tanrıya bundan daha yakını yoktur.

Uzaklarda atı üstünde, omzunda şahiniyle dolaşan bir Türkmen gördü, onun ne kadar da İznik yöresindeki Karakeçili aşiretinden adamlara benzediğini düşünüp içini çekti. **İznik! Sessizliğin anavatanı!** *"Tanrım! Beni sağır edeceğin için mi o elmas gibi ışıltılı, durgun gölün kenarında yarattın?"*

Kayaların yürüyüş düzenini bozduğu bir araziye geldiklerinde Moğollarla çarpışmaya giden Çepni boyundan adamlarla karşılaştılar ve Dimitri onlardan Alay Hanı'nın nerede olduğunu öğrendi. Çepniler yaman silahşörlerdi, yüz yapıları biraz Moğollar'ı andırıyordu. Heybeleri bitki ve kurutulmuş et dolu olan atlarının üzerinde göçebe sertliğinin tüm azametiyle oturuyor, yüksek sesli çığlıklarla atlarını tırısa kaldırıyorlardı. Bitkilere olan tutkularının hekimlikle ve dokumalarda kullanılan boyalarla ilgili olduğunu Ayasuluğ yörüklerinden öğrenmiş olan Dimitri, Çepnilerle karşılaşmalarından sonra boya yapımında kullandığı has bitkileri Leon'a koklatıp neleri toplaması gerektiğini kavratmaya çalıştı.

Bir ara rüzgârın savurduğu toz bulutlarından korunmaya çalıştılar, çocukken dönerek yükselen toz bulutlarından korkmayı öğrenmişti, *şeytan bu toz bulutunun içindedir.* Dimitri düşündü: peki ama, o halde şeytanın şekli nedir? Eğer böyle bir toz bulutu kaldırıyorsa onun şekli bilinenden farklı olmalıdır. Ateşten bir eteği olabilir ve hızla dönerken onun ayağını bastığı yeri görünmez edebilir.

Tobada denen, garip, yerler altında mağaralarda yaşayan insanların köyünden geçip bir tepeciğe ulaştıklarında toz-

dan kurtulmuş, ormana dalmışlardı. Bu yüksekçe yeri aşar aşmaz önlerinde, aşağıya doğru bir yerde Alay Han'ı gören Dimitri, bir daha Erkiyos'u göremem belki der gibi geriye dönüp baktı. Dağın sivri beyaz tepesini sisli puslu bir uzaklıktan görür gibi oldu. Dimitri bu dağı gördüğünde adının Tûr Hasan olduğunu bilmiyordu; daha sonra öğrenecekti. Dağ, Alay Han'ın karşısında bir günlük yolda duruyordu. Dimitri kendisini daima tanrıya yakın hissettiren dağlara minnetle bakmayı alışkanlık edinmişti.

Akşam serinliği çoktan inmişti, Alay Han'ın çaprazındaki asker kışlasına, buradaki yoğun hazırlıklara bakınca biraz içi burkulan Dimitri, bu buruklukta Moğollara karşı başarı kazanılamayacağına olan kaygısının etken olduğunu düşünmedi bile.

Hanın önünde, eşeklerini ahıra sürmek için indiklerinde, giriş kapısının hemen üstünde, ancak bir ressamın dikkat edebileceği bir ayrıntıyla irkilen Dimitri, durup gördüğü kabartmayı inceledi: çift gövdeli, tek başlı bir aslan. Bu motif dedesinin ona ilk öğrettiği motiflerden biriydi ve Trakya'da, Selânik Krallığı çevresinde yaygın olduğunu, Trakyalı sapkınların en çok bu motifi kullandıklarını anlatan dedesinin "bunu öğren ve asla çizme" dediğini anımsadı.

Hana girdiklerinde koyun etine ait olduğu belli bir yağ kokusunun içeriye sinmiş olduğunu ayrımsadılar, akşam yemeği öncesinde örgülü saçlarının üstünde garip şapkalar taşıyan kadınlarıyla birlikte oturan ve hizmetkârların yemek getirmesini bekleyen Türkmenler yer sofrasının etrafında çevrelenmişlerdi. Gelenleri ellerini göğüslerine koyarak selâmladılar. Handa çok sayıda hizmetkâr vardı, bunlardan birisi Dimitri ve Leon'a yer gösterdi, bu yer, hasır yataklı bir sedirden ibaretti. Kocaman bir koğuşu andıran Han'ın içine akşamüzerindeki güneşin son ışıkları ölgün bir biçimde giriyordu. Kandiller ve çıralar yakılmıştı; hanın

tam ortasında, bir kazanın altında yanan ateş, insanların gölgelerini uzatıp kısaltıyor ve insan belleğinde çok uzak anıları yakına çağıran yankılar uyandırıyordu. Yemek kokuları ve kalabalık bir insan topluluğunun insana verdiği duygu, tek deyimle "güvenlik"ti.

Dimitri tam oturacakları sırada içeriye şöyle bir göz gezdirdi: Bir köşede giysilerinden Ermeni olduğu anlaşılan üç yolcu oturuyordu, Dimitri ve Leon Türkmenlerin yan tarafındaki sedirdeydiler. Ermeniler gelenleri meraklı bakışlarla bir an süzdüler, belki de birilerini bekliyorlardı ki, merakları geçince başlarını çevirdiler. Dışarıdaki deve kervanının sahibi olduğu anlaşılan bir büyük tüccar-emir'in ve çevresindeki adamların giysileri Cenevizli olduklarını gösteriyordu. Dimitri onlara İstanbul'u haram eden ortodoks bir nefretle baktı ve Türkmenler yeniden ellerini göğüslerine koyarak karşılık verdiler ve onları sofralarına buyur ettiler. Dimitri ne istendiğini anlamaksızın: *"Adım Dimitri, sağırım; bu kör adam ise ne dediğinizi işitir"* dese de anlaşamadılar.

Yemek başlamadan önce Türkmenlerin yaptıkları davranışları dikkatle izleyen Dimitri şaşkına döndü. Önce oturdukları sofrayı öptüler, sonra tahta kaşığı sapından öpüp başlarına koydular, birşeyler söyleyip hep birlikte "hüü" çektikten sonra her lokmayı öpüp yediler. Dimitri Amasya'nın Hıristiyanlarını da böyle görmüştü; şaşkınlığı bundandı. Oradaki Hıristiyanlardan Tahtacı Türkmen aşiretlerinin ağacı kesmeden önce onunla konuştuklarını, hayvan insan veya bitki, hepsinin eşit ruhu olduğuna inandıklarını öğrenmişti. Ruhlar ölmez, ölüp bir diğer bedene geçermiş. Ağaç kendisini keseni görür, rızâsı alınmadan kesilirse beddua edermiş. Hayvanların pek çoğu öldürülecekken dile gelir, *kıyma bana* diye yalvarırlarmış. Anlamak istiyordu Dimitri, bir Hıristiyan gibi şarap içen bu insanlarla kendisi-

nin arasındaki ayrılık veya benzerlikler neyse bilmek istiyordu. Kendileri yemek yemeye başladıkları sırada işitemediği bir müzikle dans eden Alevilerin ellerindeki mumlar, söyledikleri ilâhi mi neyse, duyamadığı sözlerin gizemi Dimitri'ye hem yakın hem uzak geliyordu. Dimitri, Leon'un da söylenen şarkıya eşlik ettiğini anlayınca onun dizini dürterek sordu: *"Ne söylüyorlar?"* Kör, şarkısını kesip "semah" dedi ve sallanmaya devam etti.

Panayırda gösteri yapan cinsten oldukları belli olan hokkabazlar, meddahlar, sihirbazlar, çingeneler göze çarpıyordu. Maymunuyla gezen bir Arap köşede oturmuş alaycı bir yüzle olanı biteni izlerken, Dimitri Türkmenlerin toplu bir şekilde uykuya yöneldiklerini gördü. Bu insanlarla konuşamamış olmasının acelesiyle sağına soluna bakınıp insan arandı, tek başlı çift gövdeli aslanın buralardaki anlamını soracaktı, umutsuzca Leon'a sordu. "As-lan-ın e-lin-de kılıç var mı?" dedi Leon. *"Yok."* "An-la-mı-nı bi-le-mem, ancak as-lan A-li'yi tem-sil e-der."

Dimitri aldığı yanıttan ötürü değil de, bulduğu bir şeyden ötürü ansızın irkildi. Adı **Leon** olan biriyle yolculuk yapan kendisi, ancak ikisi birden tek insan olabilen iki kişi değil miydiler? Râb burada bir işâret mi veriyordu?

Neden Kayseriyye'de kiliselerin çan
kulelerinde ezan okuyan müezzinler
gördüm? Amasya'da karşıma kızılbaşlar
çıkıp "Ya Ali" diyerek dövünürlerken
oniki mum taşıyorlardı, oniki havâri işâreti
olsun diye kiliseye oniki mum diken
Hıristiyanları bile ağlatan şarkılarıyla
ağlayan kızılbaşlar.
Yüce Râb! Beni bu tür
ikiliklerle mi sınıyorsun?

Her şeyin
ikili görünümü içinde tek olduğunu mu
anlatıyorsun?

Dimitri çevresini süzdü. Kandillerin ağır kokusu içinde, titrek ışıklar altında oturan dervişler, geride sedir üzerinde bağdaş kurmuş yaşlılar, uyuklayıp başı öne düştükçe irkilen bir kadın, dama oynayan iki kişi, panayırcılar, yemek kokuları... İnsan yaşlandıkça çocukluğu mu gözünün önüne gelir, yoksa çocukluğumuz içimizde saklı duran bir cevher midir? Neden seslerini duyamadığı bu ortama çocukluğunun gürültüleri karışmakta, dedesinin sesini duyar gibi olmaktadır? Şüphelendi bir an: sanki inanılmaz bir rüyâ aylardır peşini kovalamakta, bir türlü uyanamamaktadır. Zile yakınlarında atla giderken büyük uçurumların kenarında bu duyguları yaşamış, uçurumlara bağıran kardeşlerini azarlamıştı. *Eey-yo-yo-yoo- oo..* Sanki bu ses içinde yankılandı yeniden. *Şeytanı mı çağırıyorsunuz* diye çıkışmıştı onlara. *Bakın, sesimizi kayalarda tutan, yüksekler tırmandıran ve yutan şeytanı duymuyor musunuz? Kim bilir belki de kayaların da ağzı vardır, böyle derin uçurumlarda göze görünmeyen mağaralar belki de onların ağzıdır, sen ona bağırınca o da sana bağırır. Taşların, ağaçların, denizlerin de bir ruhu vardır. Oraya bağırdın mı ya seni de alır götürür, ya da şeytan gelir seni bulur..*

Dinlememişlerdi. Dört kardeşten üçü de bağırmıştı uçuruma: "Eey kim var orada?"

Yanıt: "kim var orada..var orada..rada..da..da..aa.."

Dimitri ürküntü içinde *"susun!"* demişti, *"susun! Tanrının gâzâbını üzerimize çekmeyin. Susun!"*

Kendi sesinin yankısını duydu Dimitri: *"Susun!"*

Birden, ayağı uçuruma gider gibi oldu: düşüyordu. Sıçrayıp uyandı, bir anda içi geçmişti. *"Başımıza bir şey geleceği-*

ni anlamıştım" diye düşündü: *"Tanrı onları elimden aldı."*

Dimitri uyumak istiyordu, hayır, belki de uyuyarak düşünmek istiyordu. Sedire çıktı, uzandı. Hakkında doğru dürüst bir bilgisi bile olmadığı halde can yoldaşlığı ettiği Leon'u düşündü. Temel gereksinimler dışında Leon'la konuşmadıklarını kavradı, Leon'u Niğdeli ermiş İbrâhim Hacı'dan şifâ bulması için yanına katan hekim gözünün önüne geldi. *Yüce Râb! Kulağımın mühürünü bir Müslümana açtırmak neden? Bana Hıristiyan keşişlerini, âlimlerini yasak edip, onların evinde barındırmayıp, neden hangi dine çeksen oraya gelir bir dervişin ocağına gönderiyorsun? Neden dedemin resimlerinin bulunduğu bir diyara ben de bir resim yapamadan geçip gidiyorum?* Dimitri Sumela'da yaptığı bir resmi düşündü: Yunus Balığı'nın karnından dışarı çıkan Yunus peygamber resmi. Yunus'un öyküsüne olan uğursuzluk inancı aklına geldi. *Yüce Râb! Kardeşlerimi yanına alıp yanıma bir kör göndermenin anlamı nedir? Bana hangi mesajı vermek istiyorsun? Yaptığın resmi değiştir mi diyorsun bana? İbahniyye tarikatının peygamberinden şifâ dilenmek eğer bir hıristiyana yakışmazsa şuracıkta canımı al benim! Yonttuğu tahtaya can veren, sakatları yürüten, yalnızca bitkileri yiyen ve yedikleri bitkilerden özür dileyen bu insanlardan uzak durmamı istiyorsan canımı al! İbrâhim Hacı'ya mesih diyen, adını Hristo koyan Hıristiyanlardan olmamı istemiyorsan yanına al beni!*

Dimitri Leon'un hangi tahtadan oyulmuş olabileceğini düşündü, gülümseyerek *bir meşe gibi sağlam* dedi. Hangi hayvanla benzer olduğunu kurguladı; Leon, adı gibi aslana benzemiyordu, daha çok ayı olabilirdi. Moğollar aklına geldi birden: kara giysileri ve kalpaklarının altındaki sarı benizleri, çekik gözleri, onların kurttan türeyebileceğini anlatıyordu. Kendisini ise zavallı, esmer bir eşek gibi düşledi. Hoşuna gitti bu da: *Zavallı eşşek! Kulakları kesilmiş tıkır*

mıkır yürüyen eşşek. Kızı aklına geldi: *Eleni yavrum!* Özlemişti, *küçük meleğim, sen bir kuzu olmalısın.* Vasili? *Sarıklı baykuş.* Ya metropolit? *İblis, iblis!*

Dimitri yeni koruyucusu, Peristrama Emiri Manuel'i düşündü, nasıl bir adamdı acaba? Petrus sülalesinden Manuel. Dimitri birden *Petrus* sözcüğünün "kaya" anlamına gelmesini iyiye işâret saydı. Demek ki Ihlara'da işleri iyi gidecekti. Dedesi Anastas'ı düşündü, sözcüklerle kurduğu bilicilik oyununu sürdürdü: **Anastas**, *yeniden dirilme* anlamına geliyordu: demek ki dedesinin ruhu kendisinde yeniden doğacak ve "çift gövdeli tek başlı aslan" olarak biçimlenecekti. Demek ki İbrâhim Hacı'ya gidince Leon gözlerine, kendisi de kulaklarına kavuşacaktı. Tanrı böyle bir yol buyuruyor olmalıydı, Celile Denizi'ne gelen İsa, önüne getirilen sağır ve peltek birinin kulaklarına parmaklarını koyduğu, tükürüp diline dokunduğu ve göğe ebakarak *effata* dediği zaman sorun çözülmüştü. *Osanna! Yüce Râb, Osanna!*

Dimitri bir yandan da kendi kurduğu akıl düzeninden kuşku duyuyordu; kim bilir belki de ömür boyu böyle yaşayacak, belki de tanrı, bir Hıristiyanın Müslüman elinden şifâ bulmasına izin vermeyecekti.

***

Ertesi gün kuşluk vaktinde Tûr Hasan, Dimitri'nin heyecan dolu, Leon'un soğulmuş gözleri önüne dikildiği zaman, usta ve çırağı, ırmak kenarına dizilmiş sessiz ılgınlara çarpan eşek anırtıları ve köpek havlamaları içinden geçip Peristrama'ya doğru yürüdüler. Dimitri, yanındaki mühürlü ruloyu nöbetçilere gösterince yanlarına bir de ulak katıldı ve doğruca Peristrama Emiri Manuel'in konağına ulaştılar.

Manuel'in evi taştandı; tavana yakın bir yerde pencere deliği bulunan, serin, şarap ve küf kokulu bir ev. Manuel'in

Vasili'den daha az varlıklı olduğu anlaşılabilirdi, çünkü burada hizmetçilerin sayısı daha azdı, ahır küçüktü, ev eşyaları özensizdi. Burasının tek üstünlüğü ise evin kayaya oyulmayıp doğrudan doğruya taş bina olarak yapılmış olmasıydı.

Leon elindeki tesbihi çekerek sallanıyor ve birşeyler mırıldanıyor, huzura kabul edilmelerini bekledikleri bir sırada bekleyişten kurtulmak için sanki dua ediyordu.

Evin kale burçlarındaki mazgal deliklerini andıran pencerelerinden giren iki ışık sütunu karşı duvara çarpıyor, evin diğer kısımlarının loşluğunu öne çıkarıyordu. Bu ışık sütunlarının içinde bir sinek anlamsız bir ısrarla 8 çizerek uçuyor, bir ikonanın önünde yanan kandilden yükselen is bu ışıkta âdetâ çoğalıyordu. Belki de pencereden giren ışığın kesin hatlarla görünmesi bu duman yüzündendi.

Kapıda sarıklı bir beyzâde belirince gelenin Manuel olduğu hemen belli oldu. Beyaz kaftanını savurarak içeri giren Manuel uzun yüzlüydü, iyi eğitilmiş, yumuşak huylu bir ata benziyordu. Leon odadaki asker seslerinden, gürültüden ötürü "efendi"nin içeri girdiğini anlayarak askerlik görgüsü gereği tek dizi üzerine çöktü. Yaklaşan ayak seslerinden Manuel'in kaftanını aradığı, bu kaftanı saygıyla öpmek istediği belliydi. İlk tuttuğu kumaş parçasını öptü, evin kâhyasının şalvarını öptüğünü görmeden kendini tanıttı:

Ben Levon bin Abdullah. Köleniz.

Dimitri Leon'un konuştuğunu duyamadığı için önce kiminle ilgileneceğini şaşıran Manuel'e: *Ben Anastas'ın torunu Dimitri'yim* dedi, *saygıdeğer efendim Hristos Vasilius'un tavsiyesi üzerine geldim.*

Manuel Leon'un omzuna dokundu. Leon saygıyla doğrulurken, Dimitri'ye bakarak konuşan Manuel'in yüzünde kaygılı bir bakış vardı: "Getirdiğiniz mektubu okudum, çok ilgilendim. Buyrun, odalarımızda dinlenin. Ben manas-

tıra haber göndereceğim, bu akşam belki oraya gideriz, belki de despot buraya gelir."

Dimitri konuşulanlardan birşey anlamadı, çünkü Manuel tane tane konuşan biri değildi, üstelik hareketliydi.

Affedersiniz efendim, ben sağırım, söylediklerinizi anlamadım.

Leon gülerek sallandı.

Manuel şanki Dimitri yüksek sesle konuşunca anlayacakmış gibi bağırarak: "Şimdi siz dinlenin! Akşam kiliseye gideriz!" dedi.

Dimitri *ancak*, diye duraladı, *ben sanıyordum ki... biz..* Kekeliyordu. Bu kekelemede daha önce Vasili ile geçirmiş olduğu olumsuz deneyin katkısı büyüktü. Burada da kendisine resim yaptırılmayacağından ürken Dimitri, ayağının tozuyla hemen, şimdi kendisiyle konuşulsun, zaman yitirilmesin istiyordu. Bunun yersiz bir acelecilik olduğunu kendisi de bilmekle birlikte, kaygılarının haklılığı anlaşılmalı ve rahatlatılmalıydı. Kiliseden ve tüm din adamlarından ürktüğünü anladı. Onlar kendisini tanımadan da işlerine engel olabilen kimselerdi, onlara rağmen resmini yapmalıydı. Bütün bunları ifâde edemediği için kekeleyen ve baskı altında bunalan Dimitri'ye anlamsız bakan Manuel dikkat ve nezâketle konuştu: "Konuyu despot biliyor. Sipârişi o verecek." Yüreği cız eden Dimitri *biliyorum* dedi, *ancak bizim acelemiz var da.. Bir yıldır karımı ve çocuklarımı görmedim.*

Canı sıkılmakla birlikte gene de nâzik davranmak isteyen Manuel "Her şeyin bir usulü vardır" dedi. Yürüyüp çıkarken içeride bir yeri işâret etti: "Siz önce iyi bir şekilde dinlenin bakalım."

İmparator Vatatzes'in sarayında görgü edinmiş biri için bu davranış çok ağırdı, aşağılayıcı bile sayılabilirdi; ancak bu aşağılamaya kendisinin neden olduğunu bilmenin acı-

sıyla kıvranan Dimitri, kulaklarını kopartacak gibi çekiştirdiğini nice sonra anladı.

Kendilerine ayrılan odaya girdikleri zaman Dimitri, körün omzunu sarsarak fısıltıyla *sakın, manastıra gittiğimiz zaman çok konuşma* dedi; *buradan da kovulmak istemiyorum anladın mı?*

Kör durgun bir yüzle **anladım** dedi. Dimitri bir şey daha söyleyecekti ki kapı çalındı, kör eliyle "sus" işâreti yaptı, içeriye giren hizmetçinin elinde bir tepsi dolusu yiyecek vardı, sedirin üstüne bırakıp çıktı.

Dimitri bir yandan yemeğini yerken öte yandan dedesi Anastas'ın biçemiyle resim yapamayacağını düşünüyordu. İçindeki kötü sezgiler bu düşüncesi yüzündendi. Dedesi Anastas'ın zamanı yaşanmış ve geçmişti, o zamanlar Moğollar yoktu, o zamanlar Latin Ordusu yoktu, Konstantin okulunun süslü tarzı burada da geçerliydi, kıvrımları belirgin saray süsleri, kırmızı pelerinli, incili taçlarıyla krallar, her türlü dertten arınmış tanrısal yüzleriyle azizler, kırmızı çatılarıyla zenginlik ve ihtişamı anlatan saraylar... Hani şimdi nerede? *Her yanda sefâlet, ölüm, açlık kol geziyor. Her yanda kıyâmet, yıkım, çöküntü belirtileri var. Öyle bir resim yapmalıyım ki bütün bu sahte görkemi alt üst etsin. Bu öyle bir resim olmalı ki, benden önce yapılmamış olsun.*

Leon, çorbayı üstüne dökmeden dikkatle içiyor, ekmeği sanki aldığı yeri görüyormuş gibi şaşırmadan eski yerine koyuyordu. Dimitri arkadaşına gülmüseyerek baktı: *Bâzen senin gözlerinin gördüğünü sanıyorum, ancak solup akmış gözlerinin yuvası boş. Tuhaf adamsın!*

Leon lokmalarını "hum hum" ederek yutarken yine sallanarak güldü: **Me-nim gön-gül gö-züm a-çık-tır e-ren-ler** dedi.

Akşama doğru eşeklerin üstünde sallanarak Peristrama'dan manastıra doğru yola çıktıklarında, kıvrılarak uza-

yıp giden vâdideki insan kalabalığı Dimitri'yi şaşkına çevirdi. İznik kadar kalabalıktı burası. Vâdinin yamaçlarına doğru üstüste oyulmuş kovuklarda yaşayan halk, su kenarında, aşağılarda, bağlar bahçeler kurmuştu. Yamaçtaki bazı mağaraların dışı da oyularak kimi yerde sütunlar, kimi yerde üçgen alınlıklar kimi yerde heykelciklerle süslenmişti. Her ne kadar burada da İznik'i İznik yapan çömlek atölyeleri kadar atölye varsa da, kayaların mağara yapmaya uygunluğu, taşların bolluğu, burasını eşsiz bir cennet yapmaya yetiyordu. İznik denince insanın aklına tuğlalarla tanrının katına merdiven döşenen bir cennet gelebilirdi, oysa Kappadokia tanrının gelip ziyaret etmek isteyeceği kadar heyecan verici bir masal diyarı gibiydi.

Uzun bir yürüyüşten sonra manastıra geldiklerinde -burasının manastır olduğu zaten dış oymalarından belliydi- eşeklerinden inip yamaca tırmandılar, oflayıp puflayarak durdular. Manuel, despotla birlikte kapı önnde bekliyordu, papazlardan oluşan büyük bir grup da dışarıdaydı. Dimitri eğilip despotun eteğini öptü, onun kutsayıcı elini alnında hissedince doğruldu, Manuel'in önünde saygıyla eğildi. Leon sıradan bir papazın eteğini öpmekle meşgulken belirен gülümsemeler, despotun "ben buradayım yavrum" derken yüzündeki dinginlik, törenin havasındaki yumuşaklık Dimitri'nin kuşkularını dağıttı. Despot içeriye girmeden önce manastırın karşı yamaçlarındaki kayaları işâret ederek "iş-te o-ra-da o-yu-lan bir ki-li-se-yi bo-ya-ya-cak-sın, kü-çük bir şa-pel" dedi.

Dimitri saygıyla eğildi, içeri girdiler.

Manastırın girişinde ikonoklazm döneminden kalma iğreti figürler vardı. Beceriksizce çizilmiş haçlar, eğri büğrü yapılmış desenler.

Sonunda ilâhiye başlandığında Dimitri kendisinden nasıl bir resim isteneceğini düşünmekle yetiniyor, ilâhilere eşlik

edemiyordu.

Her şey yolunda gitti: Manuel'in ölen karısı anısına yaptırdığı şapel için ölüleri dirilten İsa, kıyâmet gününün borazanları, kilisenin kutsallığı, Hıristiyanların çektikleri acılar gibi konuları kapsayan figürler istendi. Bütün bunlar çok basitti, çok basit. Dimitri heyecandan titriyordu. *Derhal. Yarından tezi yok. Hemen.*

Ertesi gün Leon'la birlikte şapelin içine yerleşen Dimitri, önce küçük iskelenin yapımı için askerlere kereste yığdırttı. Nasıl bir iskele yapması gerektiğini marangoza gösterdikten sonra Leon'un topladığı bitkilerden boya kaynatmaya girişti. Bir yandan da kilisenin tavanına oturtacağı resmin özelliklerini kurgulayan Dimitri, İncil okuyup resmin ayrıntılarını sipârişe uygun hâle getirmeye çalışıyordu.

Öyle bir resim olmalı ki bu, hiçbir benzeri olmasın. Öyle bir resim ki ölü kadın kanatsız; öyle bir resim ki soylular sadece bir insan, tanrı ise her türlü imparatorluk özelliğinden ayrı tutulmuş olsun. İnsanların giysileri buraya özgü, bizim gibi olmalı.

Dimitri ve Leon neşeliydiler, yüzlerine renk gelmişti. Her gün kör gözleriyle eşek üstünde bitki aramaya çıkan, topladığı bitkileri bir kazanda kaynatıp karıştıran Leon, bir zamanlar Alsas'da, Paris'te gördüğü kiliseleri Dimitri'ye anlatarak, alışık olmadığı bu resimli kilise dünyasına duyduğu şaşkınlığı dile getiriyordu. Resimden çok heykellerin dünyasından gelen Leon, kendisini Aziz Markos'un simgesi olarak düşünen ve adını *aslan* olarak seçen babasını sanki bir Norman askeri değil de bir soyluymuş gibi anlatıyor, eğitilmemiş insanın saflığı içinde övünüyordu. Gözünün önünde insanı minicik bırakan Durham Katedrali canlanıyor, **o-ra-da bir ki-li-se dün-ya gi-bi-dir, bu-ra-da her ki-li-se bir in-san,** demekten kendini alamıyordu. Bunları söy-

lerken bazı kiliselere girerken kapının üst tarafına başını çarpması, içeride yankılanan sesin insanın hemen yakınından geri dönmesi aklındaydı. Burada her şey birbirine çok mu yakındı, görmeyen gözlerinden kaçan ne vadı? Dimitri barbarları överken Ayasofya'nın büyüklüğünden söz etmeyen Leon'u azarladı. Pergamon'daki bazilikayı, Nikaea'daki Ortodoks Konsülü'nün toplandığı kiliseyi görmemiş birinin uluorta konuşmaması gerektiğini belirterek onu sert bir dille uyardı. Batılılara karşı duyduğu mezhep kini uyanmıştı içinde: *gözünden kaçan bir şey yok* dedi, *bütün mahlûkat birbirine ne kadar yakınsa, ne kadar teklifsizse tanrıya da o kadar yakındır.* Bu sözleri söyleyip de, eşeğiyle bir hayli "yakınlaşan" ve hiçbir sakınma duygusu taşımadan bu hayvanla çiftleşen Leon'u ayıplayamadığını anlayan Dimitri, *bütün canlılar birdir* diyen inançla tanıştığı günden bu yana kendisinde oluşan düşünce değişikliklerinden ürktü. Leon'a takılarak *eşek hanımlardan uzak dur* dedi, *tanrının gazâbına uğrarsak anıran bir yeğen sâhibi olabiliriz.*

Leon, Ayasofya'nın görkeminden eşek konusuna geçen Dimitri'nin mantığına akıl erdiremimiş olmalı ki kayıtsız ve kaba saba hareketlerle kaşındı. Arsız bir gülüşle "se-nin ga-mış gı-rıl-dı mı e-ren-ler" dedi ve arkasından katıla katıla güldü. Bu sırada Leon'un kafasına inen Dimitri'nin yumruğu kör adamın abartılı ve hiç de inandırıcı olmayan bir biçimde kendini yere atmasına yol açtı. Bu, "Leon tarzında" bir af dilemeydi; bir süre rassamla kör yamağı köpek yavruları gibi boğuştular.

Resmi bitirdiği gün, iskelenin üzerinde yatarak tavanı izleyen Dimitri, büyük bir coşku ve gerilim içindeydi. Bütün bunlar despot veya Manuel'de ne gibi etkiler yaratacaktı, bilmiyordu. Resmin merkezinde Hıristiyanların çektiği acılar vardı, bunun sembolü olarak seçilen Aziz Haralambos,

hiçbir resimde olmadığı şekliyle kör resmedilmişti. Dahası, Haralambos Babaî börkü ile çizilmişti, bir kuzuya doğru bakarken çizilmiş kör gözler bomboş ve korkunçtu. Haralambos'un boynunda bir kolye resmedilmişti, bu kolyede tek başlı çift gövdeli bir aslan görülüyordu. Aslanın iki gövdesindeki kuyruklar simetrik bir biçimde yılan başlı olarak betimlenmişti; yılanlar kıvrılmış ve aslanın ensesine doğru yönelmişlerdi. Haralambos'un kucağındaki kuzu kilisenin tavanına bakıyordu. Tavanda yuvarlak, haçlı bir aziz hâlesinin ortasında kutsayıcı parmaklarıyla gülen İsa portresi vardı. Pantokrator'un gülerken tasvir edildiği resim şimdiye dek hiç yapılmamıştı, bu haliyle şakacı ve yaptığı işe inanmayan bir görünüm taşıyordu. Haralambos'un arkasında küçücük figürlerle resmedilmiş olan ve Moğol askerleri olduğu anlaşılan çekik gözlü birileri üç kişiyi öldürürken görünmekte, ölen üç kişi de aziz hâlesi taşımaktaydılar. (Al atlar İncil'e göre kargaşa anlamına geldiği için Dimitri burasını yeniden çok anlamlı buldu.) Bir Moğol, resim yapan birinin kulaklarına şiş sokmakta, kulaklarına şiş sokulan kişinin yaptığı resimde ise konik kubbeli bir medrese görülmekteydi. (Resim yapan kişiyi anlatan resim konusu da ilk kez görülen bir durum olmalı ki, Dimitri büyük bir anlatım zevki duyarak resmin o noktasını uzun süre süzdü.) Medresenin altında minicik bir yazıyla Κεψηωσρεω (Keyhüsrev) ve Ιοηαννεσ ςατατζεσ (Iohannes Vatetzes) yazısı okunuyordu; bu yazı onların hayrına yapılan bir kiliseyi mi yoksa medreseyi mi anlatıyor, belirsizdi. Resim yapan kişiye üzerinde Εφφατα (Effata) yazan başka bir kişi kutsayıcı parmaklarıyla iki kulak ve iki göz bulunan bir kutuyu uzatmaktaydı.

Bütün bu resimlerin çevresinde biraz daha yukarıda kalmak ve azizliğin derecesini göstermek amacıyla Vaftizci Yahya, İsa'nın Meryem kucağında vaftiz edilişi, İsa'nın göğe

çıkışı, Son Akşam Yemeği gibi konular da işlenmişti. Ancak bu resimlerdeki giysiler alışılmışın dışındaydı, yerel giysilerdi. Son Akşam Yemeği'nde bütün azizler yerel giysiyle çizilmişken, Yahuda Moğol şeklinde çizilmişti. (Resminde en çok bu bölümü sevdiğini duyumsayan Dimitri, dün akşam burada tıpkı İsa gibi son akşam yemeğini yediğini düşünüp duygulandı. *Bugünden sonra en azından burada bir daha akşam yemeği yemeyeceğim. Buradaki son akşam yemeğim, son! Neden insan yaptığı bir resmin kopyasını da yanında götüremez ki?)*

Şapelin dört sütunu üstüne gelecek biçimde peribacaları da çizen Dimitri, resmine iki de dağ kondurmuştu. Bu dağlardan birinin üzerinde Ερκιψοσ (Erkiyos) yazdığına göre diğeri de Tûr Hasan olmalıydı. Peribacalarının pek çoğu devrilmişti, bazılarının ise acı çeken insanlara benzetildiği görülüyordu. İsa'nın Taberiye'den balık tutup havarilere verdiği bölüm ise İznik'i anımsatıyordu Dimitri'ye. Kızı Eleni'yi resmetmişti burada; İsa'nın havarilere balığı verdiğini görüp bir çalılığın arasında diz çökmüş çoban kızdı Eleni; tanrıya şükranlarını sunuyordu. Tûr Hasan'ın üzerinde Yuhanna'nın vahyine göre boru çalan yedi melek vardı. Melekler yedi at üzerindeydi. Erciyes'in üzerinde ise kiliseyi temsilen elinde şamdan tutan aksakallı tanrı güvenle oturuyor, şimşeklerden ve yıkılan evlerden kaçışan zebâniler, Moğol, Selçuklu ve Elen kılıklı insanlar Haralambos'un eteklerine tırmanmaya çalışıyordu. Haralambos'un Leon'a benzeyen yüzü ve bu küçük insanlara bakan kör gözleri acımasızdı. Resim depremle birlikte kıyâmeti anlatıyordu ve çepeçevre bir kubbe kuşağına İncil'den şu söz yazılmıştı: "Alfa ve Omega! Birinci ve sonuncu, başlangıç ve son benim!"

Manuel, despot ve birkaç yetkili papaz, şapeldeki iskele-

lerin söküldüğü haberi verildikten sonra ansızın çıkageldiler. Dimitri, konuklarından habersiz yan duvardaki figürlerden biriyle uğraşıyordu: Noel ilâhilerinden birini söylüyor, ancak duyamadığı kendi sesinin şapeldeki yankısını düşlüyordu. İçeride dolaşan gölgelerden ötürü gelenleri merak etti, derhal saygıyla diz çöktü. Despot tavana bir süre göz gezdirdikten sonra şaşkın bir yüzle diğer papazlara baktı; kendisinin azarlanacağını bilen Dimitri, gene de bir iki düzeltme isteği dışında onaylanacağını umuyordu. Despot kızgın bir sesle haykırdı: "Be kâfir! Bütün bunlar ne demek oluyor?" Kilisenin içinde yankılanan bu sesi duyamayan Dimitri, hâlâ önüne bakıyordu. Despot hırsla dönüp çıkarken Manuel'e "Burası bir günah yuvası haline gelmeden bu resimleri boyayıp üzerini kapatın! Bu resimler kadar Hıristiyanlığa küfreden hiçbir şey görmedim!" dedi. Bir an duralayıp dönen despot: "Bu sağır hayvanı derhal buradan def et! Tanrının gâzâbı üzerimize gelmeden yıkılıp gitsin!" diye ekledi. Konuşulanları anlayamamakla birlikte yenilgiye uğradığını anlayan Dimitri, diz çöktüğü bu yerde derin bir çile halinde kıpırdamadan uzun süre durdu. Öyle ki elinde kireç kovalarıyla şapele giren askerleri gördüğünde, içine düştüğü umutsuzluktan ötürü gelenleri papazlar gibi algıladı, bir an "düşündük taşındık, senin resmini onaylamaya karar verdik" diyeceklerini sandı. Ancak resimlerinin üstüne kireçleri sürmeye başlayan askerlerin yaptığı şeyi kavradığında onlarla boğuşmaya, bağırmaya, haykırmaya başladı. Onu kilisenin dışına bir çuval gibi savurduklarında düştü, yuvarlana yuvarlana gitti, başı bir kayaya çarpınca bayılıp kaldı.

Niğdeli İbrâhim Hacı'nın Selçuklular tarafından öldürüldüğünü öğrenen Leon, eşeğiyle birlikte acele içinde vâdide giderken, bütün görme umutlarının sona erdiğinden kork-

makla birlikte, Dimitri'nin o tatlı sesiyle kendisini yatıştırması için acele ediyordu. Manuel'in ve adamlarının karşıdan gelip kendisine selâm bile vermeden dörtnala geçtiklerini göremediği için olağanüstü bir şeyin varlığını sezemedi. İçinde, annesinin zavallı yüzü, neyse ki onun ölmüş olması, *yaşıyor olsaydı onu görmemeye dayanamazdım* düşüncesi, dünyadaki yalnızlığının ne zaman sona ereceği sorusu gibi düşünceler akıp giderken, eşeğin ayak sesleri değişmeye başladı. Eşek çifte atıp onu düşürdüğünde kaçışan bu ayak seslerini, yerin ta dibinden geldiği hissedilen dehşet verici bir ses izledi. Leon bağırtılar, gümbürtüler de işitiyordu, ancak bunun nedenini anlayamıyordu. Dizleri üzerinde sürünürken görme refleksleri göstererek olanı biteni görmeye çalışan kör, elini ezen bir kaya ile böğürdü. Kadın çığlıkları duyunca böğürtüsünü kesip dinledi, kayaların yuvarlanan gürültüsünde ağlaşan çocuk sesleri, **deprem**! diye haykırıp duran belirsiz yüzler, "hep o kâfirin yüzünden! böyle bir resim yapan adama tanrı gâzâbını gönderdi, onu ellerimle öldüreceğim!" diyen yakında bir ses. Leon neden sonra kendini toparlayıp var gücüyle haykırdı: **Dimitrii**! Aslında bu haykırış, canının acısını dindirmek için yapılmışa benziyordu. Bütün çığlıklar ve gümbürtüler arasında kendi sesinin önemsizliğini yaşayan, yönünü kaybeden Leon, depremin insanı allak bullak eden uğultusu içinde çocuksu bir korku duydu ve çocuk gibi ağlamaya başladı. Kaçışan diğer insanların arasında ellerini ileriye doğru uzatarak, parçalanmış ve kan akan diğer elini unutarak, bir an her şeyi görebilmek umuduyla hem ağlayan hem yürüyen Leon kocaman bir taşa takılıp düştü, ezilen elinin üzerine düştüğü için daha çok bağırdı, diğer elinden güç alarak doğrulurken, gelişini görmediği dev bir kayanın altında kaldı; Leon'un başı ve omuzları kayanın altındaydı, gövdesi bir an gerindi, çırpınmaya ve titremeye başladı.

Dimitri hiçbir sesini duyamadığı depremin sarsıntısıyla kendine geldiğinde, ürküntü verici seslerden hiçbirini duymamış olmanın heyecansızlığını yaşadı. Boyadığı şapelin ve pek çok yerleşim yerinin uçmuş olduğunu, üzüntüyle gördü. Birden aydınlanan zihni, ok gibi yerinden fırlamasına neden oldu, *Biliyordum! Tanrı böyle yapmamı istemişti! Depremi içime doğuran tanrıydı! İnsanları uyarmamı istemişti!*

Aşağıya, vâdinin ortasından geçen ırmak kenarına doğru baktı, hâlâ yukarıdan bir taş gelir korkusuyla elleri başının üstünde kaçışan insanlara doğru haykırdı: *Heey ahmaklar! Ben biliyordum böyle olacağını!* Karşı tarafa bakan Dimitri manastırın şapasağlam durduğunu gördü; papazların ve despotun manastır önünde tanrıya yakararak diz çöktükleri seçiliyordu. Dimitri bulunduğu yerden onlara da bağırmaya başladı: *Her kim ki tanrının resmini silmeye kalkışırsa başına gelecek olan budur! Dinleyin ahmaklar! kâfirlerle gizlice işbirliği yapan ikiyüzlüler! Bu, yüce Rabbın size vereceği en küçük cezadır!*

Despot acı dolu bir yüzle doğrulup sanki Dimitri duyuyormuş gibi "Eğer tanrı senin yüzünden bizi cezalandırmadıysa beni Müslüman yapsın" dedi. Buna yürekten inandığı, sapasağlam duruşuna gururla dönüp baktığı manastırdan belliydi. "Rezil köpek!" diye söylendi ve soğukkanlı ve gururla bir şekilde manastırın içine girdi.

Kayanın üstünde bağırıp duran Dimitri *yeryüzünde insan sevmeyen zâlimler, nasıl tanrının adına hükmederler? Ben...* dedi ve yüzü değişti, sırtına bir okup saplandığını anlamadı; iki..üç..dört.. sendeledi ve uçuruma düşerken ne olup bittiğini düşünemedi. Bir ara yankılı bir Eyy-yo-yo-oo sesi geçti kafasından, yere düştüğünde yüzü çarpıldı ve vücudundan çıkan kemik çatırtısını düştüğü yerdeki kuşlardan başkası işitmedi. Belleğinde son bir kıvılcımla Alay Han'ın

kapısındaki rölyefin yanıp söndüğünü, aslanların kuyruklarının yılan gibi olup aslan gövdelerini sokmaya hazırlandığını görür gibi oldu. Telâşlı birkaç güvercin havalanıp uçuştu, hâlâ kaçışan yüzlerce insan bağırıp çağırışıyordu. Irmağın kenarında koşan ve artık sahipsiz kalmış olan eşeğin bir ara duralayıp suyu geçmeye çalıştığı görüldü.

II

Bozkır akşamlarının insana dirilik veren serinliği, peribacalarının arasında heyecanla dolaşıyordu. Belki de havadaki heyecan, başlarında kâhya ile tarlalardan, bağlardan dönen ırgatların büyük kol hareketleriyle birbirlerine anlattıkları şeylerden türemişti. Görünürde heyecanlı olmayı gerektiren hiçbir değişiklik yoktu, ama buralarda yaşayan biri, mağara dehliz karışımı evlerine çekilen insan kalabalığının bugün çok farklı davrandığını anlayabilirdi. Çünkü en azından her akşam üzeri, annelerinin cin ve perilerden korkutarak eve sokmaya çalıştıkları çocuklar ortalıkta görünmüyordu; oyunlarını hiçbir çağrıya aldırmaksızın sürdüren çocukları bıkkın bir sesle eve çağırıp duran anneler de ortalıkta yoktu.

Maçcan bu akşam, Uçhisar'dan aşağıya doğru uzanan derin vâdinin, bu vâdideki *Vasıl Deresi*'nin düzlüğe çıktığı yerdeki bir yerleşim yeri olarak, kayısıların kurutulması, bostanların sulanması gibi günlük konularla değil, fısıltı ve heyecanla konuşulan ortak bir konuyla çalkalanıyordu.

Güneyden, **Korama Santa Barbara Manastırı**'ndan duyulan akşam âyinine karşın, Maççan'da, sırtını vâdiye vermiş olan bu köyün birbiri üzerine abanan külâhlı evlerinde, işitilemeyen ama etkisiyle insanı sarsan bir söz kümesi uğulduyordu.

Gökyüzüne baktım: Maççan'ı dinliyor gibiydi. Bazı evlerden seçilen çıra ışıkları, gökteki yıldızların ilk akşam parlaklığı gibi canlıydı. Hayret edilecek bir şey daha vardı; sanki bütün köpekler bu duygu hâlini anlamışlar ve Maççan'ı dinliyorlardı.

Herkes kendi fısıltısına kulaklarını dikmiş gibiydi.

Uçhisar Emîri Vasili'nin gizli bir görüşme yapmak için bana özel ulak göndermesini anlayabilmiş değildim, ama şimdi burada gördüğüm havadan sezdiğim kadarıyla benimle işbirliği yapmak için görüşecekti. Neden? Buna pek çok neden sıralayabilirdim, ama hangisiydi, bilmiyordum.

Atımın rahvan gidişini kendi kendine bozması dikkatimi çekti: at sanki ayaklarının uucunda yürüyerek olanı biteni duymak ister gibi gidiyordu. İçimden bir şarkı söylemek geçti, şarkının yalnızca ilk sözcüğünü söyleyebildim, ama hemen dikkatim dağıldı çünkü Vasili'nin konağını görünce kapıdaki askerler ve çok sayıda at, Emîr'in konuğunun yalnızca ben olmadığımı bir çırpıda anlatıverdi bana; ve şarkı aklımdan çıktı.

Yalnız başıma gelmemi isteyen Emîr, neden başkalarını da çağırmıştı? Kapıdaki atlar yöre beylerinindi, Sinasos Emîri Yakovos'un kır atını hemen tanıdım, atlardan beş altı tanesi Türkmen beylerinin olmalıydı, çünkü eğerleri çuldandı, Venessa'nın süse düşkün Emîrinin atı gösterişli eğeriyle deşeleniyordu. Pek çok at vardı, bunlar askerlerin değil konukların atlarıydı, çünkü askerlerin atları az ötedeki tavlada düşünceli bir şekilde duruyorlardı. Neden yalnız başıma gelmem isteniyordu benim; acaba diğer beylere de

yalnız gelmeleri için *rica edilmiş* miydi?

Hele benim gibi birine, Başhisar Emîrine hem *yalnız gel* diyeceksin, hem de başkalarını çağıracaksın. Vasili'yi azarlamaya hangi sözle başlayacağımı kurmuyor değildim doğrusu; ancak Maççan üzerinde dolaşan gizemli havadan ötürü merakımın kızgınlığıma ket vurduğu, doğrusu, tartışmasızdı.

Beni gören birkaç asker saygıyla koşuştu, atımın üzengisinden tutarak bana eşlik ettiler, hiçbir şey sormadım, ben soru sormayınca elleri ayaklarına dolaşan muhafız subaylarından birinin koşarak konağın yan tarafından yemek salonuna daldığını, Vasili'ye geliş biçimimdeki *gerilimi* haber verdiğini anladım. Ben konağa yaklaşırken bana eşlik eden askerlerin ayak seslerinden başka bir şey duyulmuyordu. Gülümsüyordum: Vasili'nin birazdan kapıda belirip o baykuş yüzüne uymayan bir saygıyla *hoş geldin ya seydi* diyeceğini, tam bu sırada bir yahudi tüccar gibi sinsice güleceğini, Sünnî olmadığım için beni *seyyid* sözcüğüyle karşılayan Vasili'ye elimdeki kırbacı şakadan vuracağımı, hepsini, sanki önceden görüyordum.

Önemli konukları kapıda karşılama geleneklerine uygun olarak Hıristiyanlar kadınlarını da yanlarına alırlar; Vasili'nin yanında karısı olmaksızın beni karşılaması; ilk defa *seyyid* değil de yunanca *ofendis* diye hitap etmesi şaşırtıcı gelişmelerdi. Ben resmiyeti bir kenara bırakıp "Neler oluyor Vasili?" diye sordum: Uçhisar'ın baykuşu, kaftanımın ucundan saygıyla tutarken bana içeriyi gösterdi, *yürüyelim, anlatırım* demekle yetindi, biz içeri girerken muhafız komutanının benim gelişimi haber verdiği duyuluyordu:

Emîr-i Prokopi Melîk Mahmut Bin Haydar Ofendis gelmişlerdir.

İçeri girdiğimde uzayıp kısalan kızıl dilleriyle duvarları yalayan meşâlelerin ışığı altında, taştan, dikdörtgen koca-

man bir masanın çevresinde otuz kadar Emîr, bey, ağa, ayakta beni bekliyordu.

En büyük olan en son gelir. Kural budur. Ne emirler gibi asker; ne de begler gibi toprak efendisi olmayan dağlı Türkmen yabanları için benim "büyüklüğüm" bir anlam taşımasa bile bu adamları, farkında olmaksızın, -ve iyi ki- bekletmişim, çünkü gelişime esrarlı bir hava karışmış oldu. *Selâmünaleyküm ağalar* dedim, Ermenisinden Çepnisine kadar hepsi birden ellerini göğüslerine koyup mırıldandılar. Masanın üstü tıka basa yiyecek dolu olduğu halde, nefes kokusundan içeride şarap içildiği anlaşılıyordu; adamlar ben gelmeden yemeğe başlayamazlardı, nefislerini köreltmek için şarap içmiş olmalıydılar.

Yemeğe gürültülü bir şekilde oturup, gürültülü bir şekilde başlamadan önce ortalığa biraz şenlik gelsin diye Vasili'ye bana niçin *ofendis* diye seslenildiğini sordum. En güçlü olan, hakim olan ben olduğum içinmiş. *Niye Başhisar'a Prokopi diyorsunuz* dedim; boynunu büktü. Herhalde eskiden Nissa'da olan Sancak Emirliği'ni Başhisar'a götüren Selçuklu'ya bir tepkiydi bu.

Seni azarlayacaktım ama vazgeçtim dedim Vasili'ye. Neden? diye sordu, *Hiç, boş ver* dedim.

Vasili'nin masum yüzü, çağrılmamdaki usulsüzlüğün istenmeyen bir karışıklıktan doğduğunu sormadan anlatan bir saydamlıktaydı. Karısının bu toplantıda *ev sahibeliği* yapmayışı, yemekte Metropolit'in bulunmayışı ciddi tuhaflıklardı; bu nedenle Vasili'ye "seni azarlayacaktım" demem bir şaka olarak kaldı ve ev sâhibinin *hoş geldiniz* diyerek şarap çanağını havaya kaldırmasıyla yemek başladı.

Yemekte protokol gereği bana ayrılan yerden, ki yemek salonu hafif meyilliydi, aşağı doğru baktım, kimsenin yemek yemekle ilgili olmadığı belliydi. Bazı beyler kısık sesle birbirlerine mırıldanıp gülüşseler de, gerçekte ortalıkta do-

laşan gerilimin etkisi altında oldukları açıktı. Daha üç gün önce Moğolların kervanına saldırmış olan Çepni beyinin çatışmadan sonraki perişanlığını bu masaya taşımış olan yüzü çâresizlikten mi çarpılmıştı, yoksa umutsuz bir toplantıya geldiğini düşünmekten mi? Niğde İsyanından canını zor kurtarmış olduğunu işittiğim Pavlusiyyen târikatından Mihail ve Herikli aşiretinden Kederoğlu, tanımadığım ama hâllerinden Türkmen olduğunu çıkarttığım iki bey, Boğazlıyan Ermenilerini temsilen Arşak Ağa, Salurların deli Memet; çok geniş bir coğrafyaya yayılmış olan insanların bu temsilcileri niçin biraradaydılar? Çepni beyinin umutsuzluğunu boşa çıkartmak için mi? Hem bir şeylere karar verilecekse öncelikle benim değil de Vasili'nin çevresinde toplanmak neyin nesiydi?

Bütün bu düşüncelerimi yüzümden okuduklarından emindim. Çünkü havanın ağırlığı âdeta insanın sessiz düşüncelerinin bile görünür hâle gelmesine yol açacak cinstendi. Vasili, "Ya, ulu Emîr!" diye söze başladı: "Senin ve her dâim aracılığınla *bağlı olduğumu* bildiğin Ulu hükümdâr Keyhüsrev'in izni olmadan böyle bir toplantı düzenlememi anlayışla karşıla!"

Kaşlarım çatıldı. Çatıldığını sonradan farkettim, önüme baktım, şarap çanağını elime alıp yan çevirdim, dinliyordum.

"Bir hafta önce bir mektup aldım. Peristrama Emîri Manuel Ihlara depreminden sonra ortaya çıkan gelişmeleri yazmış. Depremde kadın erkek ve çocuk altmış üç kişinin öldüğünü; ölenler içinde Aziz Dimitrius Hazretleri ile onun yamağı Aziz Leon Efendi'nin de bulunduğunu, ya da öyle sanıldığını, çünkü ölülerine rastlanamadığını bildiriyor. Askerin biri onları eşeklerinin üstüne binip uçarlarken görmüş. Aziz Dimitrius ortadan kaybolmadan önce depremin olacağını bildiren bir tavan resmi çiziyormuş, Manuel

bizzat gördüm diye yazıyor, hem de öyle bir resimmiş ki, deccal Moğol kılığındaymış; "Moğollardan uzak durun" diye konuşan Dimitrius Hazretlerinin ortadan kaybolduğu gün, Selçukîlerin Niğde'de İbrahim Hacı Hazretlerini öldürdükleri ya da öyle bir söylentinin çıktığı günle aynıdır. İbrahim Hacı Moğollara karşı savaşan Çepnilerin, İbahîlerin ve Pavlusiyyenlerin ortak pîriydi."

Çepni, Pavlusiyyen, İbahî ve bazı Türkmen ileri gelenleri, Vasili'nin sözünü ortak bir "hüü" sesiyle kestiler ve mır mır ederek dua okudular. Belli ki pirlerinin adını duydukları her yerde rûhunu şâd ediyorlardı.

Ancak Vasili'nin hikâyesinde karışık bir taraf vardı: bu, İbrahim Hacı'nın yalnız Moğollara karşı değil, aynı zamanda Selçukî hükümranlığına da karşı oluşuydu; Vasili'nin neden bu noktayı es geçtiği anlaşılır değildi.

Dikkatimi buraya verdim, işte bu noktadan bir yere varmak isteniyordu. Selçukîlerin Kappadokkia'daki Sancak Emîri olarak benimle nasıl bir işbirliği yapılmak istendiği merakımın aslı toplandığı nokta oldu.

Aziz Dimitri denen adamın maceralarının kısa bir süre içinde ortalığı sarmasına şaşırmış değildim, sağır kılığında dolaşırmış ama insanın içini okur, geleceği görürmüş, Moğollara karşıymış, Hıristiyanla Müslümanı aynı sayarmış; bütün bunlar iyi hoş da, bir *aziz efendinin menkıbeleri için beni buraya çağırmışlarsa ayıp etmişler* diye düşündüm.

Vasili'ye sordum:

Manuel mektubunda toplantı yapmamızı gerektiren bir şey mi öne sürüyor?

Vasili: "İbrahim Hacı hazretlerinin müritleri, Selçukîlerden kaçtıktan sonra çevre köylere ve aşiretlere sığınmışlar. Bunlardan bir bölümü de Manuel'in yanındaymış. Selçukîler iz peşinden giderek İbâhiler'i silmek isterken Manuel ve onun gibileri de sıkıştırmışlar. Bu nasıl iştir? Selçukîler

hırstan mı yaparlar bunu? Moğollara karşı dövüşen adamları yok etmenin mantığı nedir? Böyle yapacağım derken, tanrı misafiri olarak bizlere sığınan bu insanları bizden istemenin, vermezsek bizi de tehdit etmenin anlamı nedir? Sevgili Haydar Bin Melîk, seni otuz yıldır tanırım, Selçukîlere bağlılığımı sana anlatmaya gerek bile duymuyorum, ama bu son olayları böyle sormamı anlayışla karşılamanı diliyorum."

Dilimi tutan, öfkemi taşmaktan alıkoyan gizli bir güç neden yüreğimi burkuyor? Selçuk sultanının bölgedeki en büyük temsilcisini ayağına kadar getirten, hele bunu Vasili gibi edep erkân bilir bir adama yaptırtan eğer şeytan değilse; eğer Vasili'yi şimdi elimin tersiyle itip gitmemi engelleyen iblisin çatal mızrağı değilse, ne yapmam gerek?

Toplantıya kişisel gururum yüzünden kinlenmiştim, ama aklım kinimi engelleyen düşüncelere zorluyordu beni; sordum:

Toplantıda Metropolit hazretleri neden yoklar?

Vasili:

"Bu toplantı Metropolit'in haberi ve onayı olmadan yapılmaktadır."

Birden heyecanlandım: *ne diyor bu adam?* Toplantının önemini şimdi kavrayan bir heyecandı benimki: Metropolit'in haberi olmadan yöre beyleriyle gizli toplantı yapıldığına ilk kez tanık oluyordum. İznik İmparatoru Vatatzes'in bir numaralı adamı şimdi kilisede âyin yönetirken, Selçukî tebâsı olsa da rûhen İznik'e bağlı bir Emîr, benimle gizli toplantı yapıyor! Çevreme şöyle bir bakındım, gerçekten de şimdiye kadar biraraya gelmemiş olan bir insan topluluğu içindeydim. Alayla karışık sordum:

İznik imparatoru Moğollar'a savaş mı ilân etti?

Vasili kendisine dokundurduğum acı eleştiriyi anlayışla karşıladı ve açık sözlü bir biçimde karşılık verdi:

"Öyle görünüyor ki, imparator hazretleri, tanrı ömrünü uzun etsin, bizim burada çektiğimiz sıkıntıları ve gördüğümüz büyük alâmetleri göremeyeceği bir yerde yaşamaktadır."

Vasili'nin kuzeni, Sinasos Emîri Yakovos araya girdi:

"Kıyamet alâmetleri."

Suskuyla önüme baktım: şarabın dudağımda bıraktığı uyuşturucu etki, beynimde dolaşan şimşekler, Sancak Emîri olarak kendime biçtiğim pâyenin Sultan Keyhüsrev'in İkonia'ya çekilerek bizleri tek başımıza bırakması karşısındaki gülünçlüğü, ilkgençlik arkadaşım Yakovos'un "kıyamet alâmetleri" derken, onun çok iyi bildiğim sofu, yürekten inanmış hâline önemsemeyen bir yüzle bakmam, Yakovos'un benim karşımda her zaman duyduğu eziklik duygusunu bir kez daha yaşamasından ötürü dizini titretiyor olması, burada ilk defa gördüğüm bir sürü insanın benim gerçek önemimi anlamasını istiyor olmam ve ne kadar sezgili olduğumu göstermem, her bir şey, artık kendimi naza çekmem gerektiğini gösteriyordu.

Eğer benden Selçuk Sultanının isteklerini reddetmemi istiyorsanız boş bir istek olur.

Eğer benden Hıristiyan, İbahî veya diğer din mensupları için sultana ricada bulunmamı istiyorsanız, bunu da yapamam.

Eğer sultanımızdan habersiz gizli bir ittifak oluşturarak, sultanımızın yararına bile olsa, bu yararlı ittifakın başına beni çağırıyorsanız, ben yokum. Çünkü bu işler ya Selçukî otağında konuşulur, ya da Selçukî otağını temsilen benim konağımda.

Bir Türkmen beyinin edep bilmez bir dille ve sinirle sözlerimi kestiğini gördüm:

"Sen neredeysen otağın orasıdur efendi! Üç dene köşe minderiynen iki sedir otak değüldür. Aslan gibi yiğgitsin,

seni görüben bu karangu mağarayu Haydar otağı sandımıdı, sening otağını aslanlayu kökrenir bir otağ sandımıdı ben.

"Bizi zora koşma. Selçuk sultanı töhmet eder, kulluk ister. Moğol Hâgânıysa bizi it yerine kor. Derük ki biz, öküz ayağı oluşun, buzağı başı olak yeğdür. Gel, senin sultanın kaçak güleşir, biz Moğolunan sıkı bir güleşe tutuşak. Sen Selçuk askerini üzerimizden çek yeter. Bir tilkü derisi ikileyin soyulmaz. Selçuk ne ister bizden, Moğol canımızı almıştır."

Zavallı esrik adam, dedim içimden. Susup karşılık vermeyişime ben de şaşırdım.

Suskunluğum yüzünden masada uğultulu bir konuşma başladı. Şimdi vereceğim cevabın sonuçlarını bilemediğim için susuyordum. Evet ya da hayır denemeyecek bir durum vardı. Selçuk sultanı perişandı, ama Selçukî olmayan da. İçimden gelen sesi dinledim, gururum konuşturdu beni:

Beyler, ağalar siz ne yapacağınızı bilirsiniz, Başhisar Emîri olarak en başından, hiç pazarlık yapmadan ben bu işe girmeyeceğimi bildiriyorum.

Ayağa kalktım:

Esenkalın. Kalinihta!

Yemek salonunun dışına doğru yürümeye başladım, beyler bana ters ters baktılar, ayağa kalkmadılar, güle güle demediler.

İncinmiş gururumla, kayalardan oyulma bu salonun mağara ağzı gibi düzensiz girişinde geri dönüp sert bir nutuk çekmek istedim, aklıma ne gibi sözler söyleyeceğim gelmedi, bilemedim, meşâlelerin altında, daha ben çıkmadan homurtularla konuşmaya başlayan insan yüzlerine bakmaya cesaret edemedim.

Dışarı çıktım, yıldızlar iyice belirginleşmişti, koyu lâcivert gökte görünen iri inci taneleri göz kamaştırıyordu, hâ-

va iyice serinlemişti. Yâverlerin koşuşturduğunu işittim, sert adımlarla atıma doğru giderken, bana arkamdan yetişen bir ayak sesi işitip geri döndüm.

Vasili kızgın ama yalvaran bir yüzle kaftanımın ucundan tuttu:

"Haydar!" dedi. İlk defa küçük adımla hitap ediyordu bana. "Sevgili Emîr, sana bir Hıristiyan Emîri olarak değil, kayınbirâderin olarak yalvarıyorum, buraya seni küçük düşürmek için çağırmadım. Burada sen olmasan da toplantı yapılacaktı. Ben böyle bir gecede ancak senin benim yanımda olabileceğini düşünmüştüm. Hayır, yemekte değil, bu gece, belki bu sabaha kadar belki de günlerce seninle oturup konuşmalıyım. Lütfen gitme, lütfen konağa çık, bu gün misafirim ol. Seninle konuşmalıyım."

Hiçbir şey sormadım, *bir adam gönder Başhisar'a* dedim, *bacım merak eder.*

Başhisar'a doğru, haremimin gözdesine haber uçurmak üzere yola çıkan atlının, telâşla Maççan'dan çıkan nal seslerini işittiğimde Vasili'nin konağında, bir pencere oyuğundan dışarıyı izliyordum. Kara korkunç devler gibi duran peribacaları, gökte ışıldayan yıldızlar, köpeklerin sessizce, grup hâlinde dolaştığı bahçe araları ve konağın önünde dizi dizi bekleyen atlar, sanki bu geceyi *bir gün geleceğini bilmediğim* bir geceye dönüştürmüştü. Konuklarının yanına dönen Vasili'nin bir türlü anlam veremediğim duygulu hâli, yemek salonunda gördüğüm insanların küçük ayrıntıları boş veren, büyük olaylara hazırlanan kişilere özgü yalınlıkları beni serseme çevirmişti.

Bu merdivensiz, mağarayı andıran kocaman evin kabul salonunda Vasili'yi beklerken, pencereye -kış yaklaştığı için- pervazın takılmış olduğunu hafifçe esen yelden anladım. İçerisi serindi, yelden ötürü kandillerin ışığı hafif hafif dalgalandı, belki de aşağıda bir kapı açılmış olmalıydı,

evet öyle olmalıydı ki, derinden derine iki kadın sesinin yaklaştığını işittim.

Odaya elinde meyve tepsisiyle bir hizmetçi, yanında da evin *hanımı* Evdoksiya girdiler. Evdoksiya narin bir edâyla bana "Hoşgeldiniz Emîr hazretleri" dedikten sonra yumuşak bir el hareketiyle hizmetçiye dışarı çıkmasını işâret etti.

Sedire elini koyarak oturuşu dikkatimi çekti; hâmile olmalıydı. Kandil ışığı altındaki yüzünün gölgeleri onu canlı bir kilise resmine döndürmüştü, başörtüsünü düzeltip bana baktı, gülümsedi. Çoktandır görmemiştim, epeyce kilo almış ve o değirmi, beyaz yüzünde çiller belirmiş.

Yunanca: "Marika nasıl?" diye sordu.

İyidir, sana selâm yolladı dedim. (Bu doğru değildi, çünkü buraya gizlice gelirken, hem askerlerimi hem de Marika'yı "atlatmıştım")

"Çocuklar nasıl?" diyen Evdoksiya'nın yüzünde başka düşünceler gördüm. Aslında bir an önce konuşmanın törel bölümünü geçmek isteyen bir hâli vardı; onun bu hâlini anladığımı belli etmek için *iyi misin?* sorusunu özel bir vurgu kullanarak sordum: Evdoksiya yüzünü başörtüsüyle ansızın gizleyip ağlamaya başladı, ağlarken sözcükleri yaydığı için yalnızca **boris na me voitisis.. parakalo..*** dediğini anlayabildim. Durum, doğrusu aile içi geçimsizlik gibi bir şeyi gösteriyordu, bir an ne yapacağımı bilemedim. Vasili'nin "seni asıl özel bir konu için çağırdım" dediği aklıma geldi, bir süre düşündüm ve: *Niçin geçinemiyorsun kocanla?* sorusunu sormaya karar verdim. Evdoksiya kırbaç yemiş gibi irkildi, ağlamasını kesti: "Bunu kim söyledi, böyle bir şey yok." dedi. *O halde niye ağlıyorsun?* Evdoksiya'nın ağzından yanıt yerine inilti gibi bir "Vasili" sözcüğü çıktı, devamını bekledim, gelmedi. Kadın olayı nasıl anlatacağını düşünüyor, bir türlü nereden başlayacağına karar vereme-

(*) Bana yardımcı olur musunuz, lütfen.

miş gibi kekeliyordu. Sonunda, Vasili'nin geceleri sayıklamaya başladığını, bazı geceler Evdoksiya'yı uyandırıp Dimitri'yi yine kanlı bir gömlek içinde gördüğünü söyleyerek ağladığını, Metropolit'in Dimitri'deki kerâmetleri göremediğini, Dimitri'nin başımıza gelecek olan herşeyi, ama herşeyi önceden bildirdiğini ancak Vasili'nin buna Metropolit yüzünden kulak asmadığını, Vasili'nin ressamın Ihlara'ya gönderilmesinden ötürü suçluluk duyduğunu ve bu suçun **babamız** tarafından affedilmeyeceğine inandığını öğrendim. Kadın, "Vasili bambaşka bir adam oldu çıktı," diyordu, artık kendini dine adamış ve artık bir **koca** gibi de davranmıyormuş.

Bütün bunları Metropolit biliyor mu? diye sordum. Hayır, bilmiyormuş. Doğrusu, ruhum sıkıldı. *Bana ne bütün bunlardan* düşüncesiyle yüzümün karardığını hissediyordum, ancak gene de kadını rahatlatmak için *üzülme, bir çâre bulmaya çalışırız* dedim ve yüzünü yıkayıp *kendine gelmesi* için gönderdim.

Konukların teker teker ayrıldıkları işitiliyordu, Vasili kuzeni Yakovos'u uğurlama işiyle görevlendirmiş olmalı ki çıkıp geldi.

Uzunca bir süre beni bugünkü toplantıya katılan insanların başına geçmek için iknâ etmeye çalışan Vasili geç ilerledikçe bu umutsuz çabayı elden bıraktı. Benim gerçekten böyle bir hareketin yararına inancım yoktu. Vasili bir ara bana açıkça artık kendisini İmparator Vatatzes'e bağlı saymadığını, ama benim neden Keyhüsrev'e bağlı kaldığımı anlamayadığını söyledi. Kösedağı'nda Moğollara yenildikten sonra canını İkonia'ya zor atan, gücü kendisine vergi vermeyenlere ve başka târikattan olanlara yeten bir zorba ile ne gibi bir alışverişim olduğunu anlayamıyormuş. Üstelik, bu garip Sultan, Metropolit gibi Moğollarla işbirliği yapan hainlere değil de, Moğollara karşı savaşan beylere sal-

dırmakla aklından zoru olduğu şüphesi uyandırıyormuş.

Keyhüsrev haklı, dedim; *çünkü şu senin beglerin ne Moğol istiyor ne de Selçukî. Şimdi ortak düşman Moğol gibi görünse de, Moğollara vurulan her darbe Selçukîlerden biliniyor ve Keyhüsrev'i sıkıştırmanın gerekçesi olarak kullanılıyor. Bunlar zor günlerdir; yiğitliğin sırası değil, beklemeli, güç biriktirmeli ve ondan sonra vurmalı.*

Vasili gülemeyecek kadar öfkeliydi, gülme taklidi yaparak "hahaa" dedi ve "biliyor musun" diye ekledi: "bundan altı ay önce, yine bu odada, senin bana söylediklerine benzeyen şeyleri sağır bir adama anlatıyordum. Adam neden Moğollara karşı direnmediğimize şaşıyordu, ben ise diyordum ki, 'hele şu Moğollar Selçukîleri bir dümdüz etsin ondan sonra düşünürüz.' Şimdi Selçukîler dümdüz oldu, ama biz yine durmak gerektiğini düşünüyoruz. Adam diyor ki, 'Selçukîlerin perişan olmasını beklemek, bizden biraz farklı oluşuna kızdığımız kardeşimizi, bize hiç benzemeyen iblisin pençelerine bırakmaktır.' Ben de senin bana yaptığını ona yaparak, efendimin -Kutsal Roma'nın- yüksek çıkarlarını gösteriyordum. Oysa senin ve benim unuttuğumuz bir şey var, ne yazık ki var: o da, istediğimiz kadar imparatorların çıkarını koruyalım, ölenin hep tebâ olduğudur. Aziz Dimitrius hazretleri, iyi ki onu tanımak şerefine nâil oldum, ne yazık ki ona lâyık olamadım, bunu bana açıkça göstermiştir. Ben sen katılmasan da, artık imparatorların, sultanların çizdiği yoldan gitmeyeceğim."

Peki o zaman, onun izinden gitmediğin halde, neden hâlâ İznik imparatoru gibi Başhisar'ı reddedip, Nissa'yı sancak merkezi olarak görüyorsun?

Vasili sinirli bir el hareketiyle karşılık verdi:

"Nissa'yı imparator sancak yapmamıştır da ondan."

Çocuklarımın dayısı olsa da, bana hiçbir zaman Bizans'ın çıkarına olmayacak tek sözcük bile etmemiş olan Vasili'ye

şaşkınlık göstermeksizin, sanki söylediği şeyleri her zaman söylüyormuş gibi bomboş bakıyordum. Üstünde artık Selçukî Emîri olduğunu gösteren kaftan bulunmayan Vasili, sanki oldum olası böyleymiş gibi davranıyordum. Selçukî egemenliğinin bir göstergesi olan Başhisar sözcüğünü dilinden çıkaran Vasili, sanki bu yolla benim egemenliğimi değil de bir başkasının egemenliğini çiğniyordu; doğrusu *bir başkasının* egemenliğini de reddediyordu, onun için artık İznik de yoktu. Sanki bunu biliyordum; bugün Maçcan'a gelirken gökyüzünden yere yayılan o tuhaf dinginlik, hayır yeryüzünden gökyüzüne yükselen gururlu bir bekleyiş suskunluğu, bugün olacaklara şaşmamak gerektiğini hissettirmişti bana. Bugüne kadar, önümde densizlik yapma fikriyle bile küçük dilini yutacak olanların, bugün yaptıkları her densizliğe tepkisiz kalmam bile şaşkınlık uyandırmamıştı: acaba bugün mü çok değişikti, yoksa herşey değişmişti de ben mi farkında değildim?

Vasili artık çok şey söyleyebilirdi; şaşamayacağımı hissettim. "Selçukî Sultanı'na güvenen" benim yalnız kaldığımı söylemesini bekliyordum, buna karşılığım açık olacaktı: *bugünler geçicidir.* Elbette bu karşılık gizli bir tehdit de içerecekti. Vasili ummadığım bir şey söyledi, buna yanıtım yoktu:

"Neden Selçukî Sultanı'nı reddetmiyorsun? Bak ben Vatatzes'i reddettim."

Alay ettim: *Neden? Yoksa yeni bir efendi mi buldun? Katolik işgalcilere mi bağlanacaksın? Yoksa Moğol mu daha iyi?*

Alay etmeme karşın kızmadı, gülümsemedi ve sabırla konuştu:

"Selçukî sultanına vergi ödemek sana hiç acı gelmez, çünkü bunu reâyadan alırsın, bizden alırsın. Bir aracısın sen, benden daha yetkili bir aracı. Ben bunu artık bırakalım diyorum, vergi vermeyelim."

Düşündüm: *Acaba kendi krallığımızı mı ilân etmemizi istiyor bu adam?*

Sordu: "Neden susuyorsun? Eğer vergi vermez de, bu güçle şu bölgenin bütün beylerini çevremizde toplarsak Moğol belâsını def edebiliriz."

Aklını oynatmışsın sen dedim. *Eğer sen kendini topladığın güçle Gıyâseddin efendimizden daha güçlü olacağını sanıyorsan yanılıyorsun. Ayrıca Moğollar kokuyu bir almayagörsünler, tepemize üşüşürler.*

Vasili: "İyi ya," dedi: "Sultan Gıyâseddin bu kadar güçlüyse, onun gücüne güç katmış olmayacak mıyız? Sorun Moğollar'ı bu topraklardan çıkartmak değil midir?"

Ona artık Moğollar'ın bana gönderdiği haberi söylemenin zamanıydı, öksürüp, önemli bir şey söyleyecek adamların havasına girdim:

Bak, Moğollar ne söylediler bana: "Yerinde olduğun gibi dur, Kayseriyye'deki Moğol Küçük Hâgânına yılda beşbin altın ver, seni unutalım."

Vasili öfkeyle yerinden kalkıp mindere bir tekme vurdu:

"Bizi şimdi Moğollara çalıştıracaksın öyle mi? Senin ve benim dinimin düşmanlarına hizmet edeceğiz ha? Onlar bizim derimizi yüzecekler, biz 'ciğerimizi de alın, yüreğimizi de alın' diye onlara yol göstereceğiz!"

Sesimi yükselttim:

Aptal adam! Üç günlük seyisliğinle bana tımar mı öğretiyorsun! Ben bilmez miyim bu çakalların yaptığı zulümü? Ama serde, zamanı kollamak diye bir şey vardır. Çevrene bir bak: esnaflık, zenaatkârlık, rençberlik ya da çobanlıktan başka bir şey yapmamış bir insan yığınıyla, böylesine güçlü bir ordunun üstüne nasıl yürünür?

Vasili gülümsedi:

"Babaîler Selçukî'leri onbeş günde darmadağın eden bir çapulcu topluluğu değil miydi?"

El elden üstündür, dedim. *Selçukî ordusu hiçbir düzen tanımayan başıbozuklar önünde geri çekildi, ama sonunda Malya Ovası'nı bir düşün, ne oldu?*

"Ne oldu? Konstantinoupolis'ten getirdiğimiz kiralık askerlerin zırhıyla devirdiniz onları, hepsi bu."

Olsun, Moğollar'ın gücü bütün şu Anadolu'da yaşayan kavimlerin tamamını ezebilecek bir güçtür, bunu unutma.

Kendimi hasta gibi duyumsuyordum. Başımın ağrısı, yüreğimin huzursuz çırpınışı, dışarıdaki uğursuz karanlığın üzerimde yarattığı ruhsal baskı, şu an hiçbir şeyi göze alamayan bir ruh hâline doğru beni çekip götürüyordu. Yapılacak çok şey mi vardı, yoksa yapılacak işlerin çokluğu yüzünden, herşey gözüme zor mu görünüyordu? Şurası çok açıktı ki, tek yumruk gibi duran düşmana karşı, kendi içinde hiçbir zaman uzlaşamayacak ayrılıklar taşıyan bir insan topluluğuna önderlik etmenin güçlüğü yüzünden gerilim içindeydim. Kendimi ilk defa zayıf buldum; ilk defa çok güçsüz ve yeteneksiz olduğuma hükmettim. Moğollara direnmeye inandığım kadar, onların beni ezeceklerine de inanıyordum. Yöre beylerinin ben olmadan direnişe geçemeyeceklerini biliyordum; bu akşam toplantıda yaptığım gurur gösterisinin nedeni bu değildi, direnişi göze alamayışım yüzündendi. Yoksa bu beyler pekâlâ, benim otağımda toplanmayı da bilirlerdi; yalnızca gizlilik kurallarına uymayı yeğlemişlerdi, o kadar.

Kendimi hasta gibi duyumsuyordum. Karar vermenin bu kadar güç olmadığı günler gözümün önündeydi: herkesin bana ne yaptığını açıkladığı günler; ne yapmam gerektiğini söylediği günler değil. Bu hâle düşmeme Mogollar sebep olmuştu; ilendim.

Aklıma Peristrama Emîri Manuel'in neden toplantıya katılmadığını sormak geldi. Çünkü ta ötelerden Herikli aşiretinin, Tekkeşinlerin, Etyemezlerin, Tahtacılar'ın, Baraklı-

lar'ın bile temsilci gönderdiği bir toplantıya Manuel'in katılmayışı tuhaftı. Üstelik bu toplantı biraz da onun isteğiyle yapılmamış mıydı?

Vasili bir üzüm tanesini durgun bir yüzle yuttuktan sonra, Manuel'in, kendine sığınan bazı isyancıları gizlice Tobada, Damsa, Kalveri, Melegobia, Enegobia ve Sinasos'a yerleştirdiği için gelemediğini söyledi. Bu ne kadar isyancı, bu ne kadar çok şehir! İçten içe isyancıların sayısını hesapladığım için şaşkınlığımı basitleştiren bir ses tonuyla sordum:

Gizlice mi? Benim iznim ve haberim olmadan bunu nasıl yapar?

Vasili: "Bana öyle geliyor ki, bir gün senin iznin ve haberin olmadan bir isyan çıkacak ve sen sadece seyretmekle yetineceksin."

Sizin yüzünüzden Kappaadokia tebâsının Moğollar tarafından kırılmasına izin vermem ben.

"Ne yaparsın? İhbar mı edersin?"

Beni kışkırtmaya çalışma. Sizi bu yersiz girişimden caydırmak istiyorum.

Vasili birden canlanıp toparlandı: "Bana bak aziz dostum, eğer içimizden bir kişi bile senin gibi çekingen davranırsa sonumuz ne olur? Bu sülükler, bu şeytan dölleri toprağımıza kök salarlar. Kim bu adamların tehlikesiz olduğunu söylüyor? Hiç kimse! Kim Moğollardan daha güçlü olduğumuzu sanıyor? Hiç kimse! Pirin aşkına, onikinci imam aşkına bir düşün: senin içine bazen zamansız da olsa tanrının işâret verdiğini anlamadığın bir ışık düşmez mi hiç? Benim düştü, Manuel'in düştü. Yöre beyleri kıyâmet alâmetleri görüp aşka geldiler. Herkesin yüreği alev alev, bileği kılıç gibi oldu."

Boş bir konuşma yaptığımızı düşündüm. Kendimi hasta gibi duyumsuyordum. Bana Aziz Dimitri Efendi'nin göster-

diği işâretlerden, yörede çift gövdeli tek başlı aslan işâretinin Âhilerden tut da, Bogomillere kadar her insan topluluğunda yarattığı derin sarsıntıdan söz eden Vasili'nin yüzündeki heyecanı boş gözlerle izliyordum. Dimitri'ye *alçak* diye bağıran Peristrama despotunu cin çarptığı için ağzı gözü eğilmiş, bu bana hiçbir fikir vermiyor muymuş. Dimitri'ye ok atan iki asker attıkları okun havada güvercine dönüştüğünü görmüşler, bu güvercinler gidip Dimitri'nin omzuna konmuşlar ve Dimitri'yi bir daha gören olmamış, ya buna ne dermişim. Manuel, Dimitri'nin kör yamağı Leon Hazretleri'ni depremden az önce eşeğin üstünde "İbrahim Hacı Hazretleri vuruldu, yetiş yâ Hünkâr-ı Velî" diye bağırırken görmüş, tam o sırada deprem olduğunda uçarak geçtiğini görmüşler. Depremden sonra ne Dimitri'nin ne de Leon'un ölüsü bulunamadığına ve üstelik onları eşek üstünde uçarken gördüklerine göre, bu konuda ne düşünüyormuşum. İbrahim Hacı'nın öldürüldüğünü Leon nereden duymuş, Leon da Dimitri de aynen onun gibi kayıpmışlar, bu bir alâmet değil miymiş. Dimitri deprem olacağını nereden biliyormuş, neden Moğollardan nefret ediyormuş.

Vasili birden duraladı, istavroz çıkardı: "Tanrı burada bir işâret daha vermiyorsa, ben kâfir olayım!"

Vasili gözlerini üzerime dikip heyecanla bir dua mırıldanırken merak içinde kaldım: *Ne işâreti Vasili, ne buldun gene?*

Vasili: "Sen hiç adının anlamını düşündün mü?"

Düşündüm, ne olmuş?

Vasili: "Haydar..Leon..Aslan.." diye mırıldandı ve: "Leon Hazretleri'nin kör bir yamak oluşu şaşırtıcı değil mi? Hiç ressam yamağı kör olur mu? Allah burada Leon adıyla bir işâret veriyor: adı 'aslan' olan birine dikkatimizi çekiyor. Hem bir düşün: Dimitri Hazretleri niçin tek başlı çift gövdeli aslan resmi çizmiş olabilir, bizim kilise geleneğimizde

bu resim yasaktır. Hiçbir Bazilitiyen bu remi kutsal saymaz. Bu bir İslâm işâretidir. Aziz Dimitrius, Müslüman ve Hıristiyanların bir olması gerektiğini iki gövdeli aslan çizerken anlatmıyor mu? Haydar! Belki de Dimitri onikinci imamın ta kendisiydi!"

Vasili'nin düşüncelerinden duyduğum ürküntü, istemediğim halde bir işin başına geçmek zorunda kalacağımı anlamam yüzünden dayanılmaz bir hâl aldı. Vasili'nin anlattığı menkıbelere derin bir sarsıntıyla inanmıştım, ancak içimden bu menkıbeleri aşağılamak ve gülünç olduğunu söylemek geçiyordu. Sanki Vasili inanmadığı halde, salt beni etkilemek ve isyanın içine çekmek için bu hikâyeyi uydurmuştu. Onun inanmış yüzü gözümün önünde olmasa bu hikâyeyle dalga geçme gücü bile bulabilirdim. Adımın Haydar oluşu, ilk kez ben istemeden, ben karar vermeden, salt adım böyle olduğu için bir eyleme sürükülüyordu beni. Kendimi hasta gibi duyumsuyordum. Gözümün önünde binbir renkli Kappadokia toprağı canlandı, gündüzdü ve ben atımın üzerinde gidiyordum. Gözümün önünde bu akşam yemekte gördüğüm yüzler vardı, gözümün önünde başından duman eksik olmayan Erciyes. Erciyes'in eteklerinde Moğollar.

Hayır, dedim. *Zamanı değil. Ben bu işte yokum.*

Vasili öfkeyle doğruldu, kandillerin ışığını titretti, "Allah seni inadından ötürü acı bir cezaya uğratacaktır, bu yaptığın doğru değil" dedi ve iyi geceler bile dilemeden odadan çıktı.

Dışarı baktım: incilerden yapılmış çakıl taşları gibi yıldızlar lâcivert gökte salınıyor, odaya ruhumu burkan bir acıyla dolan serinlik, pencere perdesini gıcırdatıyordu.

III

Başhisar Kalesi'nden doğuya doğru bakınca Erciyes'in tepesi görünür. Bu karlı dağ azmanıyla her zaman gözgöze gelecek biçimde yapılmış olan konağımda Kayseriyye'den kaçıp gelmiş birkaç âlim ağırladım. İkonia'ya gidiyorlardı ve Kayseriyye'deki Bazilitlerle Sünnîlerin feci durumda olduklarını söylüyorlardı. İçlerinden biri karlı başı dumanlı Erciyes'e bakıp derin derin iç geçirdi ve "orada insanlar neler çekiyorlar bir bilseniz" dedi bana; "oysa dağ sanki her şey eskisi gibi yerli yerinde duruyormuş gibi kayıtsız görünüyor."

Dağlar, taşlar, ırmaklar hep böyledir; Başhisar kalesinden aşağıya doğru bakınca çukur bir alan görünür, bu çukurdaki evleri ağaçları ve dereleri kucaklayan tepeler, rengârenk uzayıp giden toprak, güneşli havada göz kamaştıran yeryüzü, hiçbir karamsarlığa uymayan bir mutluluk yayarlar. Belki de yaşamak böyle bir şeydir, yaşamak boş bir amaç için uğraşıp durmaya benziyor. Su niye akar, kendisinin bir amacı olduğunu bilir mi, hayır; yalnızca kendisidir o kadar. İnsanlar niye kentleri ele geçirir, niye adam öldürür ve

öldürdüğü adamın gövdesinin içine saman doldurup ibret olsun diye ağaca asar, bunu yaptığı için ölüme çözüm mü getirir, daha mı mutlu olur yoksa, ve acaba haksızlığa son mu verir, hayır, yalnızca kendisi böyledir.

Düşündükçe daha karamsar, öğrendikçe daha kötü oluyordum.

Tanrı ve insanın özü bir ise, Moğollar'a insan demeyecek miydik? Eğer *insandır* diyeceksek, Tanrı'nın zâtını Moğol olmakla ithâm etmiş ve tanrıya hakaret etmiş olayacak mıydık? Kötülük yalnızca Moğollar'dan gelmediğine göre, bütün insanların birbirine kötülük ettiği bir dünyada iyiliğin yalnızca bir umut olduğunu söylersek tanrının iyilik yaptırmaya gücünün yetmediğini mi savunmuş olacaktık?

Çocuktum, babam Niğde Melîki iken, konağımıza uğrayan ve bu tür konuları babamla tartışan feylesofun ne dediğini anlamadan dinliyordum, ben Tanrı'yı Erciyes dağı gibi bir şey sanırken, onun benim gibi biri olduğunu söyleyen bu kara adamdan korkmuştum; *oysa şimdi daha çok korkuyorum, tanrının bizim gibi biri olduğu doğruysa gerçekten korkmalıyım.*

Talas Metropoliti ile Kayseriyye Yesevî Dergâhı'nın Şeyhini birbirine bağlayıp parça parça keserek, kendi elleriyle öldüren Moğol Küçük Hâgânının nasıl bir ruh taşıdığını hiçbir zaman anlamış değilim. Bu adam hiçbir dost meclisinde gülüp eğlenmez miydi, eğlenirdi, bir kadına sırnaşmaz mıydı, sırnaşırdı, iyi ama bütün bunları yapan bir insan, nasıl başka bir insanı *onun gözüne baka baka* kesip biçebilirdi?

Düşündükçe ya Tanrı'nın insanın özü olmadığına inanıyordum, ya da eğer Tanrı insanın özüyse, Tanrı'nın varlığına inanmıyordum.

Gökyüzü nasıl güneş açtığında gülüyorsa, bulutlu havalarda da öfkeleniyor. Gökyüzü bir yıldırımla kin ve dehşet

yağdırırken, yağmurla bahçelerimizi suluyor. Irmaklar yaşam veriyor bize, ama bir sel olup da taştı mı yaşamımızı elimizden alıyor. Moğol Küçük Hâgânından dağların, ırmakların, göklerin farkı neydi? İnsanla Tanrı'nın özü birse o zaman Tanrı Tabiat'ın ta kendisi demekti.

İbn-i Râvendî Hazretleri'nin aynen böyle düşündüğünü öğrendiğimde gençtim, gıyabında ona "zındık" diye hakâret etmiştim. *İnsanın kâbesi yine insandır* sözü ilirazımdı, - gerçek şu ki bu sözü yalnızca ezberlemiştim- ne var ki Râvendî Hazretleri'nin *El Zümürrüd*'ünü okuduktan sonra *insan tabiatın kendisidir* vecizesini uydurdum.

Korkmuyor değildim; ancak hiçbir çıkış yolum yoktu. Öğrendikçe daha kötümser, düşündükçe daha karamsar olduğumu biliyordum.

İnsana insandan başka bir değer biçmeyen ben, Hıristiyan bir kadınla evlenirken, onun dinini de tanrının bir varlık biçimi olarak kabul etmiştim. Ama ne var ki, Moğol istilâsından sonra birbiriyle kaynaşarak kilise veya câmi ayırmadan ortak tapınaklarda ibâdet eden Kappadokia halkıyla aynı şeyleri düşündüğüm söylenemezdi: *Bir zamanlar ben nasıl düşünüyorsam öyle düşünüyorlar. Oysa birbirlerine benzedikçe yolları ayrılacak; tıpkı aynı yatakta uyuyan karı-koca gibi. İnsan, tabiatın niteliklerini taşır, hep yağmur yağsa, hava hep güneşli olsa ölüm getirir. Kappadokia'yı hem ayrılık hem ölüm bekliyor.*

Düşündükçe karamsar oluyordum. Çünkü kapımda haraç almak üzere Moğol tahsildarları beklerken, öbür yanda bu tahsildarları ürkütmekten korkmayan bir halk vardı. Bu halkın sonu kötüydü, çünkü başka yerlerde ne yaşandığından haberi yoktu. Moğollarla çarpışmaya karşı çıkan Korama Metropolitine kızıyordum, çünkü onda siyasetten başka bir şey yoktu. Vasili'ye kızgındım, çünkü bütün ateşli komutanların mâcera düşkünlüğüyle davranıyordu. *Yiğidin*

anası tez ağlar derler, öyle olacak gib görünüyordu. Moğollar'a düşmandım, ancak onlarla savaşmanın sırası olmadığını görüyordum. Selçukîlerden ötürü düş kırıklığı yaşıyordum, çünkü Moğollarla işbirliği yapan İranlı vezirleri vardı.

Kendimi yalnız hissediyordum. Yalnız. Tam ortada.

Konağımda ağırladığım Kayseriyyeli âlimler, gezginler, dervişler, tâcirler anlattıkları korkunç şeylerle yalnızlığımı büyütüyorlardı.

Aylarca hasta gibi dolaştım. At gezileri yapıp Vasili'nin atalarının mekânına, Sinasos'a gittim, orada Ayios Vasilios kilisesinde duvarlara çift gövdeli aslan resmi çizen bir ressam gördüm, Moğol kılığında deccal, kıyâmet, Haralambos'un öldürülüşü gibi karışık bir konuyu çiziyordu. Bu tür resimleri yapan ressam sayısı bugünlerde oldukça kabarıktı.

Sinasos'la Başhisar arasındaki şapellerde, küçük manastırlarda çok sayıda batınî dervişle karşılaştım; bunlardan birisi, kendine *Pisagorit* lakabını takmış olan Derviş Câbiri adındaki bir adamdı: yer ve göğün hareketlerini sayılarla ölçüp biçiyor, harfleri bölümlere ayırarak geleceği okuyordu. Söylediğine göre Şeyh İbrahim Hacı öleceği günü bilmiş: "kuzeyde, çukurda iki adam var" demiş, "onlarla bir olup göğe çıkacağım." Bu adamlar Dimitri ile Leon Hazretleriymiş. İbrahim Hacı'ya saldırıldığı gün ve İbâhîlerin yenilip katliam yapıldığı gün deprem olması hiçbir şeyi açıklamıyor muymuş? Hendese tutkunluğu Yahudi kabbalutlarını çağrıştıran bu adama "siz Yahudi misiniz?" diye kasıtlı bir soru soruduğumda, bana dostça bakan Câbirî "evet, Yahudi de bizdendir" karşılığını verdi. Hakaret ettiğimi anlamakla birlikte, yüzünün en dostane anlamıyla karşılık vermesi garipti. O gün bugündür dervişler gerçekten nefslerine hakim midir, yoksa nefsleri onlara mı hakimdir anla-

yabilmiş değilim.

Sinasos'un milis güçlerinin yarısı neredeyse Türkmendi, kızıl börklü, hafif giysiliydiler. Bunlar Manuel'in Damsa ve Sinasos arasına yerleştirdiği İbâhîlerden başkası değildi. Moğol devriyelerine baskın yapıp öldüren, Moğolların da beni sıkıştırarak bulmamı istediği kaçaklar. Elbette onların kimler olduğunu bilmediğimi söyleyerek Sinasos yöresini koruyordum, ancak bu durum karşısında Moğolların Kayseriyye tarafındaki büyük bir birliği Kuş Sazlığı'na ve Karahisar'a doğru kaydırdıkları haberini almam, umutsuz koruyuculuğumun sona ereceğini gösteriyordu.

Her dinden, her boydan adamın ve kadının ortak bir yaşam sürdüğü bu bölgede, yaşam olağanüstü uyumlu ve coşkulu görünüyordu. Aklımın almadığı bir şey vardı, eskiden kâhyaların ve askerlerin bazen çalıştırmak için kırbaçladığı köleler, şimdi inanılmaz bir enerjiyle ve neşe içinde çalışıyorlardı. Bir ayazmadan, tarla ve bahçelerde çalışanlara su taşıyan insanların, mahzenlerde, üzüm dolu *haftların* içinde tepinen kadınlı erkekli toplulukların çalışma uyumu gerçekten olağanüstüydü. Geceye kadar koca kil kazanlarda pekmez kaynatan kadınların çevresinde oynaşan çocuklar eskiden de bu kadar mutlu muydular, yoksa yalnızca kızgın ateşten ötürü mü yüzleri kıpkırmızı olmuştu? Peki neden yaşam bu kadar sadeleşmiş, dinsel törenler azalmış, insanlar boş zamanlarını birbirlerine ve toplu eğlenceye ayırır olmuşlardı?

Oysa benim bütün yaşamımı geçirdiğim evim, ne Vasili'nin evinde ve ne de çevrede gördüğüm coşkuyu uyandırıyordu bende. Hattâ, evimde mutsuzdum; çünkü yalnızdım.

Kendimi düşünceye ve okumaya verdim. Yapabileceğim hiçbir şey yoktu; çünkü ne bir olayın önderiydim ne de Moğollar'ın temsilcisi. Kâğıt üzerinde yörenin en büyük

Emîri bendim, ama gerçekte Vasili bütün yapılan işlerin başını çekiyordu. Bunu Moğollar da bildikleri için bana ölçülü davranıyorlar, en azından Vasili'nin yanında yer almamı engellemek istiyorlardı.

Vasili'yle o Sonbahar gecesindeki tartışmamızdan sonra aylarca görüşmedik. Bu, onun evine gitmediğim anlamına gelmiyor: Evdoksiya Noel Yortusu günlerinde bir kız çocuğu doğurmuştu, Marika'yla birlikte çocuğun vaftizinde bulunmak üzere gittim, Vasili yoktu. Kıştı, nereye gitmiş olabilirdi, bir anlam veremedim. Marika vaftiz töreninde bulunmayı çok istediği için on kadar askerle birlikte yer yer atların karnına sürten karlar içinden geçerek Maçcan'a yaklaştığımızda oynak türküler söyleyerek bir arabanın geçeceği kadar genişlikte yol açan muhafızlar ve köle kılıklı insanlar gördük. Bu insanların üzerinde tek tip çul giysiler vardı, kadınlı erkekli çalışıyor, şakalaşıyorlardı. Bizi görünce özel bir saygı göstermediler, askerlerimden biri bu saygısızlığı kırbaçla cezalandırınca küfrettiler, ben olay çıkmasını önledim, çünkü Maçcan muhafızlarının benim askerlerime saldıracağı anlaşılıyordu.

Garip bir durumdu, böylesi ilk kez görülüyordu. Bunu Vasili'ye soracaktım, ama kendisini bulamayınca Evdoksiya'ya çıtlattım, *onlar yabanıllar,* dedi. Maçcan'a yeni gelmişler, çoğu Türkmenmiş, içlerinde Bogomil olanı da varmış. Bu kış kıyamette Vasili'nin Sinasos'a gittiğini öğrenince aklıma Selçukîlerden kaçan İbâhîler geldi. Vasili acaba orada çevirdiği gizli kapaklı işlerin hangi noktasındaydı? Çocuğunun vaftizinde bile hazır bulunmayan bir Hıristiyan oluşu da düşündürücüydü: acaba mezhep mi değiştirmişti? Öte yandan Metropolit'in, küçük Elefteria'nın vaftizini sıradan bir papaza yaptırması ilgi çekiciydi, oysa oğlanın vaftizini bizzat kendisinin yaptığını gün gibi anımsıyordum.

Evdoksiya'ya Vasili'nin vaftizde niçin hazır bulunmadığı-

nı sordum; kadıncağız kızardı ve Vasili'nin: "Tanrı insanı doğuştan günahkâr yarattıysa, o zaman niye yargılıyor" karşılığını verdiğini fısıldadı. Bu karşılık, Vasili'nin soğukluğunun yalnız Metropolit'e değil, vaftiz törenine de yönelik olduğunu gösteriyordu.

Neler olup bittiğini anlamaya çalıştım: Vasili kızının vaftiz gününde Sinasos'a gidiyor; Maçcan'da Hıristiyan milisler, batınîler ve Bogomiller kol geziyor; bütün kadın ve erkeklerin üzerinde aynı türden giysiler var; eski saygı yöntemleri terk edilmiş; işittiğim kadarıyla herkes her işte çalışabiliyor, kışın bile yollar açılıyor; ve bütün bunlar hiç kimsenin dikkati çekilmeksizin derin bir sessizlik içinde yapılıyor.

Uçhisar ve çevresinde olan biteni uzaktan izliyordum. Eminim ki Vasili ve diğerleri onları izlediğimi biliyorlardı ama hiçbir şekilde benden gizlenmiyor, bilgi de vermiyorlardı. Ortalıkta yeni bir târikatın doğduğu biçiminde bir haber dolaşıyordu, bunun ipuçları yok değildi, ancak ne olup bittiğini tam olarak anlamak olanaksızdı. Mart'ta Paskalya Bayramı'nın Venessa'da Kızılırmak kenarında büyük bir tören biçiminde yapılacağını öğrenince şaşırdım. Çünkü sanki dinsel bir törene değil de karnavala davet ediliyorduk. Venessa'da Paskalya Bayramı'nda delikanlıların ırmakta yüzdükten sonra *Mimetiko* denen şiirli bir oyunla İsa'nın dirilişini canlandırdığı sahneyi görünce aptallaştım. Bu bir din töreni olamazdı, Eflatun'un basitlik saydığı temsillerden başka bir şey değildi; insanların sahici bir şeymiş gibi bir durumu yansılamaları bana da bayağı bir şey olarak göründüğü için sıkıldım.

Herkesin şarap çömleklerini başına dikip sarhoş olduğu, cinsellikle ilgili alışılmış bazı yasakların bulunmadığı bu toplulukta her dinden ve her boydan insan görmek şaşırtıcıydı. Gerçi artık din mi boy mu kalmıştı, her şey belirsiz-

di, her erkek sakal ve bıyıklarını kesmişti, hattâ *Cavlakî târikatından* esinlenen kimilerinin kaşlarını bile kazıdıklarını gördüm. Bütün kadınların başı siyah *yaşmak* ile örtülüydü. Kadın ve erkekler sarmaş dolaş İsa'nın dirilişini kutluyor, Kızılırmak'a şarap döküyor, hep bir ağızdan Türkmen deyişleri söylüyor, şarap testisini önce öpüp sonra şarabı içiyor, ekmeği törenle yiyordu.

Bütün bu gördüklerimden allak bullak olmuştum: koskocaman bir yeraltı dehlizini andıran bu Kapadokkia toprağında bu kışın nasıl geçirildiği belli oluyordu: pek çok kadın hâmileydi ve bu durum, ancak ölüme hazırlanan büyük kalabalıklarda görülebilirdi.

İlk yaz ortalarında, Hacı leyleklerin gelmeye başladığı sıralarda, Moğol Küçük Hâgânı çağırdığı için Kayseriyye'ye gittim. Bildiğim yerler. Yaşam aslında buralarda eskisi gibi görünüyordu: yetişen ipeğe, üzüme, kayısıya, buğdaya el koyan bir hükümdâr ve hâlâ işlerini eskisi gibi yürüten esnaf; tarlalarda dizi dizi kurutulmaya bırakılmış sucuklar ve *pastramiler*.. Külliyeler, kiliseler, şifâhaneler ve hamamlarıyla insanı büyüleyen bu şehirde değişen şey yalnızca kapalı odalarda artan sıkıntılar olmalıydı. Çünkü görünürde Moğol çadırları ve Moğol devriyelerinden başka bir yenilik yoktu. Kayseriyye'nin Selçukî Emîri silik bir adamdı, bundan daha anlaşılır bir şey de olamazdı, askerlerinin elinden alınmamış olmasıyla avunuyor olabilirdi.

Ancak pek çok âlimin şehir dışına kaçmasından ötürü burada fikir toplantıları yapılamadığını, medreselerde hesap, tabiiyat ve feylesofi yasağı olduğundan, softaların namaz kılmakla vakit geçirdiklerini daha önceden biliyordum. Müzik ve ilâhi yasaklanmıştı. Câmi-i Kebir önündeki develer, burada yerli halk kadar, ticâret erbabının da hâlâ namaz kılabildiğini gösteriyordu. Sünnî mezhebinin başına ağır bir taş düşmüştü; Sünnîlerden başkasına göz açtırma-

yan bir iktidar, şimdi Sünnîlerden başka herkesin gözünün açıldığı bir döneme tanık oluyordu.

Bu kent eskiden de gözüme kötü görünürdü: yanımda vergiler ve hediyeler olduğu hâlde Kayseriyye Melîkine gelir, "borcumuzu" öder giderdim. İşte -Melîk değişse de- çok iyi tanıdığım bu şehri, yine aynı duygularla, yabancılık duyguları içinde ziyaret ediyordum. Küçük Hâgân'ın huzurunda önüme konan vergi ölçeği ise yabancılığımı artık dayanılmaz bir hâle getirdi.

Küçük Hâgân, beklediğimin aksine yumuşak huylu, anlayışlı bir adama benziyordu. Bana Vasili ve diğerlerinin girişimlerinden ötürü gözdağı vermeye kalkmaması, sezgilerinin güçlülüğü yüzünden mi, yoksa beni kendi tarafına çekmek istemesinden miydi, pek anlayamadım. Pek hoş gülüyordu, debdebeyi sevmiyordu ve koca kentte o kadar büyük bina varken kara kıl çadırda yaşıyordu. Dikkat ettim, şehir âdeta bir çadır istilası altındaydı. Moğol Küçük Hâgân'ı bu ülkede yabancı olduğunu hisseden ama egemen olduğu için de gururlanan bir ruh hâliyle bana yapmam gerekenleri açıklayıp -ki bunlar maddi isteklerden başka bir şey değildi- huzurundan ayrılmamı işâret etti.

Aslında bu yaptığı bir gövde gösterisiydi, çünkü isteklerini zaten kabul etmiştim. Bin kişilik alayımın küçük bir bölümüyle geldiğim Kayseriyye'den çıkarken Moğol atlılarının tahminen dörtbin kişilik bir toz bulutuyla *Erkilet* yönüne doğru çığlıklar atarak gitmelerinin anlamı başka bir şey olamazdı.

Anlayana çok şey anlatan bir gözdağıydı bu. Çünkü bu adamların savaşma yetenekleri o kadar belirgindi ki, Vasili ve diğerleri adına kaygılandım. Moğollar belli ki bu gördüğümü gidip onlara anlatmamı istiyorlardı; ancak anlatmamaya karar verdim. Kırkbin kişilik bir devin önüne, toplasan otuzbin asker çıkartamayacak olan Kappadokia'nın za-

vallılığı kanıma dokundu.

İlkyaz bütün canlılığıyla sürerken vergi için çıkardığım salmalar, yolladığım haberciler ve tellallar karşılıksız kaldı. Bir iki tane küçük çaplı Moğol baskını olmadı değil, ancak kendi alanında nasıl savaşılacağını çok iyi öğrenmiş olan Kappadokia halkı, saldırganları perişan etti.

Hâlâ açıktan açığa ilân edilmemiş bir savaş hâli yaşanıyordu; belli ki Moğollar bölgede benim gibi *dengede kalmış* birkaç Emîri kaybetmekten çekiniyorlardı. Kappadokialıların ise kendilerinden vergi istenmediği sürece savaşa girmeyecekleri anlaşılıyordu. Tamamen savunma üzerine kurulmuş savaş alışkanlıklarını saldırıya dönüştürmek, zaten onlar için ölüm demekti.

Paskalya Yortusu'nda ırmaklara çırılçıplak girilen, şarapla kendinden geçilen eğlencelerden sonra Vasili körkütük sarhoş olduğu için oturup konuşamamıştık. Kayseriyye'den döndüğüm günlerde bir fırsat bulup kendisiyle konuşmak istiyordum, ancak Vasili artık öyle kolay kolay buluşulabilecek bir adam olmaktan çıkmıştı, kimse nerede olduğunu bilmiyor, bilse de söylemiyordu.

Sıcak bir gündü, sıradan bir batınî derviş benimle görüşmek istemiş, muhafızlar bırakmamışlar. Benim haberim olmadı, neredeyse bir gün boyunca kapıda oturmuş, haber verdiler, içeri giren kişiyi önce tanımadım, ancak gelen kişi, kendisine *Pisagorit* lakabını yakıştırmış olan Derviş Câbirî'ydi. Yemeğe alıkoydum, mezhebinden ötürü et yemediğini bildiğim için bu adama sebze yemekleri hazırlattım, yemekte fısıldayarak Vasili'nin beni beklediğini söyledi. *Bu gizlilik niye*, dedim, öyle gerekiyormuş.

Güya anlatmayacaktım; Derviş'e Kayseriyye'de gördüklerimi anlattım, gülümseyerek dinledi ve bana: "su konduğu kabın şeklini alır erenler" dedi: "Moğollar vahşi değüldür, şehirler, sultan kal'aları vahşidür. Eskiden o kabın içinde

Selçukî vardı, imdi Moğol."

Ben onu Kappadokia'da girişilen maceradan caydırmak isterken, o kendi haklılığını anlatıyordu. Bana bir ara Sünnî mezhebinden olmadığım hâlde, Moğolların "kabında" durduğum için vahşetin ortağı olduğumu imâ etti. Bunu açıkça dile getirmedi, ancak Kappadokia'daki Moğol baskınlarında benim parmağım olduğu söylentisinin de yayıldığını anlatması bunu gösteriyordu. Ben ise Sünnî sultanların ve Melîklerin şii vezirleri olduğunu, bu vezirlerin Moğollarla işbirliği için Selçukî'yi zorladığını söyleyerek karşı koydum. *Şimdi işler arapsaçı gibi oldu* dedim; *bu iş bana öyle geliyor ki din ve tarikat işi olmaktan çıktı. Bu iş artık hükümranlık ve ticâret gücüyle doğrudan ilgilidir.*

Câbirî beni onayladı, elbette böyleymiş. Yoksa işleri bozulan âhi, Musevi ve Hıristiyan tüccarlarının Moğollara karşı koymasının bir anlamı olamazmış. Ancak bunda ilâhi bir kudret, ilâhi bir işâret aramak da gerekliymiş: bütün dinleri putperestler önünde *bir olmaya* zorlayan işâret. Bütün dinlere *hepiniz özünde birsiniz* diyen uyarı.

Derviş'e bütün din, mezhep ve tarikatlara duyduğum uzaklığı anlatamazdım: çünkü Câbirî gözüme en az bir Sünnî kadar bağnaz görünüyordu; feylesofiden çok imana yakındı. Ona duyduğum uzaklık, Kayseriyye'den kaçıp benim evimde konaklayan, benimle zikr yoluyla Allah'a ulaşmak konusunda tartışan *hâce*'lere duyduğum uzaklıktan daha az değildi.

Vasili'nin artık beni görmek istemesinin anlamı çok açıktı: bana "haydi artık gel" diyecekti, şart koşacaktı, "gelmezsen sen de bizim düşmanımız olursun" diyecekti. Ben de ona *kaçıncı kez beni ayağına kadar getirdiğini söyleyerek, artık seninle hiçbir işte yokum* diyecektim, *küçük beylerin ayağına kadar giden bir Sancak Emîri olmaktan bıktım* diyecektim.

Câbirî'ye şöyle bir baktım, bu adam, şimdilerde herkesin sol koluna çift aslan döğmesi yaptırmasından etkilenmişe benziyordu, çul giysisinin kolu olmadığı için bu açıkça seçiliyordu. Bu yörede birbirlerini bu işâretten tanıyan büyük bir toplumun önemli bir kişisinde bu işâretin yokluğu dikkat çekiciydi, üstelik bana ilk tanışmamızda çift gövdeli aslan işâretinin gösterdiği alâmetleri anlatan da kendisiydi.

Câbirî'ye duyduğum uzaklık artmıştı, ancak bu artışta Câbirî'nin bana kendi durumumu gösteren bir kişi olmasının mı, yoksa onu bir sahtekâr gibi görmemin mi etkili olduğunu seçemiyordum. Çünkü benzer uzaklığı Vasili'ye karşı yaşadığımı da biliyordum; bundan ötürü kişileri yargılamanın henüz erken olduğu sonucuna ulaştım.

Eskiden kale gibi sağlam, bir kartal yuvası gibi erişilmez bulduğum evimden aşağılara doğru baktım, susmuştum, bu bakış Câbirî'yi de aynı yöne doğru baktıran bir bakış oldu, sessizce karanlığı seyrettik. Zihnimde bir hâle vardı, kendi yuvamda yabancı olduğumu -yok yok, yabancı bile değil, *gelip geçici* olduğumu- düşündürten bir bıkkınlık duyumsuyordum. Artık yuvam ulaşılamaz bir yer değildi, çocuklarımın anası Marika, hizmetkârlarım, kâhyalarım, yani evimin temel direkleri yıkılabilir, kara tehlike büyüyüp hepimizi öldürebilirdi. İnsan istemediği halde iki taraftan birine zorlanabiliyordu; Moğollar ya da Vasili, bu ikisinden birini asla yeğlemezdim, ancak çarpışan güçler artık bu iki uçtu ve ortada kalan yanacaktı. Derviş Câbirî benim düşüncelerimi yakalamış gibiydi, zeki adamdı, kaygımın ne olduğunu kavrıyordu, yüzümüzün dönük olduğu karanlığa doğru bir deyiş ünledi:

Ademoğlu bir bitkidir Tatarlar benzer od'a
Kara gövdemizi suda yuyacak âhi gerek

Tatar, Moğollar için kullanılan bir hakaret deyimiydi, bu kara adamların benim için de ölümü çağrıştırdığını anlayan Câbirî, duygusal sıkıntılarımdan yararlanmak ve beni kazanmak mı istiyordu? Sıkıntılı bir yüzle Câbirî'ye baktım: O, deyişini sürdürdü:

Tatar ölüp gidicektir bitki olup yeticektir
Ol iblisi yolmaya ancak İbâhî gerek

Bu deyişler Kappadokia'nın Moğollar'a karşı hangi ruhsal durum içinde olduğunu gösteriyordu. Bu adamlar neye güveniyorlardı, akılları mı tutulmuştu, yaşamaktan mı bıkmışlardı, bunların hiçbiri doğru değildi, biliyordum, ancak anlam veremiyordum. Câbirî, "İnsan ne zaman savaşçı olacağını bilemez," dedi. "Niğde'de geçirdiğim son on yılda o şehrin hiç yıkılmayacağını sandımıdı, bir gecede hâk-ı yeksân olduk."

Yani, Kappadokia da bir gecede yerle bir edilebilir, o halde Niğde'de olduğu gibi saflık etmemeli. Yani savaşa hazır olmalı. Yani, ölüm kapıda. Yani, güzel çocukların, güzel karın, güzel arkadaşların ölebilir.

Câbirî'ye felâket tellallığı yaptığı düşüncesiyle sert baktım, derviş, kaygımla kızgınlığımın birbirine karışacağını anlamış olmalı ki, "Ya Emîr, yarın Çavuşin'de bekleniyorsun, ben sana bu haberi vermekle görevlendirildim" sözlerini söyleyerek toparlandı, kabalık ettiğimi anladım, evimde kalması için çok üsteledim, ancak çıktı gitti.

O gece Marika'yı dördüncü kızıma, Mahperi'ye gebe bıraktığım gecedir, bundan adım gibi eminim, çünkü o geceden sonra Marika'yla aylar boyu yanyana gelemedim. Sabah yola çıkarken Marika bendeki kaygıyı çok iyi anlamış olmalı ki, uzun süre ellerimi tuttu, sanki çok uzak bir yere gidiyormuşum gibi derin bakışlarla beni inceledi, iki oğlu-

mun, üç kızımın tek tek alınlarından öptürdü, konuşmadı. Sanki buluşmaya gittiğim kişi kardeşi değil de Moğol Hâgânı'ydı. Elbette Vasili'yi çok seviyordu, ancak olacaklar ona tüm sevdiklerini kaybettirebilirdi; biliyordum, ben evden çıktıktan sonra odaya kapanıp saatlerce ağlayacaktı.

Bana Marika'ya o sabah vedâ edişim dokunaklı görünmemişti, ayrıldık, Başhisar'dan henüz çıkmamıştık, kent surlarının yakınında nöbetçi bannaklarının önünde bir kedinin büzüşmüş uyuklaması gözüme ilişti, burnunun ucunda bir sinek uçuyordu, annemin iyice yaşlandıktan sonra soğuktan büzüşmüş uyukladığı geceler aklıma geldi, kedinin bir insan gibi *bıktım bu hayattan ölsem de kurtulsam* bile diyemediğini düşündüm, bana bu pek dokunaklı geldi, gözlerimden yaşlar boşandı. Askerlerimden utanmasam *höykürecektim.*

İnsanın ne zaman yoğun duygular yaşayacağı gerçekten belli olmaz, hele otuzundan sonra hiç belli olmaz.

On kadar askerimle birlikte, yarım gün süren bir yolculuktan sonra Çavuşin'e ulaştım. Burası bildiğim Çavuşin olmaktan çıkmıştı, eskiden burada küçük bir Manastır ve yöre beylerinin asker kışlağı olarak kullandığı mağaralar bulunuyordu, oysa şimdi burada o kadar çok asker vardı ki, bunların çoğu Türkmendi, çevrede sayısız kıl çadır görünüyordu. Kendilerine sancak olarak çift gövdeli tek başlı aslanı seçmiş olan bu topluluğun içinde kendimi pek de iyi hissetmedim. Çünkü bir Sancak Emîri olarak ne özel bir saygı görüyordum, ne de askerlerimin taşıdığı Selçuk Kartallı sancağımın geçişi dikkat çekiyordu. Manastırın bulunduğu kayanın yakınına geldiğimde Peristrama Emîri Manuel'in koşarcasına aşağıya doğru indiğini gördüm. Artık Selçuklu sancağını çıkarttığı için doğrusu ilkin onu tanıyamadım. Dahası saçları omuzlarına kadar uzamıştı, sakalı da yoktu. Manuel beni hasretle kucakladı, kaftanımın ucunu

öptü ve önümde yürüyerek manastıra girerken bana mihmandarlık etti. Venesse, Sinasos, Boğazlıyan, Salur, Çepni beyleriyle, tanımadığım otuz kadar beyin toplantıda olduklarını söyleyen Manuel, beni toplantıya değil de, bir odaya aldı. Vasili toplantıda değilmiş, çile odasındaymış, akşam çilesi bitince benimle görüşecekmiş.

Akşama kadar bekleyemezdim, hemen dönmek istedim, Manuel karşı koydu, konuk olmam için bana âdeta yalvardı. *Hayır,* dedim, *dönmek istiyorum, çünkü sizlerden gördüğüm saygısızlık artık dayanma gücümü aştı. Vasili'yi ya şimdi görürüm, ya da giderim.* Manuel Vasili'yi şimdi göremeyeceğimi, çünkü çile odasından çileyi doldurmadan çıkmanın günah olduğunu bana anımsatınca, *o zaman beni onun yanına götürün,* dedim. Manuel elinde olmadan "belâya çattık" der gibi bir el işâreti yaptı ve "peki bir sorayım" diyerek odadan dışarı çıktı. Odanın pencere kovuğundan aşağılara baktım, güreşen adamlar gördüm, Uçhisar uzakta renkli bir ovanın derinliklerinde hayal meyal seçilebiliyordu. Gözün görebildiği yerlerde sayısız insan kalabalığının oraya buraya koşuşturduğu toz bulutlarından belli oluyordu, sanki savaş hazırlıkları varmış gibi herkeste büyük bir canlılık görülüyordu.

Manuel bitkin bir yüzle içeri girince, izin almadığını sandım, ancak nasıl becerdi bilmem ama, çile odasına girmem onaylanmıştı. Kayaların tepesine doğru tırmanmaya başladığımızda Manuel'e bu çile doldurma gayretinin nedenini sordum, kefâret ödüyorlarmış, Dimitri ile Leon'un kefâretini. Dahası, **büyük hazırlıklar** yapıyorlarmış, bu hazırlıklar bittiğinde **arınmış olmak** zorunda imişler. Elbette bütün gördüklerimden sonra büyük hazırlıkların ne olduğunu soramazdım. Ne olduğu artık ayan beyan ortadaydı.

Dik öğle güneşi altında, sıcaktan ötürü kaftanımla boğuşarak tepeye geldiğimde, kayaya oyulmuş bir oda gördüm.

Damı düzlenmişti, ancak eğilerek girilebilecek büyüklükte oyulmuş olan girişine tahta bir kapı konmuştu. Kapısında bir yamak oturuyordu; ben kapıya gelince bir tasın içinde duran suyu uzattı, istavroz çıkarmamı bekliyor olmalıydı, reddettim. Yamak Manuel'e "ne yapayım" der gibi baktı, herhalde "çekil" işâreti aldı ki, ben eğilip kapıyı ittirdim.

Vasili odanın tam ortasında, tek başına, sırtı kapıya dönük olarak oturuyordu. İçeri kimin girdiğini bilemezdi, ancak kimin geldiğini merak bile etmedi. Dönüp bakmayınca zikr hâlinde olduğunu düşünüp onu rahatsız etmemek için duvar kenarında bir yere iliştim ve ne yaptığını izlemeye başladım.

Saçı çok uzamıştı, omuzlarına kadar inen saçıyla sakalı birbirine girmişti. *Kirden eli yüzü görünmüyordu..*

Odanın tavanına baktım, bir insanın başının rahatça geçeceği, bir çocuğun rahatça çıkabileceği daire şeklinde bir delik gördüm. Bu delikten giren yoğun ışığın altında Vasili bağdaş kurmuştu, yere bakıyordu, arada sırada birşeyler mırıldanıp sallanıyordu.

Uzun süre, aslında çoktandır merak ettiğim çile odasını görmenin zevkiyle içeride oturdum. Bu delikten içeri giren ışık, güneşin hareketiyle biraz yer değiştirince Vasili de yer değiştiriyordu, bu yer değiştirme sırasında boynunda asılı küçük bir haçı öpüyor, sonra bileğine yüz sürüyordu. Baktım: bileğinde çift gövdeli tek başlı bir aslan döğmesi vardı.

Doğrusu bütün bunlar bana ilginç gelmedi. Ama Vasili'nin odaya birinin girdiğini bildiği halde dönüp bakmayışı, nefsine hakim olma gücü gerçekten hayranlık vericiydi. Ben olsam dönüp bakardım.

Bir batınî tekke erbâbı gibi, çilesini kül katılmış unu yalayıp, su içerek geçirmesi, yeni bir târikatın doğduğu şeklinde duyulan haberleri doğrulayan bir şey miydi? Acaba bütün buradaki insanlar Hıristiyanlıkla Müslümanlığın bir-

çok mezhebini içiçe geçiren yeni bir ahlâk anlayışı mı kuruyorlardı? Paskalya Bayramı sırasında gördüklerim bu yeni inancın işâretlerini mi veriyordu? Ancak bu topluluğun sancağında haç yerine çift gövdeli aslan bulunması, dinsel değil de siyasal bir birliğin işâreti miydi? Bu daha akla yatkındı, ancak, birbirlerinden pek çok inancı alıp kaynaştırarak yeni bir şey yapmaya çalıştıkları da düşünülebilirdi.

Vasili'nin neden sürekli olarak ışık altında oturduğu ve yere baktığı benim için hâlâ bir bilmece olarak duruyordu. Oturduğum yerden bunun nedenini kavrayamazdım, çünkü Vasili'nin sırtı bana dönüktü. Doğrulup baktım, gördüğüm şey, çilenin anlamını anlatan şeydi: yuvarlak ışık huzmesinin ortasında bir baş ve başın çevresinde, kilise aziz resimlerinde olduğu gibi bir ışık hâlesi.

Alaycı bir şekilde gülümsedim: *güneşe mi tapar lar bunlar?*

Vasili, uzun bir süre sonra, ancak ben seslenince yüzünü çevirdi. Hiçbir anlam değişikliği, hiçbir mutluluk anlatımı taşımayan yüzünde buraya nasıl girmiş olduğumu sorgulayan bir anlam yoktu.

Beni çağırtmışsın dedim. Ayağa kalktı, bir süre gezindi ve sonra döndü: "Ben Emîr Haydar'ı değil, kızkardeşimin kocası olan, ilkgençliğimin yiğit arkadaşı Haydar'ı çağırttım. O sen misin?"

Alaycı mıydı, aklından bir zoru mu vardı, anlaşılmıyordu. *Benim* dedim.

"O hâlde bu giysi ne? Biz artık Emîr diye bir ünvan tanımazken, sen de bunu bildiğin hâlde, neden Emîr kılığı ile buraya geldin?"

Sinirlendim, ancak Vasili'nin hastalıklı bir hâli vardı, kendimi tuttum: *Eğer arkadaşın Haydar'ı görmek istediğini bildirseydin tebdil-i kıyafet ederdim,* dedim.

Vasili bu karşılığımı duymamış gibi bir soru sordu:

"Moğolların Kappadokia'ya doğru yürüdükleri doğru mu?"

Bilmiyordum; *yürüyor* desem yalandı, *yürümüyor* desem o da yalandı.

"Sen ne biçim Emîrsin? Toprağında olan bitenden haberin yok."

Gerçekten de yoktu. Bu kez ben neler olup bittiğini sordum, Moğollar Himmetdede üzerinden Bayramhacı'ya doğru iniyorlarmış.

Telâşlandım, çünkü eğer bu doğruysa varlığım tehlikede demekti. Moğollar kendileriyle işbirliği etmediğim gerekçesiyle, onlara karşı savaşmasam bile benim kellemi de koparabilir, barsaklarımı samanla doldurabilirlerdi.

Kaç koldan geliyorlar?

"Güneyden ve kuzeyden. Doğu tarafı belli değil. Ancak doğuda sen olduğun için oradan gelmeyebilirler. Çünkü halkta senin Moğolların adamı olduğun düşüncesi var, Moğollar bunu kullanacaklardır."

Doğruydu, ne yapmalıydı. Birden, kapana kıstırılmışım gibi çâresiz duygulara kapıldım; çile odasında oturup karargâh kurulamazdı, *kalk* dedim Vasili'ye: *oturup birşeyler için karar vermenin zamanı geldi.*

Vasili ne sevinç ne de kaygı okunan yüzüyle "acelen ne?" dedi bana: "Ben bu odadan akşam olmadan dışarı çıkamam. Akşamı bekle. Hem burası tam yeridir, her şeyi enine boyuna düşün, kimsenin etkisinde kalmadığına inanıncaya kadar düşün, burada düşün."

Vasili karar değiştireceğimi sanıyor olmalıydı; doğrusu karar vermede bu kader tezcanlı olmam Vasili'de inandırıcı bir etki uyandırmamış olabilirdi. Oysa Vasili'nin bana adımın anlamını düşündürttüğü gece içime bir kurt düşmüştü, bunu biliyordum, ancak Vasili'nin bana o gece yüklediği anlamı reddettiğim için Çiftaslan Sancağı'na yakınlık

duyamıyordum. Nice zamandır artık ben bir tanrısızdım, tanrı ile feylesofinin bağdaşmayacağını nicedir düşünmekle birlikte Moğolların bu bölgede yarattığı talandan beri tanrının olamayacağına karar vermiştim. Vasili'nin Çiftaslan menkıbesine destek olmam, tanrısal olan bir şeyi de tanımam demekti, tapınmayı gülünç buluyordum, ulu güçlere inanmayı zayıflık olarak görüyordum, neden bu güçlere inanan bir insan toplamına yine bir **ulu güç** olarak destek verecektim ki? Şimdi neden destek veriyordum, neden böyle birdenbire destek veriyordum; bunun anlamı çok açıktı, artık bu bölgedeki siyasal varlığım, malım, mülküm, her şeyim tükenme noktasındaydı.

Güneş odanın tabanından duvarına doğru eğildiğinde, Vasili'ye *ben tanrıya inanmıyorum* dedim. Vasili korkulu gözlerle istavroz çıkarıp, "Sus" dedi, "Lütfen kutsal bir mekanda tanrıya hakaret etme! Uğursuz sözlerini kendine sakla, cengimizin öncesinde tanrının gazabını üzerimize çekme, tövbe istiğfar et!"

Dua okuyan Vasili'ye baktım, içi rahat etsin diye *yani, böyle bir şüphem var, çünkü bize hiç yardım etmedi de ona darıldım,* dedim. Vasili emin bir yüzle, "yarın bu şüphelerinin hepsi ortadan kalkacak, tanrının bize nasıl yardım ettiğini gözlerinle göreceksin" karşılığını verdi. Ne demek istediğini anlamadım, susup düşünmeye başladım.

Düşündükçe Moğollara, tanrı için yapılan bütün ibâdetlere, Melîklere, Sultanlara, dünyada yapılan bütün boş işlere kızgınlığım artıyordu. Tanrının bulunduğu bir âlemde bunca acıya ne gerek vardı? Tanrının olmadığı, her zaman, her koşulda **güçlü olanın** kazanmasından belli değil miydi? İranlı vezirler; güçlülerin iğrenç çanak yalayıcıları, bu hırslı, tamahkâr adamlar aklıma geldi: onların dili, onların dini, onların adları bir pislik gibi üzerime bulaşmıştı sanki. Ansızın karar verdim:

Artık adımda Farisî vezirler gibi **Melîk** *sıfatı bulunmayacak, Moğol yardakçısı adamların dilini reddediyorum, bundan böyle benim adım Emîr Mahmut Bin Haydar'dır.*

Bu kararım Vasili'de hiçbir etki yaratmadı. Çünkü Vasili, verilebilecek kararların en keskin olanlarını vermiş birisi olarak kendi düzeyinde bulmadığı hiçbir aşırılığa şaşırmayacak bir ruh hali içindeydi.

Güneş usul usul batarken Kappadokia'nın rengârenk toprağına yeniden ayak basmak üzere odadan çıktık, tuhaf; yalnız Vasili değil, ben de kendimi kuş gibi, yeniden doğmuş gibi hissediyordum, odadan gerçek bir neşeyle, sabırsızlıkla kendimizi dışarı attıktan sonra, ilkgençliğimizde olduğu gibi birbirimizi kovalayarak, bağırıp çağırarak manastıra doğru inmeye başladık. Önümde kaçıp duran Vasili'ye küçük taşlar atıyordum, bu taşlardan biri Manastırın kapısında bekleyen despota değdi, Vasili despotu görünce, kızarıp utanarak onun önünde diz çöktü, eteğini öptü, despot onu kutsadı, *aynı şeyi sana da yapayım mı* der gibi bana baktı, reddettim.

Vasili, döndü gelip başımdaki sarığı eline aldı: "Ya kendine yeni bir sarık bul, ya da başın açık gez. Çünkü bizim otağımızda artık Emîr sarığı geçersizdir" dedi.

Ben sinirli bir şekilde sarığımı Vasili'den kurtarıp, *sarığım benim kişiliğimdir* dedim, *sarığımı Moğol Hâgânı önünde bile çıkartmadım, ki benim düşmanımdı, şimdi neden dostlarımın önünde çıkarayım?*

Vasili: "O bir Selçukî işâretidir. Biz Selçukî değiliz artık."

Yanılıyorsun, o kendi başımın bir parçası gibidir. Benim babamın başında da bu sarık vardı, en azından babamın bende kalan hayaline saygı duy.

Vasili'nin kolayca çıkartıp atabildiği bu sarığı atamazdım, onun sarığa değil de Emîr Sarığı'na duyduğu öfkeyi anlamakla birlikte, sarığın benim için taşıdığı özel önemi dü-

şünmeden ve sormadan sarığımı başımdan çekip almasına sinirlendim, çünkü beni bunca yıllık dostluğumuza karşın, kişi olarak önemsemediğini, hattâ aşağıladığını düşündüm. Acaba bu adam ben görmeyeli çok mu hırçınlaşmıştı, yoksa böbürlenmeye mi başlamıştı?

Sinirli bir şekilde manastırın kapısından içeri girince Derviş Câbirî ile burun buruna geldim. Bana alçakgönüllü bir yüz ifadesi ve vücut hareketiyle selâm verdi, beni bir odaya buyur etti, çok sayıda çanak kandiliyle aydınlatılmış bu odada geçen yıl Vasili'nin konağında gördüğüm beylerin hemen hepsi oturuyordu, yeni yüzler de vardı, hepsi ayağa kalktı, *merhaba* dedim, hepsi de sağ ellerini bir Hıristiyan gibi havaya kaldırarak *merhabamı* karşıladılar.

Topluluğun önderi belli ki Vasili'ydi, bu durum ağırıma gitti, ancak bir yandan da doğrusu buydu: çünkü köprülerin altından çok sular akmış, güçler dengesi değişmişti. Dahası, topluluğun önderi ben olsam, önderlik ettiğim gücün ne olduğunu, nerede yaşadığını, ne ürettiğini, hangi güçlere sahip olduğunu bilmediğim için iki günde tökezler kalırdım. Canımı sıkan şey, Vasili'nin ruh hâlinin değişmiş olabileceğiydi; *ilkgençliğimde bir Melîk oğlu olduğum için mi benim karşımda tutukmuş* dedim içimden; *şimdi artık benden güçlü olduğundan ötürü eski ezikliğinin öcünü mü alıyor? İşte Sinasos Emîri Yakovos, tıpkı kuzeni Vasili gibi kibirli; oysa ne zaman önümde konuşacak olsa sesi titrerdi, şimdi konuşunca eminim bana akıl öğretecek.*

Vasili artık benim de Çiftaslan Sancağı'nı tanıdığımı, kavgaya katılacağımı açıklayan bir konuşma yaptı, benim toplantıya katılmam zaten bu anlama geldiği için begler şaşırmadılar, hattâ "niçin bunu bir yıl önce yapmadı" der gibi ekşimiş bir yüzle Vasili'nin konuşmasını dinleyenler bile gördüm, içim eziliyordu, kavgaya inanıyordum, ancak ömründe hiçbir zaman ırgatlara beglik edenlerle *aynı düzeye*

inmemiş olan benim canım sıkılıyordu. Onların kabalığı sanki bana bulaşacakmış gibi tedirgin ve sessizdim.

Yemin Töreni için odaya alınan despot İncil'den bir parça okuduktan sonra, ayakta duran bizlerin üstüne buhar tüttürüp topluca kutsadı, Derviş Câbirî Bakara Suresi'nin yerleri ve gökleri, dağları, denizleri Allah için kanıt gösteren âyetlerini okudu, bu sırada her dinden insanın sık sık "hüü" çekerek kendi önündeki mumu yaktığını gördüm. ("Amin" sözcüğünü asla kullanmıyorlardı.) *Boruç* denen bir testiye doldurulmuş şarabı elden ele geçiriyorlar ve gözlerini huşû içinde kapatıp bir yudum şarap içerek testiyi diğer kişiye uzatıyorlardı. Testinin ağzına başkasının ağzı değmemiş gibi yapmam çok zordu, içmek istemedim ama törenin havası bozulacaktı. Çaresiz, içtim ve ağzımı - elimde olmaksızın- sildim. Câbirî şarabı içmemi bekliyormuş, elini yumuşak bir şekilde ve törensi sözlerle üç kez sırtıma vurdu, giymem için bir şalvar uzattı. Manuel ise ağzı köreldiği için saçlarımı yolan bir makasla töreye uygun bir şekilde şakaklarımdan saç yüledi. Sonra da şimdiye kadar hiç duymadığım bir ilâhi söylemeye başladılar: ilâhinin güçlü bir ezgisi vardı, konusu Çiftaslan Birliği'nin neye bağlı olduğu idi:

Hay hay! derviş dili nedir dili münkîr olmayandır
Tanığıdır dağlar taşlar dini ağyar kalmayandır.

Rum diyârı aslanları Hallac Mansur'dan bilinir
Alevî İsevî Musevî ayrı gayrı olmayandır.

Ortaklaşa yer içerler çün onların Allah'ı bir
Kadın erkek çoluk çocuk zengin fakir bölmeyendir.

Dervis dili söyler özü Çiftaslandır hakkın yüzü
Dağlar taşlar saklar bizi sûfi Hak'tır ölmeyendir.

Âdeta çarpılmıştım; bu türkü mü, ilâhi mi belirsiz şey, ruhumu tutsak etmişti. Buradaki insanlarla aynı duyguları yaşıyordum, ancak tanrıya inandığımdan değil, onların bana bulaştırdığı heyecanla dolup taşıyordum. Derviş Câbirî'nin bu ilâhiyi söylerken iki eliyle yakasını açarak göğsünde, **iman tahtasının** tam ortasında duran kocaman bir çiftaslan döğmesini yumrukladığını gördüm. İlâhinin ritmiyle titriyor ve nakarat yerinde hü çekiyordu; çok içtendi; bir gün onun sahtekârlığını düşündüğüm aklıma gelince utandım.

Fakat ilâhiden sonra Derviş Câbirî, bana, Tahtacısı, Baraklısı, Baziliti ve İbâhîsi ile bir karnavalı andıran bu topluluğun, *asâletten, mülkiyetten, ticâretten ve aile hayatından vazgeçmek konusunda uzlaştığını;* bir bakıma eski inançlarını terk ederek yeni bir inanç sistemi oluşturduğunu açıklayınca, şarabın etkisiyle esrimiş olan topluluğa sesimi zor duyurdum ve onları susturabildim. İlâhiyle birlikte oluşan büyülü ortam zihnimde dağılmıştı, Câbirî şimdi gözüme yeniden uzak görünmeye başlamıştı. *Karımdan ve çocuklarımdan vazgeçmemi isteyemezsiniz* diye çıkıştım, gülüşmeler oldu, *mülkiyetimi elimden almak konusunda sizlerle anlaşmış değilim* dedim, "iyi o zaman, mülkiyetini Moğollar'a ver" diye bir ses duydum, *Melîk ünvanını reddettim ama ben hâlâ bir Emîr olarak burada bulunmak isterim* dedim, alaycı bir ses: "hadi ol bakalım, ne işine yarayacaksa.." dedi.

Kızgınlığımın patlama noktasına geldiği bir noktada Vasili söze karıştı, sakin bir sesle konuşması, beni yatıştırmak istediğini gösterir gibiydi:

"Bu topluluk, kimseyi istemediği bir şeye zorlayamaz. Sen artık bizimle yaşayacaksan, ailenle birlikte yeraltına çekileceksen, isteğinle bunu yapacaksın. Sana karını başka kimselere cariye yap diyen yok, ancak kim bir kadını kocası olmadığı halde çocuk yaptığı için ayıplıyorsa, onu da Al-

lah kahretsin. Meryem anamızı babasız çocuk doğurduğu için suçluyor muyuz? Emîr Haydar! Ben kızkardeşimi ortalık malı yapacak bir tellala benziyor muyum? Sen artık Emîr Haydar değil **Rûmi Haydar**'sın! Bu topraklar artık Rûmi Haydar toprağıdır."

Bu karışık açıklamanın **haydar** sözcüğü çevresinde dönüp dolaşan söz oyunu, hâlâ Emîr olduğuma ilişkin bir vurgu muydu, yoksa Çiftaslan Birliği'ni mi yüceltiyordu, pek anlayamadım. İknâ olmuş göründüm, ama canımın sıkıntısı geçmedi, şarap biraz başımı döndürdüğü için hava almak ve düşünmek üzere dışarı çıktım. Vasili arkamdan çıkıp geldi, gece karanlığında bir yandan engin Kappadokia toprağını koklayarak açılmaya çalışıyordum, bir yandan da Vasili'yi dinliyordum:

"Yarın ne demek istediğimi gözlerinle göreceksin. İki haftadır kağnılarla, arabalarla Melegobia, Tobada, Zelve, Maççan, Uçhisar ve Sinasos'a gelen insanların nasıl yaşadıklarını, nasıl bir güce eriştiğini anlayacaksın. Yarın savaş hazırlıklarını yeraltına indirip oradan yürüteceğiz. Göreceksin, başaracağız."

Suskunluğum Vasili'ye duygulu bir durumda olduğumu göstermişti. Yılların arkadaşlığı, bazen bir sessizlikle bile duyguyu anlatır. Vasili değişik ve duygulu bir ses tonuyla:

"Biliyordum geleceğini," dedi: "doğrusu sen bize katılmasaydın bu işi inançla yapmaya cesaretim olmazdı."

Ben cevap vermeyince elini omzuma attı, yin de gergin bir karşılık verdim: *tamam, bu kadar yeter, bana yatacağım yeri göster, yarın ne olacaksa olsun.*

***

İnsanların **doğru** saydığı şeyler, birbirinden ne kadar ayrı ve ne kadar da kendi içinde tutarlıdır. Otuzbeş yıl yerüs-

tünde yaşamaya alışmış bir insan olarak, yeraltında bir dünya kurulacağını, burada kurulan dünyanın da kendi içinde mantıklı olacağını hayal bile etmezdim.

Bir Moğol olsaydım, *kıl çadır;* Âhi olsaydım *ticâret,* papaz olsaydım *ibâdet* hayatımın anlamı olurdu. Ben Emîr olarak doğdum, hiç rençberlik etmedim, örse çekiç vurmadım, körük çekmedim. Ben çocuk bakmanın ne demek olduğunu hiç merak bile etmedim.

Kappadokia'nın o engin görünümünün altındaki dünyaya indiğimde, örse çekiç vuran beyler, çocuk bakan erkekler, körük çeken kadınlar gördüm; bu benim mantığımın hâlâ alamadığı bir şeydir. Bir karınca dünyasında geziyordum sanki; yeraltından birbirine bağlanmış mağaralar, bu mağaraların yeryüzüne açılan gizli yolları, burada insan kılığında bir karınca topluluğunun yaşadığını düşündürüyordu.

Manuel, Vasili, Câbirî ve ben tam dört gün boyunca Melegobia'dan Tobada'ya, Sinasos'tan Zelve'ye kadar bütün yeraltı dünyasını gezip, Moğollar gelmeden, yapılacak bütün hazırlıkları yaptık. Öncelikle benim bütün askerlerim Başhisar'dan Zelve'ye çekildi ve buradaki Türkmen birlikleriyle birleşti. Çete savaşında ve vurkaç oyunlarında Moğolları aratmayacak olan Çepni, Salur, Herikli boylarını ve Ermeni birliklerini Kızılırmak çevresindeki ormanlara ve Arabusun köyüne gizledik. Savunma savaşında usta olan Bazilit, İbâhî ve diğer târikat birlikleri ise yeraltı şehirlerini koruyacaktı. Dört bölgeye ayrılan bu yeraltı dünyası, yerüstündeki çeteleri ve askerleri sıkıştıkları anda yeraltına alabilecekti. Kappadokia dünyanın en büyük kalesi hâline getirilmişti.

Kappadokia'da yerüstünde yaşayan insan yok gibiydi, köyler boşalmıştı.

Yeraltında gördüğüm ortak yaşamda, yerüstünde olma-

yan ne varsa yeraltında vardı. Kalveri'de ve Enegobia'da hekimler ve hastabakıcılar bölümü gördüm. Melegobia'da dökümhaneler, Tobada'da ağıllar, bütün yeraltı şehirlerinde sayısız fırın, sayısız yiyecek deposu, ve binlerce oda vardı. Bu odalardan bazılarında yeniyetme kız ve oğlanlarla yaşlılar, yeni doğmuş bebeklere bakıcılık yapıyorlardı. Anaları fırınlarda, yoğurt veya peynir işinde çalışan bebekler, onlar işlerini bitirinceye kadar bu kimselere bırakılıyordu. Pek çok derviş ve papaz, gençlere, çocuklara, kadınlara okuma yazma öğretiyordu ki, öğrenim görmek yalnızca soylulara özgü bir ayrıcalık olmaktan çıkarılmıştı.

Ancak bu dört bölge birbirine uzak olduğu için yeraltından birbirlerine geçişi sağlayan tüneller yoktu. Yalnızca birbirine yakın olan dehlizlerin bağlantısı kurulabilmişti. Yer üstünde sekiz saatlik deve yürüyüşü ile gidilebilen yerlere yer altındaki dehlizlerle ulaşmak zaten hayâldi. Öte yandan bu dehlizlerde yaşamanın pek de çekici olduğu söylenemezdi: İnsanın canı seherde dağların tepesini ağartan güneşi görmek istese göremiyordu, her şey sıkış tepişti, can sıkıcı bir kalabalık vardı, gürültüden insan bazen delirecek gibi oluyordu. Gene de, dışarıdan açılması olanaksız olan kapılarıyla bu karınca dünyası, dışarıyla bağlantısız olmayı dert edinmiyordu, çünkü artık herkes ölümden öte bir yere gidilemeyeceği düşüncesiyle davranıyordu.

Burada çalışan zenaatkârların; çarıkları, giysileri, çanakları ve savaş araçlarını hiçbir parasal gelir düşünmeden üretme gayretleri olağanüstüydü. Toprak kazdıkları için hep aşağılanmış olan bu halk ilk kez yaptığı işin hayrını görüyordu. Kovuklarda ayılar gibi yaşadığını sandığım bu insanlarla bir gün benim de aynı taş sediri paylaşacağım hiç aklıma gelmemişti. Yine de buradaki havaya bir alçakgönüllülüğün sindiği inkâr edilemez. Nökerlerin canla başla savunduğu bir dünya içindeydik ve kimseye kırbaç vu-

rulduğu da yoktu. İşte, kırbaçsız fedakârlığa ilk kez bu kadar içeriden tanıktım artık.

Yeraltı halkının eğlenme konusundaki girişkenliği, mutluluğu ve dayanışma cömertliği de insanın hayal sınırlarını zorlayan bir kertedeydi ki, böyle bir şeye yeniden tanık olmak için insanın bütün hayatını fedâ edeceğine inanıyorum.

Sevgili çocuklarımın ve karımın uzak bir yerde, Sinasos'ta olması bana oldukça zor geliyordu; ancak ben düşmanla açık savaşa girişilecek bir yerde bulunduğum için, bu gerçekten böyle olmak zorundaydı.

Moğolları heyecan içinde tam bir ay bekledik. İki günde gelebilecekleri yere bir aydır gelmeyen Moğollar'ı anlamamız çok güçtü; öncü birliklerimiz Moğollar'ın hareketsizliğini yorumlayabilmemiz için sağlam bilgiler veremiyorlardı.

İlk haber, tamamen boşalttığımız Başhisar'ın ateşe verildiği idi. Bu haberle birlikte bir yere gizlenip çocuk gibi ağladığımı söylemeden geçemem. Tüm tarihimin yerle bir edildiğini biliyordum, ancak inanamıyordum. Yine de, öfkeme gem vurdum; çünkü beni öfkelendirip üzerlerine çekmek isteyen Moğollar'ın savaş taktiğini iyi biliyordum. Çok geçmeden sık sık yangın haberleri işitir olduk. Venessa'nın sırtını dayadığı tepelerdeki, Kızılırmağın öte yakasındaki bütün ormanlar yanıyordu, Kızılırmağın bu yakasının, bozkırın süsü olan üzüm çubukları sökülüyor, meyve ağaçları kökleriyle birlikte yok ediliyordu.

En az kendileri kadar vahşi olan kadın ve çocuklarıyla; kurttan kuştan bile haraç alanların, ağaçlara ve yapraklara karşı acımasız düşmanlığı pek şaşılası değildir. Gaafil Moğol, güzelim *gilâboru* ağacının Sonbahar'daki kızıl rengiyle coşup bir türkü söylemiş olsaydı, düşmanı yeneceğim diye

bir ağaca kıyar mıydı? Serin kilerlere yerleşmiş olan *gilâboru* kokusunu *tandır*'da pişen çöreklerin kokusuyla birlikte ciğerlerine çekseydi; üzüm çubuklarından tozlu bir salkım alıp yıkamadan ağzına atsaydı; üzümü koklayarak yese ve o sırada toprağın sesini dinleseydi hiç bu kadar kıyıcı olabilir miydi?

Moğolları Kayseriyye'de gördüğümde onların kirli yabanıl yüzlerindeki çocuksuluğa şaşmıştım; çok ilkel, bağırtılı, sert bir müzikleri vardı, her şeyde çocuk gibi aceleciydiler. Onların hiçbir şeyin kıymetini bilmeyen bir çocuk kadar acımasız olduklarını görüyordum. Sakar; tuttuğunu parçalayan, ama bunu aslında parçalamak için yapmayan, tabiatı böyle olduğu için kırıcı olan aceleci çocuklardı bunlar.

Güz gelinceye kadar dövüşmeksizin, öylece bekleşip durduk. Aceleci Moğolların o tezcanlılıkları yitmiş gibiydi. Artık kendi içimizde bile bu adamların bize saldırmaya niyetleri olmadığına ilişkin şüpheler uyanmaya başladı. Güz gecelerinin soğuğundan sızlanmaya başlayan devriyeler, bağlar söküldüğü için üzüm toplayamayan, pekmez kaynatamayan, şarap yapamayan görevliler bizi kara kara düşündürmeye başladı. Gerçi yeraltında epeyce miktarda yiyecek ve içecek vardı, ancak en az yüzellibin insanın yaşadığı bu koca yeraltı kalesinin ihtiyacı yalnız bir mevsimlik değildi, ne yapacaktık, hiçbir çözüm bulamıyorduk.

Gözcülerimiz havalar iyice soğuduğunda, mutlu haberi ulaştırdılar: Moğollar çekiliyordu. Uzaktan uzağa Kayseriyye'ye kadar çekilişini izlediğimiz Moğol ordusunun geride yanıp yıkılmış bir dünya bıraktığını dehşet içinde farkettik. Bize ne yapacaklarını işte o an anladım: ekinlerimizi ektirmeyecekler, meyvelerimizi toplattırmayacaklar, bostanlarımızı kurutacaklardı. Moğollar bizi açlıkla yeneceklerdi.

Keşke onlara saldırsaymışız.

Saldırsaydık bizi gerçekten perişan ederlerdi, ancak bu,

açlıktan kırılmaktan daha iyi olurdu. Ama iş işten geçtikten sonra akıl başa gelmiş, neye yarar?

Bütün gücümüzün ve moralimizin sıfıra ineceğini bundan daha kesin bir şekilde hangi olay gösterebilirdi?

Moğollar gittiler, karımla görüşmeyeli altı ay olduğu için ben de birliğimi Venessa Emîri'ne bırakıp Sinasos'a gittim. Marika'yı altı aylık gebe buldum; onu şiş karnıyla gördüğümde hem şaşırdım, hem de sevindim, çünkü ayrılık bile bize bir hayat müjdesi veriyordu.

Beş çocuğunu *hanım sultan* olarak büyütmüş olan Marika'yı, bu yeni yaşam tarzına uyamamış bulmam şaşırtıcı olmadı. Çocuklarım, hizmetkârların avuttuğu nazlı ve buyurgan *küçük efendiler* değildi artık; oyun arkadaşları rençber, zenaatkâr ya da asker çocuklarıydı. Onları davranış ve düşünce açısından biraz kabalaşmış bulduğum için üzüldüm. Ancak artık yapacak bir şey yoktu, çünkü yerüstünde barınacak ne evimiz, ne de hizmetkârlarımız vardı. Artık *efendi* olmanın hiçbir önemi yoktu, yaşam kendi mantığını oluşturmuştu, buna karşı çıkacak gücümüz kalmamıştı.

Aslında soylu ailelerden gelen bütün insanların benzer sıkıntıları yaşadığı gözlenebilirdi; duydukları hoşnutsuzluğu birbirlerine yakın durarak gidermeye çalışsalar da, bu kez eski gelenekleri canlandırmakla suçlanıyorlardı. Rençber çocuklarına mürebbiyelik eden bir Emîr karısı, Emîr'in cariyeleri, tüm *harimi ismeti*, artık *topluluk bireyleriyle eşit olmak* fikrine alışmak zorundaydı. Bu yeni durumdan en çok hoşlananlar, eski hizmetkârlar ve kölelerdi; eski efendileriyle geniş kocaman bir sofrada yemek yemek, eski efendilerinin *nöbet gününde* yaptıkları çorbayı kaşıklamak, onların gözünde yeraltını bir daha rastlanması hayal bile edilemeyecek bir cennete çevirmişti. Yeraltı yaşamını bir cennet gibi tasavvur eden duvar resimleri, yazılar, temsiller büyük ilgi topluyordu.

Beklenmedik bir şekilde, ansızın **eşitler dünyasına** giren eski efendiler, bu durumu geçici saydıkları için bazı zorluklara katlanıyor olmalılardı. Bazıları, burada oluşacak yeni fikirlerden sonra bir daha kendilerine hizmetkâr bulamayacakları gizli endişesiyle kıvranıyor, bazıları da dayanamayıp firar ediyordu. Marika gibi, firar edemeyecek koşullarda bulunanlar, yani kocaları bu toplulukta yönetici durumunda olanlar ise, kurtuluşu *eski aşağı tabakanın* kaba saba alışkanlıklarını eleştirmekte buluyorlar, yeniden saygınlık elde etmek istiyorlardı. Bu konuda başarısız kaldıkları da pek söylenemezdi, çünkü *öğretici* olanlar, *görgü kurallarını bilenler*, düzgün konuşanlar onlardı; bu yoldan kendi görüşlerini **forumlarda** dile getiriyorlar, bazı zor işlerden çenelerinin gücüyle kurtuluyorlardı.

Eski alışkanlıklar, ne yapılırsa yapılsın, bir topluluğu kolay kolay terk etmiyor: Kappadokia'nın yeraltı dünyası da, tüm eşitçiliğine karşın, yine de eski efendilerin egemenliğini kıramamış görünüyordu. Topluluk bu durumu *eşitlik adına* kabullenmişti, çünkü toplulukta zorla yaptırılan bir şey yoktu, her şey ortak kabule dayanıyordu. Sonuçta, *ayrıcalığı hemen göze çarpan insanların yönetimi yeniden şekilleniyordu.*

Ayrıca eski hizmetkâr tabaka, bu eşitliği birdenbire yaşamaya başlayınca âdeta suçluluk duygusuyla hareket ediyor gibiydi. Eski efendiler kızgınlık belirtisi gösterse, ezilip büzülenler az değildi. Bu insanlar gerçekte görmeyi ummadıkları bir rüyayı fazlasıyla görmüş hâldeydiler; hem hoşnut hem de ürkektiler. İleri bir tarihte şu eşitliğin bir kısmı ellerinde kalsa, hep yeraltında yaşamayacaklarına göre, *ah keşke eski kölelikten daha az köle oldukları bir yerüstü hayatına kavuşsalar* ne iyi olacaktı.

Bu eşitliği mutlak olarak savunanlar, İbâhî dervişler, Bazilit mezhebini terketmiş papazlar, Bogomil keşişleri gibi

azınlıktaki gruplardı. Ancak çok etkiliydiler: topluluğun ayrıcalıklı bir katmanı bile olsalar, eskiden efendi olmadıkları için, eski efendilerin görüşlerini yerden yere vuranlar yalnızca onlardı ve büyük saygınlıkları vardı.

Kappadokia'da Kış mevsimi, yeraltının tandırı, ocağı sıcağı gerektirmeyen üstü örtülü dünyasında âdeta zorluklara meydan okuyarak geçer. Moğollar bunu hesaba katmışlardı, önce hepimizi bir yerde toplamışlar, sonra da *yeniden gelmek üzere* çekip gitmişlerdi.

Yaklaşan vahşetin iğrenç rüyalarını göre göre, çocuğumu ilk kez evinde değil de bir Yeraltı Bakımevi'nde doğurtarak bahara ulaştım. Dışarıda Kappadokia'nın rençber birlikleri vardı, Moğolların yokettiklerini yeniden varetmek için canlarını dişlerine takmışlardı. Kadınlı erkekli rençber birliklerinin toprağın altını üstüne çevirmeye başlamalarıyla birlikte, Moğollar'ın uğursuz kara ordusunun Kayseriyye'den Kappadokia'ya doğru yola çıktığı haberi de geldi.

İnsan savaşın neyini anlatabilir? Doğrusu, taşların ve okların yağmur gibi yağdığı, keskin kılıçların gün ışığıyla alazlandığı, mızrakların deşilen karınlardan çıkarken iştahla dudağını yaladığı bir vahşetin neyi anlatılabilir? Ortalığı dolduran at ve insan çığlıklarının toz ve dumana karıştığı; insanın kan kokusunun ne demek olduğunu ilk kez anladığı bir çıldırma anıdır bu. İnsanın öleceğini hissettiği halde, ölümün de yaşamın bir biçimi olmaktan başka anlamının kalmadığı çılgınlık.

Kimbilir belki de ben âni değişiklikleri sevmeyen bir insan olduğum için, savaşı, yeni kurduğumuz yaşam tarzının sona ereceği kaygısıyla hiç istemedim. Ancak bu kaygımı dile getirmedim, çünkü savaşmaktan başka bir yolumuz kalmamıştı.

Savaş başlamadan önceki günler garip bir heyecanla, çocuksu oyunlarla ve şakalarla geçiyordu. Karınca yuvalarını

andıran ve ölmeden toprağın altına girdiğimiz için halk arasında *nekrokastro* adını alan yeraltı kentlerinde, doğrusu, neşeli olmak için pek çok neden vardı. İnsanlar, yaklaşan ölümü düşünmemek için olmalı, ne tür eğlence biliyorlarsa gerçekleştiriyorlar, bütün güçleriyle birbirlerine destek oluyorlardı. Korama'dan kaçan Metropolit'i alaya alan yansılamalar, vergi isteyen Moğol Hâgânı'nı nasıl yeneceğimizi gösteren müzikli oyunlar, ağzından alev püskürten ejder kılığındaki şeytanı, yani Moğollar'ı, yani tüm hanları, tüm noyanları, yani insanı insan yerine koymayan tüm buyurganları yenen Çiftaslanlı Aziz Dimitrius gösterileri yapıyorlardı. Gece vaktinde, yüzlerce meşâle altında ortaklaşa söylenen ilâhilerin kitlesel coşkusuyla meşâlelerin alevlerini yalayan, vücutlarını diken batırarak kanatan, başına taşlarla vurduğu hâlde acı duymayan ve bütün bunları yaklaşan uğursuzluğu yenmek için bir direnç âyini hâline getiren bu büyük insan kütlesi, bir yandan da insanda acı dolu bir duygusallığı ele veriyordu.

Moğollar'ın geliş yönü değiştiği için otağımızı kurduğumuz Ortahisar çevresinde yaptığım kısa gezintilerde, kendimdeki duygusallığı yakaladığım pek çok olay yaşadım. Bunlardan biri Başhisar'a, yakılmış evimi görmeye gidememeyişim oldu; bir diğeri ise uzaktan görünen Sinasos'a bakıp o kayaların altında yaşayan karım ve çocuklarım aklıma geldiğinde gözlerimin doluşuydu.

Bir ay geçtiği halde Moğollar'ın bize saldırmayışı sinirlerimizi bozmaya başlamıştı; geceleri Moğollar'ın saldırdığını sanarak herkesi ayağa kaldıran sinirleri bozuk nöbetçilerden ve karabasanlı düşler görerek acı çığlıklarla uyanan askerlerden ötürü neşemizin yerini aceleci koşuşturmalar almaya başladı. Sessiz bekleyişler, uykusuz geceler, sinirli bağrışmalar, Moğollar'ın önlerine katıp kovaladıkları ve bizimle hiç ilişkisi olmayan ovalıların Başhisar'a canlarını zor

atmalarıyla birlikte son buldu. Kappadokia'nın dev kütlesinin ayaklandığı ve ilâhilerle birlikte yürüyüşe geçtiği sabahı unutmak hiçbir belleğin harcı değildir. Kappadokia büyük bir kinle yürüyüşe geçmişti, ilk kapışmada Moğol öncü birliklerinin darmadağın oluşunu mutlulukla izledim. Ancak bu küçük bir başarıydı, belki de taktikti, bilemiyordum. Vasili'nin askerleri Başhisar çukurunda Moğollar'ı püskürttükçe, Sinasos'a doğru yayılan Moğollar'ın işinin zorlaştığı açıkça belli oluyordu. İki gün boyunca bu arazide bir kovalamaca yaşandı, durumumuz iyiydi, Moğollar'ın bizi ovaya indirme hilesine aldırmıyorduk, onları gerekirse bir yıl, gerekirse on yıl azar azar keserek, burada, kendi alanımızda yok etmeyi düşünüyorduk. Üstelik kısa süreli savaşlarda etkili olan, kuşatma savaşlarında savunma durumunda kalanları mahveden Moğollar'a, ele avuca gelmeyen bir kıvraklıkla karşı koyuyorduk.

Bu, hâlâ ciddi bir savaş değildi, yavaş yavaş Moğollar'ın başka bir niyeti olduğunu düşünmeye ve kaygılanmaya başladık. Nihayet onüçüncü gün, Moğollar'ın Zelve'deki savunmayı kırdıkları ve hiç hesaplamadığımız büyüklükteki bir güçle arka cepheden üzerimize geldikleri gün oldu. O gün büyük kayıplar vererek Sinasos'ta yeraltına çekildik.

Yaklaşık, onbeş gün kadar dışarıda vahşi çığlıklarıyla dolaşan; yeni ekilmiş tarlalarımızın fidelerini ezen ve bize teslim olma çağrıları gönderen Moğollar'a hiçbir karşılık vermedik. Sanki savaşı bitirmiş gibiydik. Moralimiz bozulmuştu, Câbirî uğursuz sayılarına gömülmüş, Vasili'nin baykuş yüzündeki burnu sanki uzamış, Manuel âdeta siyahlaşmıştı. İşin kötüsü, bütün yöneticiler biraradaydık ve diğer üç bölgenin ne halde olduğunu bilmiyorduk. *Nekrokastro;* ölükale, âdeta artık bir *ölüm kalesi* hâline gelmişti.

Beklemenin ölüm anlamına geldiği artık kesinlik kazanınca, karıma ve çocuklarıma vedâ ettiğim hüzünlü bir ge-

ceden sonra, bir komutanlar toplantısı yapıp saldırıya geçme kararı aldık. Bu kararımızda diğer bölgelerden geceyarılarında yanımıza ulaşabilen habercilerin de etkisi oldu. Gelen haberler arasında Kayseriyye çevresindeki bölgelerde de isyanlar çıktığı, Kuzeyden çeşitli Türkmen oymaklarının Moğollar'a saldırılar yaptığı gibi umut verici bilgiler de vardı.

Sabahın ilk ışıklarında kadınlı erkekli büyük topluluklar hâlinde, tüm yörelerden Kızılçukur'a doğru harekete geçtiğimizde artık bir yengi elde etmenin umuduyla değil, umutsuz bekleyişlerimizi sona erdirmek tutkusuyla davranıyorduk. Belki de on-on beş koldan Moğollar'ın üstüne çullandığımızda bir ara bu kara şeytanların işini bitireceğimize inandığım bile oldu. Ancak kademeli bir şekilde savunma ve saldırı yapan barbarların bizi giderek çembere aldıklarını görünce Vasili'ye haber gönderdim: *çekil!* Manuel'e yolladığım haber *bütün askerlerinle birlikte savaştan kaç ve hiç durmadan en uzak yere, Peristrama'ya dön!* oldu. Beni hiçbiri dinlemedi, yer yer bozguna uğrayan Kappadokia birliklerinin teslim oldukları ve kocaman palasıyla çarpışan Câbirî'nin, sırtından giren bir mızrakla diz çöktüğü sırada artık benim de karargâhı terkederek savaşa girmemin kaçınılmaz olduğunu anladım. Başımdan savrulan sarığım yerde yuvarlanırken, kavgaya katıldığımı gösteren nâramı kendim bile zor işittim. Bir ara çarpışmadan çekilip Manuel'e yalvardım: *git!* Durum açıkça belli olmuştu, yeniliyorduk. Çepni Beyi'nin elinden çok çekmiş olan Moğol Hâgânı'nın onu yakalattığı haberini almam, Kızılçukur'un uğursuz adına uygun bir şekilde Kappadokia yiğitlerinin kanıyla dolan bir *kan çukuruna* döndüğünü düşünmem, iğrenç bir yezitin çoktan Büyük Karargâh'ı terk etmiş ve çarpışmaya katılmış olan Vasili'nin kesilmiş kafasını bir mızrağın ucuna taktığını görmem birbirini izledi. Bu andan sonra kendi-

mi kaybederek çılgın gibi atımı yeniden savaşa sürdüm. Manuel bana yetişti, bu kez o bana yalvarıyordu, "dön!" Artık bana hiçbir şey gerçek gelmiyordu, Vasili'nin öldüğünü gözlerimle görmüştüm, ancak Vasili'nin öldüğü yalandı, pek çok savaşçımız yeraltına çekilmişti, hayır biz Moğolları püskürtüyorduk, gözlerimin önüne Vasili'nin çile odasındaki kirli yüzü geldi bir an, bacağımda bir kılıç yarası vardı, hayır benim bacağım sapasağlamdı. Manuel'e bağırdım: *Sen git! Ben bu maymun sürüsünü ovaya kadar süreceğim!*

Epeyce kayıp verdiğimiz için Moğol askerlerinin benim kanadıma doğru yüklenmeleri kolaylaşmıştı, kendimi savaşın tam göbeğinde sanıyordum, oysa çarpışarak çekilmişiz, kendimi Korama yakınlarında buldum, askerlerimin Maçcan'a ve oradan da Vasili Deresi'ne doğru dağıldıklarını gördüm. Birkaç askerimle birlikte birdenbire kimsesiz kaldık, ortalıkta Moğollar da yoktu, uzaktan gelen bağırışmalar dışında, hiçbir olay yaşanmıyor gibiydi.

Yanımdakilerle birlikte yavaş yavaş Vasili Deresi'nden Uçhisar'a doğru tırmanmaya, sonra da hırsımdan ağlamaya başladım.

Gözümü açtığımda, bir yeraltı bakımevindeydim, kan kaybından ötürü bayılmışım; ilkin öldüğümü sandım, sonra savaşta olduğumuzu anımsayıp hızla doğruldum, bir kadın başucumdaydı, irkildi, sonra ellerini göğsüme bastırıp beni yatırdı. *Neredeyiz?* dedim, "Uçhisar'da" karşılığını verdi.

Bütün benliğim, umutlarım, sevgim, anılarım, mutluluğum paramparça olmuştu. Şimdi yeraltında olduğunu öğrendiğim devâsâ bir topluluğun iniltileri sanki kulaklarımı tırmalıyor, gözümün önünde kesilmiş kelleler, hırıltıyla can çekişen ölüler dolaşıyordu. Artık sıvı bir şey içemez olmuştum: her şey gözüme kan gibi gözüküyordu.

Yeraltında diri diri yaşayan, ölüler diyarında dolaşan bir hayalet gibiydim. Dışarıdan aldığım haberler her gün bir öncekinden kötüydüler: Manuel'in derisini yüzmüşler, bir ağaca asmışlar. Venessa Emiri'ni atlara bağlayıp paramparça etmişler. Sinasos Emiri Yakovos din adamlarının da baskısıyla Kilikya'ya kaçmış, yeraltındakiler teslim olmuşlar. Teslim olanlar arasında bulunan karım ve çocuklarım hakkında kesin bir bilgim yoktu. Öte yandan Vasili'nin ölmediği yolunda haberler de geliyordu. *Vasilius Akritas*'ın cenk hikâyeleri anlatılıyor, halen tek başına Moğol ordusuyla çarpıştığı söyleniyordu. Kılıcını salladıkça uzatabilen, kesilen kafası ilahi bir güç tarafından yeniden yerine yerleştirilen, derisine ok işlemeyen bir aslan olmuş.

Kesilmiş bir baş, niçin olduğundan daha büyük görünür? Neden Vasili'nin çile odasında bir ışık hâlesi ortasında gördüğüm başını bir türlü kesilmiş düşünemiyordum? Neden Vasili benim için ölü bir insan değil? Çürüdüğünü, böceklere yem olduğunu gözlerimle görmediğim için mi?

Yoksa çocuksuz, arkadaşsız, kadınsız ve yoksul kalan, hasta ruhlu bir adam haline mi gelmeye başlamıştım ben? Hasta ruhlu değilsem, beni köşe bucak arayan düşmanlarıma, her an bana doğru yaklaşan ihânete karşın, neden hâlâ yalnızlık duygusundan çok öç alma duygularıyla doluydum? Hasta ruhlu değilsem, ihbar edilmekten korktuğu için yeraltından kaçan diğerleri gibi "biz yanlış yaptık" fikrine kapılmıyordum? Oysa bu hareketi biraz da gönülsüz bir biçimde desteklememiş miydim?

Sanki yeraltından çıkar çıkmaz Moğolların zulmünü tersyüz edecektim, bu nedenle üstüne doğru dürüst basamadığım sağ ayağımın çabuk iyileşmesi için âdetâ bedenimle savaş veriyordum.

Yerüstüne çıktığımda kılıcımın acımasızca tepesine ineceği düşman topluluğunu bir bir hesap ediyordum. Bazilit

düşüncesinden vazgeçen papazların katili Korama Metropolitini, Zelve, Başhisar, Sinasos ve Venessa'ya akbaba gibi konan Emirleri, kiliselerden çiftaslan resimlerini silen her kimler ise onları, Derviş Cabirî'yi ve Vasili'yi ölüme götüren Moğol Hâgânı'nı bir bir öldürdüğüm gündüz rüyaları görüyordum. Eğer karım ve çocuklarım da ölmüşse bu dünyanın elimden çekeceği vardı.

Uçhisar'da gizlendiğimiz yerin neresi olduğunu bilmiyordum; yeraltından çıkınca burasının Vasili Deresi'nin üst kısımlarında kalan gizli ve küçük bir dehliz olduğunu farkettim. İki aydır yürüyemeyen topal bir adamdım; günışığına hasrettim, ayağımdaki sızıdan ötürü yüzüm buruşuyordu, baston mu âsâ mı belirsiz sopamla ve kocaman sakalımla derviş gibi görünüyor olmalıydım. Toprak kokusunu ciğerlerime çekerek, kuşlarla oynaşarak, kovuklarda uyuyarak Sinasos'a gittim. kimsenin tanımadığı bir adamdım artık, eskiden Emîr olduğuma ilişkin en ufak bir işâret bile kalmamıştı. Öldüğü söylenen Yakovos'u, eğer ölmediyse bulmak; ya da en azından Sinasos'taki bazı *Haydarîler*e ulaşmak istiyordum. Çocuklarımı ve karımı bulmalıydım. Yine de *ne olur ne olmaz* diye vâdide gizlice ilerelyerek Aya Vasilios Kilisesi'nin yakınlarındaki bir dehlize girip geceyi bekledim.

Bana yalnızlığımı ilk kez bu kadar derinden, ilk kez bu denli belirgin bir biçimde hissettiren bir akşam alacası çöktü yeryüzüne. Düşündüm: *kim benimle birlikte yola çıkacak? Amacı ne olacak? Ölmek neyse, ama diri diri derisini yüzdürmek için kim bu kadar istekli olabilecek?*

Şu yalnız gövdemin hemen ötesinde, insanlar hangi dertlerle uğraşıyorlar artık? Kaç kişi canını bir belâdan kurtarmanın korkaklığıyla sus pus oldu? Emir kılığındaki bir çakal sürüsü eski toprak düzenini yeniden kurduğuna göre, yeraltındaki yaşamın eskisi gibi süremeyeceği belliydi. İki

günlük yolculuğumda gözlediğim kadarıyla eskiye ait ne varsa silinmiş gibiydi, sanki bu topraklarda iki ay önce bir *dünya depremi* yaşanmamıştı. Doğa kayıtsız bir sessizlikle ve gökyüzündeki parlak inci taneleriyle yine eski günlerdeki gibi gözümüzün içine bakadursun, bütün duygusal depremler insanda yaşanıp insanda bitmekteydi.

Tıpır tıpır eden bir sese kulak verdim, soluğumu tutup dinledim: sarı bir çift göz mağaranın ağzından içeri baktı, döndü dışarıya göz gezdirdi, uzun kuyruğunu bir yılan gibi çevresinde dolandırdı, beni gördüğü anlaşılıyordu, ben ise onun siyah silüetini görüyordum, gözünü kırpmadan bana bakıyordu, ne yapacağımı bilmiyordum, yanımda küçük bir çakıdan başka bir şey yoktu. Aslanın bir çizgi haline gelen sarı gözlerinden ve kükremesinden ötürü yüzünün aldığı şekli ancak tahmin edebilirdim, çünkü alaca ışık onun arkasında olduğu için yüzü görünmüyordu. Belki de yuvasına sahip çıktığım için bana kızıyordu, dizlerimin bağı çözüldü, yine de tıpkı vahşi bir hayvan gibi kükredim: benden çıkan sesi düşündükçe hâlâ ürperiyorum. Aslanın gözleri yine iki yuvarlak halini aldığında kuyruğunun yılan gibi süzülerek aşağı doğru indiğini, dönüp gittiğini gördüm. Ben arkasından koşup çılgınca hâlâ bağırıyordum: *Ne diyorsun sen ey Mehdi? Söyle niçin geldin?*

Bu sözleri düşünmeden ettiğimi, çocukluğumdan beri aldığım eğitimin elimde olmayan bir söz fışkırması olduğunu sonradan farkettim. Aslanı benim kaçırdığımı sanmam ise uzun sürmedi, beş on asker gelip beni aldığında hâlâ korkuyla titriyordum, onlara *Ben Başhisar Emîri Haydar Bin Mahmut'um* dedim, gülüştüler. Beni Aya Vasilios Kilisesi'ne sığınmacı olarak götürdüler, papazı değişmiş, ona da kim olduğumu söyledim, benim yaşımdaydı ama, "dur bakalım babalık, hele bir dinlen'" dedi. Askerlere giderlerken, *Emîr'e haber verin, eski Başhisar Emîri gelmiş deyin* dedim,

gülüşerek "olur" dediler, ancak gelen giden olmadı.

Üç gün boyunca bana deliymişim gibi davranan papazdan bıkınca yollara düştüm, burada Yakovos'un ölmediğini, gerçekten de Kilikya'ya kaçtığını öğrenmem beni rahatlattı. Öğrenebildiğim en iyi ve en şaşırtıcı haber, Manuel'in hâlâ Peristrama Emîri olduğu idi, bu nedenle Ihlara'ya gidiyordum. Ancak yolda nereye uğradıysam, topal ve acûze biri olduğum için kimse benim Haydar olduğuma inanmıyordu. Haydar büyük bir kahramandı artık, benim gibi çulsuz bir maymun taklidinin insanlara aslan gibi görünmesi çok zordu. Bazı Alevî köylerinde Haydar'ın, -elbette şimdiki değil- mehdî olduğuna inanan kimseler gördüm, Hıristiyan köylerinde Vasili'nin İsa Mesih olduğu yolundaki inançlara tanık oldum. *Aptallar!* diyordum, yüksek sesle bağırıyordum onlara, *Vasili'nin kellesini bir mızrağın ucuna takılı gördüm ben! Hem Vasili benim kayınbiraderimdir, babası Aleksi, annesi de Mahinur! Meryem değil!* Anlattıklarıma en çok gülenler kölelerdi, çocuklar ise beni taşlıyordu.

Ben bile bazen bütün yaşadıklarımın bir rüya olduğunu sanmadım değil. Delirmiş miydim? İki ay yeraltında hummalı bir hastalık geçirdikten sonra, gördüğüm düşleri gerçek mi sanmaya başlamıştım? Ben bütün ömrünü hep böyle meczup bir adam olarak geçiren ve kendini Emîr sanan bir dîvane miydim? İyi ama, neden herkes Vasili'den, Cabirî Hazretleri'nden söz ediyordu? Neden bildiklerimiz aynı idi de rivâyet farklıydı?

Zaman geçip gidiyor ve yaşananların düş olup olmadığı bile bilinmiyor. Az önceki zamanın bile.

Zamanın geçişi, sanki duruşlara benziyor. Biraz önce alnımda duran elim sanki şimdi dizimin üstünde değil; sanki hareket denen şey yalan. Sanki zaman diye bir şey yok. Geçmiş ve gelecek diye bir şey yok, "şimdiki zaman" da yok. Madde yer değiştiriyor; biz de buna "zaman" diyoruz.

Rûmi Haydar yiğitleri yerlerini değiştirdiler. Yo hayır, sanki buradalar. Zaman sanki onların varlığında hissettiğim olumsuzluklara çevrildi, sonra da sanki bu olumsuzlukları başka bir şeye çevirecek. Yalnızca dönüşümdür mutlak olan, her şey dönüşecek, her şey değişecek.

Hiçbir fikir, maddenin yalınlığı kadar karmaşık değildir. Hayat, maddenin yalınlığını kavrayacak düzeye gelindiği vakit insanlığın malı olabilir.

Artık kimi akşamlarda, çakıltaşı gibi, iri inci taneleri gibi nazlı yıldızlarıyla salınan gökyüzüne baktığımda, elimin altından akıp gitmiş olan zaman yelinin sırtını hayâlen sıvazlıyorum. Elimin altından mı gelip geçmişti o aslan yeli? Vasili'nin baykuş yüzündeki hırçınlığa tanık olmuş muydum hiç? Acılı suskunluğu bir pencere pervazının gıcırtısıyla tırtıklayan akşam yeli bana artık hep onu düşündürüyor. Karımı, çocuklarımı yangın yellerine savurdum; geçmişimi ezan seslerinin karıştığı sabah yellerinden, yarınımı hüzünlü kilise çanlarının melteminden soruyorum.

Artık benim derdim, bir türlü aklımı başımdan alamayan bu köhne zamanladır. Herkesin beni neden deliymişim gibi gördüğünü tahmin ediyorum: böyle bir çağa akılla karşı konamayacağını çocuklar bile bilir oldu. Çıldırmış bir eski Emîr olmayı ne çok isterdim! Ne var ki, insanların akla tahammül edemediğine tanık olan eski bir Emîr oldum. Üstelik baktım ki deli olduğum konusunda herkes aynı görüşte, baktım ki *akıllıyım* desem de herkes gülüyor, yoluma deli bir adam gibi devam ettim.

Peristrama'nın girişinde askerlere *Çiftaslan Sancağı'nın komutanlarından Haydar Bin Melîk geldi, çekilin!* diye bağırdım. Deli rolünün bazen kapıları kolay açtığına da tanık olduğum için, böyle davranıyordum. Askerler benimle hemen yüzgöz oldular. Onlardan biri eğer ben Haydar isem karım Marika'yı Manuel'in elinden nasıl alacağım sorusunu

sorunca ne yaptığımı anımsamıyorum. Herhalde pek akıllıca davranmamıştım, gülüşüp duran askerlere sersem bir yüz ifadesiyle bakmış olmalıyım; despotun adını sordum: Eski despot! Meğer cin çarpmasından kurtulmuş, ruhu kâfirlerin fitnesinden arınmış. *Ben cinleri tanırım,* dedim: *despotu çarpan cini kürek cezasına çarptırdım aklı başına geldi.* Öyle anlaşılıyordu ki Manuel yeniden Bazilit mezhebine dönmüştü. Beni Manuel'e götürmelerini söyledim, içlerinden birisi abartılı bir şekilde "hay hay" dedi, gülmesini zor tutuyordu, beni bir eşeğin önüne götürdü, "Bak işte bu Manuel hazretleridir" dedi, bu sersem herif beni rahat bıraksın diye eğildim ve eşeğin çulunu öptüm, asker iyice gülsün diye *yeni kaftanınız size çok yakışmış Manuel hazretleri* dedim. Baktım askerin gideceği yok, abuk sabuk birşeyler konuştuktan sonra oturup "düşünmeye" başladım, beni yalnız bırakıığında kalkıp Manuel'in konağına doğru yürüdüm.

Manuel'in bembeyaz kaftanı içinde sakallı bir yüzle karışma dikilişini, Selçuklu sarığıyla bana şaşkın bakışını, karım Marika'nın daha ilk anda "seni öldü sandım da Manuel'e vardım, çocuklarım babasız mı kalsaydı" diye ağlayışını, çocuklarımın tanınmaz yüzüme, saçıma sakalıma, topal bacağıma şaşırmalarını ve *kim bu adam* der gibi bakışlarını, Manuel'in *ne yapayım canımı kurtarmak için Selçuklu'ya sığındım* deyişini, hiç şaşırmadan, hiç kızgınlık göstermeden izledim.

Benim kişiliğimin bir parçası olarak savunduğum ve artık ne yazık ki savaşta yitirdiğim sarığım, şimdi bir kişiyi *kendi parçası* haline getirmişti. Artık dinini sormanın ne anlamı vardı? Artık çocuklarıma babalık etmek için gücüm kalmamıştı, *onlara hiçbir şey istemeye gelmediğimi* söyledim. Marika bir odada çığlıklar atarak ağlıyordu, kötü yazgısına ileniyor, birşeyleri kırıp döküyordu.

Çok eskilerde kalmış gibi duran bir anı gelip içime çöreklendi: Vasili'nin beni Selçuki'den koparmak için uğraştığı o zorlu geceyi düşündüm: tıpkı Vasili'nin söyleyeceği her sözü önceden duymuşum gibi tepki gösteremiyor, hiçbir **emir**'e davranılamayacak kadar kaba olan davranışlarını sessizce izliyordum. Belki de benim bu dünyadaki yumağım o geceden beri çözülmüştü: çünkü o zamandan beri insanın aklını oynatacağı bütün şeylere olağan şeylermiş gibi baktığım bir gerçekti.

İşte, Vasili'nin kızkardeşi olarak hep Vasili'nin asâletini taşıdığını düşündüğüm karım Marika, kocasının öldüğü ilk anda evlenivermiş bile. Evlendiği de kim? Savaş meydanını terk eder etmez dinini, onurunu ve dâvâsını terk eden bir adam. Eşeğin biri.

İçimden geçen söz fırtınasının uğultusunu nasıl yendiğime ben bile şaştım. Beni kucaklasın mı, *otur* mu desin ne yapsın, hiç bilemeyen Manuel'e acıdım. Geçip bir yere oturdum, çocuklarım olacak o sıpaların babadan çok, baba kaftanına saygı duyan eşekler olarak büyüdüklerini hiç düşünmemiştim. Beni babalarına benzetemediler. Masallardaki *akıllı küçük kızlar,* destanlardaki *duygulu büyük kızlar* neredeydi? Ya, şu dizimden hiç inmeyen oğlana ne olmuştu?

Manuel'in bu evlilikten umduğu hesap başkaydı, anlamıştım. Tesalya'dan, Halkidikya'dan, İskenderiye'den veya Kıbrıs'tan esir edilip getirilen cariyelerin bile beş Venedik dükasına satıldığı bir zamanda altı çocuk peydahlamış bir arkadaş harîmine el koymak, eğer gizli bir hesap yoksa budalalık sayılırdı. Manuel, çocuklarımın köle veya esir olmalarını engellemek için böyle yaptığını söyledi bana, Bazilit mezhebine de geri dönmemiş ama öyle görünmek gerekiyormuş.

İsyancı Manuel'in yeniden Emir olması için Selçuklu ve

Moğollarla arabuluculuk işine despotun giriştiği belli oluyordu. Moğolların ağaç kovuğunda bile Çiftaslan Mezhebi'nden insanların avına çıktığı bir zamanda, Marika gibi hiçbir zaman Bazilityen mezhebinin inançlarından vazgeçmemiş birini kalkan olarak kullandıkları açıktı. Moğollara "Manuel'in akrabalık duygularıyla. bir ara çocuklaşıp isyana katıldığı, ama şimdi pişman olduğu" gibi masalları anlatma işi belki de despota bırakılmıştı. Moğollar besili ve ürkek bir tavuk bulmanın heyecanıyla göz yummuş olmalılar, çünkü Peristrama'dan istedikleri cizye, bir emiri köle, köleyi de ölü haline getirecek ölçüdeydi. Manuel'in bu kadar sefil bir hale düşmesine bir anlam veremedim. En azından Kilikya Krallığı'na sığınabilirdi.

Manuel'e ve Marika'ya veda edip ayrılırken Marika benimle gelmek istedi, niye yalan söyleyeyim, ondan haketmediği halde soğumuştum, kesin bir şekilde reddettim. *Ben artık bir dervişim* dedim, *bu biçimde yaşamak artık bana göredir.* Elbette yalan söylüyordum, ama başka ne yapabilirdim, içimde dünyaya karşı buz gibi bakan bir çift göz belirmişti sanki, her şeyden kaçıp uzaklaşmak ve kuytu bir yerlerde çocuk gibi ağlamak istiyordum.

İnsan belli bir yaştan sonra kızgınlık ve kırılganlık dolu sitemler yapacağına, gözyaşını içine akıtmayı yeğliyor. Ağlamalıydım: ama Marika'ya ve hayata duyduğum öfkeyle değil; yalnızca hayâl ettiğim kurtuluş dünyasının en ufak izinin bile kalmamış oluşuna duyduğum şaşkınlıkla ağlamalıydım.

Manuel beni temizletip yıkattı, bana giysi verdi ve yeniden geleceğime ilişkin söz aldıktan sonra beni bıraktı. Topal bacağımla, âsâma dayanarak Ihlara Vadisi'nde yürüyüp Manastırın karşısına gelince durdum; Manuel'in bir zamanlar ballandırarak anlattığı yer burası olmalıydı; Dimit-

ri'nin deprem resmi çizdiği ve öldürülünce depremin olduğu yer. Irmağı geçip yukarılara tırmandım, kayaların arasında epeyce yıkıntı aradıktan sonra içinde bir keçinin *beğendiği* bir kovuk buldum, önünde çöküntü halinde duran kayalardan bir ikisini aldım ve sürünerek içine girdim. İçeride üç insan iskeleti vardı, taşlar arasına sıkışmışlardı. Onların üzerine tavandan inmiş taşları, sıvalı döküntüleri, boyalı taş parçalarını inceledim, peri bacaları, Eφφ.. okunan bir yazı, *effata* yazmış olmalı, kesik bir kulağı uzatan el, belirsiz bir yüze ait olan kör gözler, Moğol yüzlü birisi, ve nihayet beni dehşetle irkilten bir parça: Çiftaslan resmi olduğu resmin kalan bölümünden de anlaşılan ve yılan gibi kıvrılıp aslanın ensesine doğru yaklaşan kuyruklar. Yılan gibi kıvrılan kuyruk. Kendi kendini zehirleyen öz varlık. İnsanın tanımı. Şeytanın, insanın ta kendisi olduğu.

Artık bir deli derviş olarak şimden gerü orada burada dolanırken insanların benimle alay edişini kendim için tanımlayacak bir açıklamam vardı: *İnsanlar yücelikleri ancak hayâl ederler, kahramanlık ölülere ait bir özelliktir. İyi ama kahramanlık nedir? Başkalarının bizim hakkımızda bildiği, ancak bizim bilmediğimiz şeydir.*

Yıllardır kovuklarda tekkelerde kiliselerde hanlarda ve manastırlarda zavallı, meczûp, deli ve ermiş karışımı bir insanı taklit ederek dolaşıyorum. *Tanrı benim*, deyince de *ben ağacım* deyince de alaycıyım aslında; böyle anlarda bana ermiş gözüyle bakıldığını görüp hayret ediyorum. *Vah vah* diyorlar, *deli ama tanrının ona söylettiği sözlere bakın.* İnsanlar canları sıkılınca, gülmek isteyince, kendi inançlarından kendileri şüphe edemeyip de başkasını günaha sokarak biraz neşelenmek isteyince Deli Haydar'ı buluyorlar. Ben günah işlesem de *Allahın zararsız kulu* olduğum için günah olmuyormuş.

Onbeş yıldır yeraltında uyuyan Çiftaslan azizlerinden,

hâlâ bir gün yeraltından çıkıp yeryüzünü kötülüklerden temizleyecek aslan donundaki pîrlerden, yeniden dirilecek olan Isa'dan söz eden bütün insanlara, *işte ben geldim, yeraltından geliyorum, orada ölüleri kemiren kurtcuklardan başka bir şey yok, hey asalaklar bakın kuyruğunuz ensenize yaklaşmış, sizi sokmak üzere, tanrı diye bir şey yok, tanrı her şeydir* diyorum. Onlar daha fazla gülebilmek için "ee?" diyorlar, ben de *şimdi benim eski ruhum bir eşekte yaşıyor* deyince gözlerinden yaşlar gelinceye kadar gülüşüp tepiniyorlar.

SON

ANCYRA
KONSTANTİNOPOULİ
AMASYA
TRAPEZON
Boğazlıyan
CEPNİ
St. Haralambos
(Sulucakarahöyük)
Hacıbektaş
Himmetdede
SEBASTEA
(Sivas)
Bayramhacı
KIZILIRMAK (HALYS)
Venessa
(Avanos)
ULAS
Erkilet
HERİKLİ
Çavuşin
Zelve
Cırlavuk
(Mimarsinan)
Maçcan
(Avcılar)
Kızılçukur
Arapsun
(Gülşehir)
SMİRNA
KAYSERİYYE
Nar
Talas
Korama
(Göreme)
Başhisar/Prokopi
(Ürgüp)
Nissa (Nevşehir)
Uçhisar
Ortahisar
Sinasos
(Mustafapaşa)
Erkiyos
Damsa
Tobada (Acıgöl)
Melegobia
(Kaymaklı)
IHLARA ÇAYI
Alay Han
Yeşilhisar (Karahisar)
Enegobia
(Derinkuyu)
SALUR
Aksaray
Peristrama
(Ihlara)
Melendiz
KİLİKYA
Tur Hasan
Niğde
N

"Geçmişi yeniden kuran" bir ütopya. İsyancılara karşı Selçuklu safında çarpışıp esir düşmüş kör askerle sağır kilise ressamının, Moğol istilâsı yıllarında Kapadokya'nın yeraltı âleminde dinleri, mezhepleri kaynaştıran bir ortaklaşmacı hayatın ortaya çıkışına varan macerası.

Vücudumuzdaki her şey dünyayla yaşıttır, bu nedenle benim hem otuzdört yaşında hem de altı milyar yaşında olduğum doğrudur. Zamanın geçişi, duruşlara benziyor. ■ Zaman geçip gitti derken maddenin biçim ve yer değiştirdiğini söylemiş oluyoruz yalnızca; çünkü zaman bir soyutlamadan başka bir şey değil. Bu yüzden olmalı, Kapadokya'nın geçip gitmiş zamanına, en az biçim değiştirdiği yerlerden girip çıktığımda kendimi 'tarihsel kurgu yapayım derken tarihsel zaman bulmuş düş definecisi' gibi hissettim. ■ Dil ve zaman ilişkisi bir yazarın 'arkeolojik arka planı'dır; oradan hiçbir anlamı olmayan böcek ölüleri de çıkar, bir heykel de. Günlük dilde ikona diyoruz, yeraltı şehirlerinden sözediyoruz, Haydar, Vasili veya Dimitri adlarını söyleyip geçiyoruz. Oysa 'tarihsel bilinçaltı'nı biraz kazıyınca, doğada hiçbir şeyin yok olmadığını, yalnızca "biçim değiştirdiğini" anlamamız kolaylaşıyor. ■ Tıpkı bir noktadan diğer noktaya yer değiştiren hava akımı gibi: Yel gibi. Zaman gibi. Zaman Yeli gibi.

GÜRSEL KORAT

1300007 ilpa

İLETİŞİM 321 • ÇAĞDAŞ TÜRKÇE EDEBİYAT 31 • ISBN 975-470-456-2